ll!H!HI!!ll!IIIIH!|||||||!!liimmuim!i|!!iifi!i jfiii ;''''''''' WijilH!
illliilllllllilllllllllliiilliilllllliiiiiiilllllM^

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BÂRNUȚIU, SIMION
Istoria filosofiei / Simion Bărnutiu - București: Editura România Press 2002

2 vol.; 21 cm. (Cartea de căpătâi, 5, II)

ISBN: 973-99696-7-4

Voi. 2 - 2002 - 224 p. - ISBN: 973-8236-32-0

I. Chindriş

14 (100) (091)

Copertă: Cătălin P. Ghiorgiu
Culegere: lonuțlsac
Tehnoredactare: Dinu Ureche

S.C. Romana Press Impex S.R.L.
Editura ROMÂNIA PRESS
Cal. Crângaşi 3/2/21, sect. 6,
77732 BUCUREŞTI O.P. 56
Tel:+4021-2127088

©2002

Tiraj: 500 exemplare

Tipărit la
S.C. RCR - PRINT S.R.L.
LEGATORIE DE ARTĂ
Tcl./Fax: 021-223 15 39
GSM: 0722 620 520
B-dul Dimitrie Pompei 5D
Sect. 2, Bucureşti
PRINTED IN ROMANȚA

iiinuiiniiiiHUHiuiuuiuiuiiuuiuuiiitiiinuiimi

Simion Bărnutiu

ISTORIA FILOSOFIEI

VOL. II

Ediție princeps după manuscris,
realizată de

IOAN CHINDRIŞ
IONUȚISAC
MIHAI-TEODOR RACOVIȚAN

Coordonator:
IOAN CHINDRIŞ

ROMANIA PRESS
Bucureşti 2002

I I !J I I I ! H I ! H i I I I I I I I I I I I t | i i I I I 1 I I S i 1 1 1 1 i I I I i i H I I I I I I I I I I I i i i 1 1 1 1 1 i i 1 1 I I 1 1 i I I I i 1 1 H H U U i U H H ! • H M H H H i M U H) u h i H H U I i 1 1 H I i t i I t 1 1 i i :<! U 1 1 H i i I i < t 1 1 1 I i t I U ! i > I I I t t t I I I I I I I I
lllilllilililillllilllllllilllllllllllllim^

796915

Platou şi Arislotel

§ 121. Platone[1]

Platone s-a numit aşa de către magistrul său în gimnastică[2], de la nÂaxaq, lăţime, fiindcă era lat în pept şi frunte[3]. Mai înainte se numia *Aristocle*. S-a născut în Atena, la 430 sau 429 a.C[4] Tatăl său, *Aristone*, se trăgea de la (W/v/[5] şi mama sa, *Perictione*\ de la *Solone*. Era aceşti strămoşi ai lui amândoi[7] şi duceau genealogia până la *Neptun**.

Platone a învăţat gramatică, musică, pictură şi gimnastică de la magistrii cei mai aleşi ai timpului său[9] In gimnastică atât era de esercitat, cât s-a putut lupta pentru premiu la jocurile istmice şi pitice. Platone s-a ocupat în tinereţele sale şi cu poesia, ceea ce a avut influenţă asupra stilului său mai târziu. Operele lui cele de întâi au fost poetice, şi încă de genul supenore: ditirambice, epice şi tragice[10] Totuşi, el şi-a nimicit mai târziu una epopee gia parată,[11] fiindcă î se părea că n-a ajuns pre *Omer*, modelul său. *Socrate* l-a îndemnat de şi-a tras îndărăt şi una tetralogie (consistentă din trei bucăţi tragice şi una sa- [95v"]tirică comică pre care a fost dat-o spre a se representa la sărbătoaria lui Bac, Din aceste opere poetice nu s-a conservat nimica, afară de unele poemale mici epigramice şi mai ales erotice, care se află în antologia greacă, a căror autenţie insă nu e afară de toată îndoiala.

§ 122. Continuaţi une

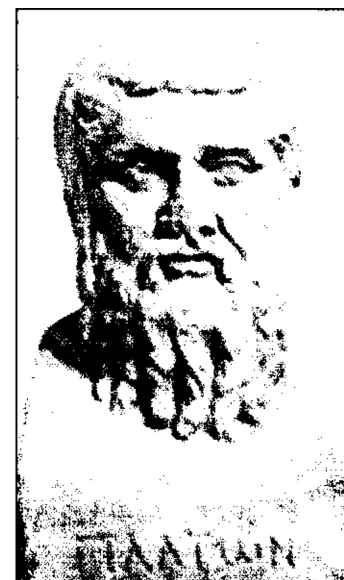
Cu atât mai mult s-a ocupat Platone cu filosofia, şi încă şi înainte de a face cunoştinţă cu *Sacrale*. Cel puţin aşa zice Anstotele (Metaph. I. 6)'\ că *Platone* a fost iniţiat de tânăr (EK veo"o) în filosofia eraclitică, cu toate că *Diogene L.* (III, 6) zice că *Platone* a învăţat filosofia eraclitică de la Cra///[14], numai după moartea lui *Socrate*, când era preste 28 de ani, şi pre cea parmenidică de la *Ermogene*[15] (s[au] de la *Ermip*[16], după una biografie anonimă a lui *Platone)*. Aceea încă e probabile, că *Platone* a învăţat oarecâtvatimp şi de la sofişti, mai ales oratoria şi politica, fiindcă-şi

propusese (precum spune însuşi în epistola *1-)* a funţiuna ca politic[17]. Totuşi, se vede că *Sacrale* a avut cea mai multă influenţă asupra culturei lui *Platane'**, pre [96] carele acesta 1-a ascultat până la400 a.C, când a murit *Socrate*[19]. După acest eveniment trist, *Platane* dimpreună cu mai mulţi conşcolari, s-a dus mai întâi în *Megara*[20], unde *Kuclide*[21] funda atunci şcoală filosofică. Aici, neaflând mulţămire spiritul lui, ce aspira la mai înalte, a lăsat *Me gara* şi şi-a început călătoria cea lungă, parte spre a-şi înmulţi cunoştinţele, care putea să fie destul de mărginite, fiindcă *Socrate* ţinea mai mult numai la partea cea praptică, parte pentru ca să cunoască mai bine morii oamenilor şi constituţiunile popoarelor, fiindcă nu se lăsase încă de propositul său de a funţiuna ca politic. Mai întâi s-a dus în Italia, în a cărei parte inferioară, numită Grecia Mare, se aflau nu numai colonii grece, ci şi două renumite scoale filosofice, cea *pitagorică* şi cea *eleatică.* Mai ales cu pitagoreii *(Archita*[22]*, Kudos*[23]*,* poate şi cu *Timeu*[2^]*)* a făcut cunoştinţă mai de aproape, a cumpărat scripte pitagorice şi a esoperat, precum spun unii scriitori, de a fost susceput şi în federaţiunea pitagorică, cu toate că aceasta acum era desfăcută în public şi dura numai [96v] ca secretă. De acolo s-a dus în *Cirene,* în Africa^[3], probabilmente pentru ca să asculte pre *Teodor,* matematicul de acolo *(Diog. L.* II. 103), fiindcă *Platone* avea amoare atât de mare pentru matematică[26], cât o considera ca propedeutica cea mai bună pentru filosofie, şi după ce a deschis şcoala academică[27] a pus deasupra uşii inscripţiunea: Oooeic, ayecoiiexprixog eiaeixco, că adecă să nu intre în şcoala lui nice unul carele n-ar avea oarecari cunoştinţe matematice28

§ 123. Contiuuaţiune

După aceea s-a dus în *Kgipet,* ca să cunoască şi înţelepciunea cea faimoasă a preoţilor de acolo, pre cât putea să o cunoască un străin. Totuşi, este aserţiune fără fundament că acolo ar fi făcut cunoştinţă şi cu profetul *leremia,* de la carele ar fi fost iniţiat în arcanele teologiei ebreilor.

Espediţiunea lui *Artaserse* în contra Egipetului[29] 1-a împedecat de n-a putut să călătorească şi în Asia, totuşi unu spun că ar fi mers cel puţin până în Fenicia. In urmă s-a dus în *Sici/ia,* unde a făcut cunoştinţă cu *Diane'"* şi prin acesta şi cu *Dionisiu*[31]*,* tiranul din *Siracusa,* care cunoştinţă era să-i pună capul, fiind[97]-că se declarase împotriva purtărilor acestui tiran. Totuşi, a scăpat de acolo ca serv, dară un *Aniceri*[32] din *Cirene* 1-a răscumpărat pentru 20 s[au] 30 de mine .

Platon

§ 124. Continuaţiune

Intorcându-se în patria sa când era ca de 36 de ani, a început a învăţa în Academie[34] cu atâta aplaus, cât veniau în şcoala lui [comjpatnoţi şi străini, tineri şi bătrâni, chiar şi beliduci şi politici, precum erau *Timoteu*[35]*, Pocione*[3C]\ *Iperide*[31]*, Demostene*[3]**,* ş.a. Totuşi, se vede că nu esplica toate tuturor, ci avea, ca *Pitagora,* una doptnnă *esoterică* şi alta *exoterică*[39]. El a mai mers de vreo două ori în Sicilia[40], nu pentru ca să funde acolo una republică platonică, cum au crezut unii, ci parte ca să adaugă la cultura lui *Dionisiu* celui mai tânăr, carele urmase tatălui său şi era foarte îndărăt în cultură, parte pentru ca să-1 împace cu *Dione,* însă n-a putut să-şi ajungă pre nice unul din aceste scopuri, ci încă era să o păţiască iarăşi[41], cu toate că fusese receput din partea regelui cu multe onon şi din partea poporului din *Siracusa* cu [97v] mare aplaus. Anii mai din urmă i-a petrecut *PI [aton]* în pace, ca filosof, învăţând şi scriind până la adânci bătrâneţe. A murit la 348 a.C, chiar când intrase în al

82-lea an al vieții sale[42]. Școala fundată de sine a lăsat-o lui *Speusip[43]*, carele-i era nepot de soră[44]. Corpul lui s-a înmormântat în așa numitul "agrul olarilor[45]" (KepauEiKoc), lângă Academie, unde și atenienii î-au ridicat un monument, ca să-și arate estimiul și gratitudinea cătră un bărbat atât de distins și plin de merite. Totuși, cel mai durătoriu monument și-a ridicat el însuși prin operele sale și prin filosofia sa.

§ 125. Operele lui Platone

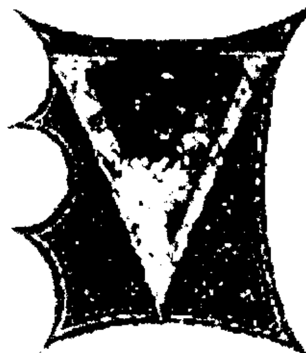
Multe din operele[46] s[au] scriptele lui *Pl[atone]* au perit, unele au ajuns la noi mutilate[47]. Scriptele lui, cea mai mare parte, sunt dialogi[48], în cari comunemente se induce *Socrate* vorbind cu școlarii și cu amicii săi sau cu adversarii săi, cu sofiștii. Unii susțin că *Plat[on]* ar fi introdus cel de întâi forma dialogică în învățătura scrisă, ceea ce nu se poate proba. *(Diog. L.* 111. 24.48)[49]. Totuși, *Platone* a perfepțiunat [98] atât de frumos această formă de propunemânt, cât întru aceasta dânsul e maestru. Adevărat că stilul lui *Platone* în dialogi de multe on e mai mult poetic decât filosofic, ceea ce reprobau și cei vechi, numindu-1 un ce mijlociu între poesie și.prosă (\ieiafy) Tcon"|u,axoq Kcci 7ie^on Xoyot))-[50] *Diog. L.* 111. 37. coli. *Cic.* o r a t. c. 20. De multe ori vorbește *Platone* în dialogi despre obiept numai pre deasupra, fără de a-l desvolta deplin sau științifice. Auneori amestecă și orațiuni lungi, și narațiuni mitice-[51]. Totuși, acei dialogi au fost admirați totdeauna ca modele și imitați, atât în timpurile vechi cât și în cele nouă, deși nu totdeauna cu suces.

§ 126. Clasificarea-[52] lui Trașii

Diogene Laerliul (III, 49u.u.) spune că platonicul *TrașiP[53]* ar fi susținut că *Platone* și-ar fi dat afară dialogii în *tetralogie,* cum făceau poeții dramatici cu poematele lor[54], pre care le făceau pentru cele patru sărbători a lui *Bac.* Și în adevăr, nu e cu neputință ca să-și fie [98v] publicat

ClpUtonu 'tonuiuiirm oc 2(mo!c.

Ipcrfene maiori; APOU..OOCRVS: tAMil.J ARFSAINXIOnORhCîtAVCON: ARI STOC >FMVS:NOCKATiiS: ACi.ATHOS: l>HKnR.VS:î»AVSA^iAi>: tR YXJMACV'S ARIS'l'OPHAKFS:OIOTI\tA:ALCihIA-' DUS. Al Ob

'jjdcoî rnibt tn hie K\qc peiiasf.i mpiane iiiUi'AW cfk\H.\Ti cnmi cum como ci: 'j^b^cro w urbi redirem cjt»td.im mibt norua J ter^ome tfpiriots eim'nuouo ctutt 7 mra uoc.indu'iuocar'. /O'jpthsKrcc i«quu ^pollodo rc tur non cvpccf £ 3 0auccj *tpf«aui.îuirr» il!i* Cucrdum • icmodo Audu ccuiNcno omoc flmoîc krmoncoh.ibi;« faiu ficj ceni id .111.15" 2lcu fbon '.r^ctr.ifCG }\h tbt idto ro.nnull'Cp jlţjtonucr.c runr.Vxt'.jlir qui.-km mhi 7 aUns im qui zphe nice "jpbibppt ttho juduicrjr ^iddtdicc^ tc farc.tfc rum nihil orrucj re rc affcrr*: po;crdî.Oujrc ru mi hi vckrj'3. AU3 c»;tT» ititcrcft ftniîoitc? .îmi. t tui tur rm'^d intern pt«num areaii. Jp'c tfmftinun ri fpuramu UnnonfRwcrJw<y arri mbil rct'iUfTc ti biiilc vtdenir ftqutdmt comjcniiRiilotunuucm tui pcreriftiina&ut cao imerefk poflienm.jfc^fhirubâ cvjtndcm inqut'r iilc:Xtim *$o.îj!>der u m tlîud aud/c r.w ud comecubao:' '(Neficfe o Oburon multto um Onnishuc itgatboircmnowacccff?(l"e:'g£>' co vo Km

Opera platoniană. în traducerea lui Marsiglio Ficino. ed. Veneția 1491

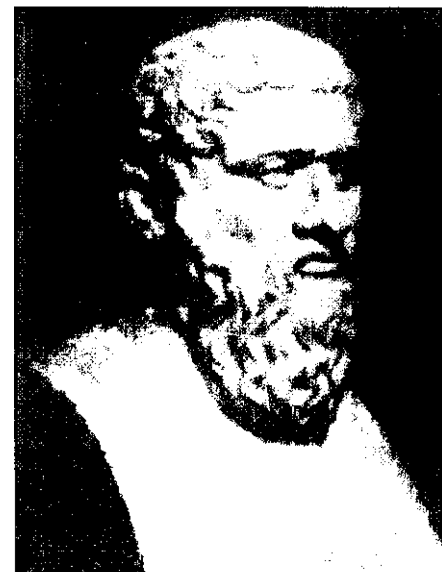
şi *Platone* dialogii săi în trilogie şi în tetralogie, totuşi e mai probabile că *Traşii* a împărţit dialogii lui *Platone* în tetralogie, carele apoi a atribuit lui *Platone* această împărţire, pentru ca să-i facă mai mare nume. In această tetralogie urmă dialogii aşa[55]:

1) *Eutyphro, Apologia Socratis, Crito, Phaedo.*
2) *Cratylus, Theaetetus, Sophistes, Politicus-*[56].
2) *Parmenides, Philebus, Symposium/, Phaedrus.*
4) *Alcibiades I et II, Hipparchus, Evastae s[au] Anteraste.*
5) *Theages, Charmides, Laches, Lysis.*
6) *Eitthydemus, Protagoras, Gorgias, Meno.*
7) *Hippias, maj. et min., Ion, Menexenus.*
8) *Clitopho, de rep. libb. X, Timaeus, Critias*
9) *Minos, de legg. libb. XII, Epinomis, Episto/ae XIII.*

Această clasificaţiune nu poate fi *platonică,* fiindcă se ştie că *Lysis,* în a 3- tetralogie, a fost scris gia fiind *Socrate* în viaţă, iară *Apologia* a putut să se scrie numai după *moartea* lui. Apoi nu toţi aceşti dialogi sunt gemini, şi epistolele n-au putut să se culeagă toate de *Platone* însuşi şi să se dea afară de una dată cu [99] celealalte scripte. încă şi mai arbitrane e împărţirea lor în *trilogie*^/, ceea ce se cunoaşte din această clasificaţiune însăşi, fiindcă unii încep trilogia I cu *Republica,* alţii cu *Alcibiade* I, alţii cu *Teage,* alţii iarăşi cu alţi dialogi *{Diog. L.* III. 61.62)[58].

Diogene L. oservă (III, 56) cum că punemântul filosofic la început a fost numai *fisic* în şcoala ionică şi la *Pitagora, Socrate* a adaus după aceea partea *etică* şi *Platone* 1-a completat adăugând şi *dialeptica*[59], precum a completat şi *Eschil* şi *Sofocle* tragedia, adăugând pre al doile şi pre al treile actore. De aci s-a născut şi împărţirea dialogilor lui *Plat [on J* în tetralogie.

Notă. Clasificaţiunea lui *Traşii,* urmată în ediţiunea platonică a lui *Aldu Manuţiu*[60] şi *Marca Mustim* (Platonis opp. Gr. cura. Aldi Manutii et Mărci Musuri. Venet. 1513. Voi. 2. fol. Gr. cura Jo. Operini cum commentario Proc'ì în

Platou

Timaeum et Politica Platonis, Basileae 1534 et 1558) iară ediţiunea lui *Hen-ricus Stephanus* (Plat. opp. Gr. cum interpret. Lat. Jo. *Serra-fl/* cura Henr. *Stephani.* Par. 1578. Voi.3.fol.) şi cea *Bipontină* (Gr. ad edit. Henr. Stephanicum Mars. Ficini interpret. Lat. Studiis societ. bipont. 1781- 6. voi. 12.)[61] urmă clasificaţiunea făcută de Jo. Serra[99v]nu.

§ 127. Clasificaţiunea lui Schleiermacher

Fried. *Schleiermacher*[62] distinge[63] următoariele trei clăşi în traducerea[64] operelor lui *Platone* (Berol. 1804-1809):

1) Dialogii a cărora problemă e ca să arete nulitatea plăcerii ce au oamenii comunemente despre lucruri. La această clasă rapoartă el pre *Eedru, Prolagora* şi *Parmenide.* Vol. I, 1-2

2) Dialogii carii au de scop a demustra *unitatea opuseţiunilor.* In această clasă pune el pre *Gorgia, Teetet, Menone, Eutidem, Cratil, Sofistele, Politicul, Simposiul, Li/eb* şi *Phaidone.* (Vol. II, 1.2).

3) Dialogii destinaţi a propune ştienţa însăşi şi a o completa. Aceştia sunt: *Timeu, Republica, Critia* şi *Legile.*

§128. Clasificațiunea lui Ast

Fritter. Ast[65] pune următoariele trei clăşi în introdupțiunea în studiul lui *Platone* (Lips. 1816)[66]:

1) Dialogii *socratici*[61], a căro[100]ra destinațiune proprie e a glorifica pre *Socrate.* Chiar de aceea, în aceştia predomină poeticul şi dramaticul: *Protagora*[6]*, *Fedri/*[''], *Gorgia*[10] şi *Phaidone*[11].

2) Dialogii *dia/eptici,* în cari se desvoltă mai ales spiritul dialepticii: *Teelet*[11], *Sofistele*[13], *Politicul*[1]*', *Parmenide*[15] şi *Cratil*[16]. Pre aceştia i-a sens *PI [atone* / probabilmente în Megara, după moartea lui *Socrate.*

3) Dialogii *curat şlienţifici,* în carii elementul poetic şi dialeptic se pătrund: *Fileb*[11], *Simposiul*[1]*, *Republica*[19], *Timeu* şi *Critia**[0].

Problema tuturor acestor dialogi e a espune frumosul şi bunul (KCCÂOV K ayoccov), precum se cuvine să se arete acesta în diferitele relațiuni ale vieții omeneşti: etică, politică naturală, totuşi flecarele după modul propriu clasei sale de care se ține.

în *claseaprimă* cel de întâi dialog e *Protagora* (scris înainte sau pre la începutul Olimpiadei 93). Traptă despre cultura cea falsă pre carea o lățesc sofiştii între disciplii lor în respeptul moralei şi a [lOOv] dereptului, şi arată că sofiştii nu cunosc nice măcar metodul cel adevărat de filosofare, cu atât mai puțin principiele cele adevărate ale moralei, cu toate că voesc a fi filosofi[81].

Fedru (scrisă la anul al 2- al Olimpiadei 93) traptă despre *omoare s[au] frumos,* arătând că numai amoarea cea însuflețită poate să ducă la adevărata filosofie şi poesie, care trăiesc amândouă în imaginea adevăratului şi frumosului originariu[82].

Gorgia s[au] despre *oratore* (sens pre la anul întâi al 01imp[iadei] 93) arată că ştienţa sau artea numai atunci pot să se afle, când se aduce în armonie adevăratul şi percepţiunea cu bunul şi cu plăcerea.

Phaidone s[au] despre *nemurire* (scris după 01imp[iada] 95) represintă pre filosoful cel adevărat în moarte ca cert şi secur despre a sa nemurire[83]

pPI*.balcicii/ Vtri JUanlTinu

LticiijcRM Tim.xi Pbtoros rr.»rUi.iic,« eiuhfem ar

giaillimaejț4ji!*'o:Attfpkiatoige Rcuercndi do

num toim\Lodi.iriiigi.CJrduiulisipcr NeijitiifJmn

P i

VrnWKI.ÎRirîiioffK-i'iM Wivi IWii' Afcc

In:Cum gratu & priwfcgm in metiniuni

proximuni, —

Platou. Timcus. *ed. Paris. 1520*

C Î D

în *chisea a doua* vine mai întâi:

Teelet (sens înaintea Olimp[iadei] 98), arată că e cu neputință fiecare cunoştință în sens strâns, până când nu şti să [101] distingă cineva adevăratul de percepțiune s[au] de către lucrurile percepute[84].

Sofistele arată că sofistul uneşte numai la aparență înțelepciunea cu virtutea, şi cât e de necesariu a le uni în adevăr[83].

Politicul arată că artea cea adevărată de a domni preste oameni nu o cunoaşte domină-toriul cel egoist şi arbitrariu, ci numai filosoful cel adevărat[86].

Parmenide arată că nice poate fi *unimea* lui *Parmenide* fără de *multul* lui *Democrit,* nice multul acestuia fără de unimea celuia[87].

CraiiI arată că nice e cu putință firea lui *Parmenide* fără de facerea lui *Erac/it,* nice facerea acestuia fără de firea celuia.

în *chisea a treia,* a dialepticii şi poesiei deplinite, vine:

Fileb (scris fără dubiu după călătoria în Egipet şi în Italia) arată că bunul nu consistă nice numai în cunoştința şi rațiunalitatea singură, nice numai în plăcere, [**101** v] ci în unirea amândurora[88].

Simposiul (compus după 01imp[iada] 98, 4 sau 102, 3) arată pre filosoful cel adevărat în viață, care şti să deştepte amoare şi virtute în inimele cele nobili, care au capacitate pentru entusiasmul spintuale[89]

Republica, una din operele mai din urmă a lui *Platone,* e complementul *Elicei* aplicate la regularea vieții unui popor întreg, precum vice versa[90].

Timeu (unit cu Critia) e complementul fisicei platonice, ad[ică] cunoştința fisică a naturii s[au] a fientului, cuprinsă după legile necesității eterne[91].

§ 129. Clasificațiunea după Krug

Krug (Lexicon s.v. Plato) zice că ar fi mai acomodat a împărții dialogii lui *Platone* în logici, fisici, etici şi politici. Când n-ar fi şi dialogi

mestecați *(Diog. L.* III. 49. ss), încă şi mai bine ar fi a clasifica cronologice toate operele lui *Platone,* căci atunci s-ar cunoaşte cum s-a desvoltat pre încet spiritul lui *Platone* în filosofare şi s-ar putea [102] ridica şi unele contradipțiuni cari se află în operele lui, parte aparenți, parte reali. Se înțelege că *Platone* n-a rămas tot lângă aceleşi păreri necontenit şi întru toate, ci unele şi le va fi schimbat, fiindcă el a început a scrie de tânăr, fiind încă în şcoala lui *Socrate,* şi a scris până la bătrânețe. însă clasificațiunea cronologică e mai grea şi decât cea sistematică, neaflându-se destule date cronologice în dialogii lui, şi datele altor scriitori fiind nesigure în acest respept. Atât însă e cert, că cele două cărți principali a lui *Platone.* X *cărți de Republica* s[au] *despre dereptate* (no^ixeia r| irepi SiKcaov) şi cele XII *despre legi* (vou.en; rț repi vou-oGeaiat;) sunt scrise mai târziu, când era *PIfatone/* înaintat în viață.

Platou

§ 130. Autenticitatea operelor platonice

Nu toate operele sunt autentice, adecă de la *Platone,* care se poartă sub numele lui. Aşa *Axioch, Demodoch, Erixia* şi încă unii dialogi mai mici, precum şi definițiunile (opoi) sunt suposite fără de îndoială. Unii

din criticii mai vechi şi mai noui s-au îndoit şi despre autenticitatea lui *Minoe, Iparc, Alcibiade II* şi *Epinomei* (s[au] a 13[a] carte de [102v] legi) şi, în adevăr, autenticitatea acestora e foarte dubie. Aseminea s-au tras la îndoială, însă din raţiuni nesuficienţi, şi apologia lui *Socrate,* epistolele şi unii dialogi mai mari, pre carii i-a ţinut de autentici toată anticitatea.

§ 131. Doptrina lui Platone în genere

Scriptele lui *Platone* care s-au conservat sunt numai *exoterice,* aşadară aceste cu atât sunt mai puţin acomodate spre a ne arăta cum s-a desvoltat filosofia în mintea lui *Platone,* încet, încet, cu cât sunt compuse în formă dialogică, carea nu răspunde acestui scop. Forma dialogică e totdeauna mai mult poporane decât ştienţifică, cu toate că cercetările ştienţifice se pot îmbrăca şi în această formă. Filosofia lui *P/atone* numai atunci s-ar putea espune cum se cuvine, când s-ar putea descoperi şi operele lui cele *esoterice,* de care se ţin probabilmente şi aypacpa Soypaxa, Sicapeaen; şi 7it>9aycopeia, pre cari le memora cei vechi, şi în parte şi *P/atone* în epistole *(Arist.* Phys. IV, 4. de gen. et corr. II, 3. *Simpl.* Comm. in Arist. de anim. 1.1, p.76 coll. *Plat.* ep. 13)[92]. Când s-ar fi conservat aceste, atunci s-ar putea compara cu cele exoterice, şi filosofia lui *Platone* s-ar lumina. Fiind aceasta cu neputinţă, rămâne [103] ca toată espuseţiunea *filosofiei lui Platone* să fie numai una espuseţiune mai mult s[au] mai puţin probabile, cu atât mai vârtos că nice s-au putut uni până astăzi criticii despre autenticitatea şi testul operelor lui *Platone* ce s-au conservat, nice interpreţii despre sensul cel adevărat al aceloraşi[9]\

§ 132. Filosofia după Platone

Platone a fost cel de întâi, pre cât se şti până acum, carele şi-a pus determinat această întrebare: ce este filosofia şi ce se cuvine să fie?[94] La această întrebare el răspundea distingând acurat ştienţa (e7uaxf|ur|) în sens strâns de fiece părere *(Sotfx)* şi zicând cum că acesta se refereşte numai la lucrun singulane, sensibili, mutabili şi pentoane, iară ştienţa s[au] filosofia e una cunoştinţă raţiunală şi certă a esenţei lucrurilor, carea ne învaţă să cunoaştem nu lucrurile cele singularie, sensibili, mutabili şi peritoarie, ci să cunoaştem şi să ne adoperăm spre cele universali şi necesarie, nemutabili şi eterne yvcoaiq xcov ovxocx; ovxcov, xcov aei ovxcov[95]. Cu acesta se uneşte şi definiţiunea din opoiq: (piAoaoqnct (ecru) xr|q xcov ovxcov ocei *eniGir\[i\]q* [103v] e7uaxfîpr|<; opting, GecopnxiKri xot> cclnSouc,, 7icoq *aXrfieq,* £7uu,eXeia \|ro%n.S' u.exa *Xoyov opQov* - coli. ep. 7).

De aceea *Platone* distin-gea pre sofist ca pre un cpiXoSo^oq, ad[ică] amic de păreri[96] egoist, ambiţios şi interesat, de filosoful cel ade-vărat, care cearcă adevărul şi-1 spune fără de interes propriu, iară filosofia o numia musica cea mai înaltă (peyiaxn, potKTiKri). Soph. tot. Phaidon c. 4. De rep. lib.5. s. fin).

Notă. Augustin (de civit. dei VIII, 4) susţine că *Platone* ar fi împărţit gia filosofia în logică, fisică şi etică, însă nu e cert. Atât însă e cert, că această împărţire era dominătorie gia şi în Academia vechie şi cum că *Platone* a traptat despre toate problematele cele principali ale filosofiei, aşa cât şi în dialogii lui vin una mulţime de discusiuni logice, fisice şi etice politice, precum bine a observat şi *Sext. Empir.* (adv. math. VII, 16). Se înţelege că *Platone* a luat în vedere şi doptrinele altora în dialogii săi, şi pre unele a aprobat, pre altele a respins şi le-a refutat, totuşi nu se poate crede ceea ce zice

Platou predând geometria

despre dânsul *Diog. L.* (III. 8) cum că supra celor fisice are fi filosofat după *Eraclit,* supra cugetaverelui după *Pitagora* [104] şi supra lucrurilor etice politice după *Socrate.* Atare sincretism nu se poate presupune despre una minte ca a lui *Platone. Aristosen* şi *Favoriţi*

îl inculpau specialmente că în Republică numai ar fi decopiat una operă a lui *Protagora,* cum spune *Diog. L.* (111, 37. 57), şi unii cred că şi dialogul *Timeu* e una asemine copie a operei unui pitagoreu cu acest nume.

§ 133. Ideiele ca esenţe a lucrurilor

Platone vroia ca să cunoască esenţa lucrurilor prin filosofare, şi de aceea el credea că pre aceeaşi a şi aflat-o în *idee.* Prin urmare doptrina despre idee la dânsul e fundamentul a toată filosofia.

Prin cuvântul iSect, care propriamente înseamnă formă (forma), el înţelegea atât pre conceptele cele generali, pre can le formă mintea noastră prin astracţiune şi reflesiune, pentru ca să reducă lucrurile singularie la specii şi genuri - de aceea el şi punea de multe ori în loc de idee ei8o<; (species) şi yevoq (genus) - cât şi pre acele concepte cari se referesc la ceva absolut s[au] deplinit şi pre cari le produce propriamente raţiunea, sau [104v] singură, s[au] cu ajutoriul fantasiei, precum e ideea frumoseţei, a dereptăţii, înţelepciunii, libertăţii şi chiar a divinităţii, prin urmare ideiele estetice, morali şi religioase. De aceea el zice că fără de idei nu e cu putinţă nice una cugetare şi nice una ştienţa. De aceea el le şi numia *unităţi* ()0,ova8e<;, eva8eg) în mulţimea cea nemărginită şi nedeterminabile a lucrurilor perceptibili (TO *nok\)* sau xa *noXka,* xo oaieipov). Totuşi,, el credea că aceste idei nu s-ar produce de mintea omenească, ci că ar fi inspirate s[au] cuminecate sufletului de la început, adecă de Dumnezeu, carele şi însuşi le-a făcut toate după idei, de aceea le şi numeşte *modele* şi le aseamănă cu representaţiunile s[au] planunle după care un artist s[au] arhitect (8rpiorjpyo<;) face una operă s[au] una unealtă.

Intru atâta, ideiele se pot considera şi ca *principiele* (ap%ou) s[au] *căuşele* (aixiaq) lucrurilor. Este însă eroare a susţinea cum că *Platone* are fi considerat ideiele ca pre neşte sustanţe reali, s[au] că le-ar fi atribuit una esistenţă nedependente, afară de vreuna minte divină s[au] omenească

(voricng, vorjq, Xoyoq). [105] Această eroare s-a născut de acolo, că *Platane* îşi acopere bucuros filosofematele, scriind cu un stil poetic şi simbolic.

Notă Doptrina despre idei se espune mai ales în dialogul *Parmenide,* care de aceea se şi înscrie 7repi iSecov. Totuşi, se[97] voieşte cineva a cunoaşte deplin această doptrina, unul ca acela are să leagă[98] şi dialogii *Menane, Fileb, Phaidone, Timeu* şi să compare multe locuri din cărţile despre republică.

Scripte mai nouă despre ideiele lui *Pl/atan/: Scipionis Agnelli* disputationes de ideis Platonis. Venet. 1615. 4.

Antonio Conţi illustrazione di Parmenide di Platone con una dissertazione preliminare. Venet. 1743. 4.

Car. Margenstern, comment. quid Platon spectaverit in dialogo, qui Meno inscribitur componendo. Halle 1794. 4.

Acest dialog, a cărui autenticitate s-a tras la îndoieală în timpurile mai nouă, însă fără de raţiuni suficienţi, traptă, ce e derept, mai ales despre virtute, [105v] în respeptul întrebăm dacă virtutea se poate învăţa (an disci et doceri possit), de aceea se şi înscrie rcepi apexrjc;. Totuşi,, cu această ocasiune se adăugă că toată cercetarea şi toată învăţătura propriamente e numai una aducere aminte (avan,vnaig) s[au] una deşteptare a ideielor pre care le-au avut sufletul şi mai nainte, întru un period al esistenţei sale anteriori, atâta numai că înainte de a se deştepta sunt întunecate.

§ 134. Dumnezeu şi materia

Despre Dumnezeu şi materie învăţa *Platone* aşa: din etern esistă două: Dumnezeu *(Qeoc,,* 7taxnp xorj 7tavxoc,, (leyiaxoq 8ain.cov)[99], ca una fienţă raţiunală foarte potentă, înţeleaptă şi bună, şi *materia (vkr\,* u,nxrp

xot> navxoq, imoSoKn,), ca una fienţă fără de formă şi fără de mişcare regularie, carea cuprinde în sine toate părţile elementarie ale corpurilor Mundul s-a născut din aceste două principie şi din ideiele cele ce erau de la început în mintea divină, adecă Dumnezeu a format materia după ideiele sale. Aşadară Dumnezeu, după *Platone,* nu e creatoriuci numai arhitect. De aceea şi numia sistema *ideielor* divine *mitnd inteligibile* (KOCUO<; vorixocj şi *mo/l 06/del* (7iapa5iYU.a), iară *mundul sensibile* (Koa|ioq ouaGrjxoc,) e numai *imaginea* (eiKCOv) acestuia.

Platon

Iară ca să poată face corpuri visibili şi palpabili din materia ceea ce n-avea formă, Dumnezeu a despărţit mai întâi elementele ce erau mestecate în acea materie, şi după aceea iarăşi le-a unit, aşa cât focul, aerul, apa şi pământul s-au pus în una relaţiune amicală armonică, şi din atan elemente s-a făcut un tot, carele avea una formă nedeterminată, ecare de toate părţile şi rotundă.

Dar pentru ca acel tot să fie pre cât se poate mai perfept, Dumnezeu a creat încă înainte de mundul corporale, un *suflet* carele să-1 guberne, fiindcă principiul gubernătonu s[au] dominătonu trebuie să fie mai vechi decât acela preste carele are a domina el.

Din unirea acestui suflet cosmic cu corpul cosmic s-a născut apoi universul s[au] *totul cosmic,* ca un *Dumnezeu creat* sau ca un *animări tt* (^coov) unic, sferic, raţiunale, foarte perfept şi făcând una mişcare circulane. Membrii acestui animariu sunt stelele, care iarăşi trebuie a se

considera aseminea ca fienţe viue sfau] ca zei văzuţi [106v] şi creaţi (4«>a 8eia, Geo; opcaog KOU YeevvnToq).

Ci fiindcă materia avea în sine de la început una mişcare desregulată, ca pre un principiu rău, de aceea divinitatea de înfrânat putea să înfrâne pre acest principiu, însă nu-1 putea ridica. De aci s-au născut neapărat neşte rele, care ar aduce penrea lumii dacă nu o ar feri divinitatea de perire, prin conservare şi gubernare necontenită.

Notă I. Doptrina despre divinitate şi despre mund se espune specialmente în *Timeu,* cu carele vin de a se conferi mai multe locuri din *Fileb, Politic* şi din c. 6 şi 7 despre *Republ[ică].* Această doptrina e una din cele mai oscure în sistema lui *Platone.* Despre luminarea ei contribuiesc următoariele opere:

Proc/i in theologiam Platonis libr. VI, et in Timaeum 1ibb. V. în ediţiunile lui Proclu.

Plutarchus de animae(mundi) procreatione in Timaeo Plat. in ejusd. opp.T. X. p.203 ss. Reisk.

Matth. FragiHani commentar in Timaeum, Parissis 1560.4.

Paul. Benii comment, in Tim. Plat. Romae 1594. [107]

Platonis doctrina de deo e dial og is ejus excerpta et in ordinem redacta auct. *Luclov. Horstei* Lips. 1814. 8.

Gundling de atheismo Platonis, *Zimermann* de atheismo Platonis et ejusd. vindiciae diss, de ath Plat. contra Gundlingium (In: Amoenitat. litt. Tom XI. p. 369 ss. et T. XIII, p. 48 ss.)

Streinbrenner, sententiae Mosis et Platonis de ortu mundi cornparatae, Erlangefn] 1786 şa.

Plessing Versuch zur Aufklărung der Philosop hie des Alterthums Bis. 284-366.

Tiedemann Geist der speculativ. Philos. B.2s. 114-84.

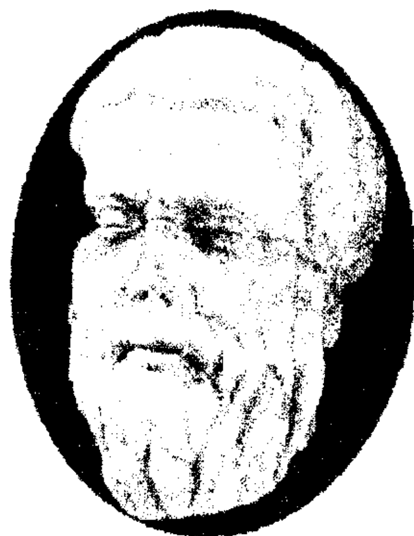
în aceste două din urmă se află şi discusium asupra acestui punt momentos şi dificile în filosofia lui *Plat[one].*

Notă 2. Unii, mai ales din filosofii neoplatonici, au susţinut că *Platone* ar fi crezut cum că mundul e etern şi nenăscut, ceea ce nu se poate arăta, cel mult că *Platone* a înţeles aceasta despre Koau. VOIŢC. iară nu despre Koqj,. aiaOrjx. [107v]

§ 135. Sufletul

Cu ideea lui *Platone* teologică şi cosmologică era[u] în legătură ideiele şi dogmatele lui psicologice. Adecă Dumnezeu a făcut, afară de sufletul inundului, şi alte suflete particularie, pentru ca să fie în lume una mulţime pre cât se poate mai mare de fienţe lui asemini. Pre aceste suflete le-a învăţat ca să cunoască natura şi legile universului, le-a inspirat ideiele divine, le-a dat loc mai întâi în stele, unde şi trăiesc ca neşte *demoni* fericiţi, până ce unele din aceleşi au fost trimise pre pământ şi închise în corpurile omeneşti, în pună, derept neşte abateri ce făcuseră în domiciliele lor cele fericite. Aşa, sufletul se află în corp ca întru una pnnsoarie. Prin această încorporare s-a unit cu *sufletul cel raţionale* (AoyicrciKOv) şi un *suflet neraţionale* (£m9"OUJ"|TiKOv), care e chiar aşa supus penţiunii ca şi corpul, fiind el scaunul[100] afeptelor şi al apetiţiunilor sensuali, iară sufletul cel raţionale nu e supus periţiunii, ci va custa şi după moartea corpului, cum a fost înainte de naştere, şi dacă va fi virtuos pre pământ, [108] se va întoarce iarăşi în domurile cele eterne ale demonilor fericiţi, iară dacă va fi rău şi păcător, va cădea şi mai profund în natura animală.

§ 136. Continuațiune

Platon

Fiecare suflet e încorporarea s[au] efeptuarea ideii divine, şi demnitatea lui cu atât e mai mare, cu cât are conştientă mai luminată despre această idee şi cu cât lucră mai conform cu dânsa. Aşa e sufletul unui înțelept, a unui politic derept, artist însuflețit, a cărui divinitate se arată ca ştiența s[au] cainstint.

Adevărata viață a sufletului consistăm cunoştința identității sale cu Dumnezeu, iară la această cunoştință numai aşa poate omul să se înalțe, dacă-i succede ca să se desfacă de legăturile corpului măcar pre câteva minute, aşa cât, deşi viețuieşte el în corp, totuşi să se ridice mai presus de marginile conştientei sale individuali, unde să vadă ca într-una intuițiune curată esența cea adevărată a lucrurilor în Dumnezeu. De aceea, bine se pot [108v] considera corpurile ca una carceră a sufletului şi viața sufletului unit cu corpul numai ca una specie de moarte, comparându-se cu viata cea mai liberă, care[a] e posibile numai in intuitiunea lui Dumnezeu [101]

Notă I. Despre suflet traptă specialmente *F edo n e,* afară de dialogii însemnați. Mai noui:

Hi/Ieri diss, de campo veritatis Platonico h. e. loco, ci bi animi corporis vinculis solutivitaeanteactae rationem reddunt. Wittemberg 1741.

Meiners uber die Naturder Seele, eine platonische Allegorie (după un loc în *Fe dr u,* unde sufletului [sic] omului se aseamănă cu un car aripat tras de doi cai, unul mai bun şi unul mai rău, sub conducerea unuia ce şedeîntr-însul). Această operă s[au] disertație se află întră scriptele miscelanee a lui *Meiners* P. I. p. 120 ss.

Tennemann Lehren und Meinungen der Socratiker iiber die Unsterblichkeit, lena 1791.

§ 137. Etica şi politica lui Pl[atone]

în morală şi politică, *Platone* procedea din acest principiu, că omul [109] ca fiență rațiunală nu poate să apreție decât numai bunul *absolut,* carele după ideea lui *Platone* cuprinde în sine şi *adevărul* şi *frumosul,* şi cum că numai prin aceasta îşi arată şi asemănarea cu Dumnezeu [102] Deci:

1. *Bunul suprem,* după *Platone,* consistă în uniunea cea absolută a toată lucrarea omului cu rațiunea supremă, sau mai scurt în asemănarea cu Dumnezeu pre cât se poate mai mare (*Te e te t).*

2. Aşadară *datoria s/au/preceptul cel de întâi* e ca fiecare să lucre pentru acest scop. *Virtutea* încă consistă numai întru împlinirea acestui precept, sau în studiul cel sincer pentru acel bun, iară virtutea se poate considera ca perfepțiunea şi sănătatea cea adevărată a sufletului[103].

3. Virtutea se arată în diferitele relațiuni ale vieții ca *înțelepciune* (oocpia, cppovrjCTK;, wot), ca *moderațiune* (aaxppcxyovr|), ca *bărbăție* (avSpta), ca *dereptate* (SiKcaocrovri).

Anume, din *rațiune* (to A-oyiaxtKOV voTjq) se naşte *înțelepciunea* (oxxpia), adică cunoştința bunului adevărat. Din mânia nobilă [109v] (OVJUAKOV fi Otiuo- ei8eg) şi din ura răului se naşte *bărbăția* (avSpux), carea o arată omul cel ce apără lucrurile pre cari le cunoaşte mai bune,

atunci când acele se luptă cu pasiunile nemice. Din unirea înțelepciunii și a bărbăției se naște *dereptatea* (SiKaiocruvn,), adecă acel stat în care tot membrul societății face în sfera sa ceea ce se cade să facă, ia ceea ce i se cade să ieie și dă fiecăruia ceea ce se cade să-i deie. Numai din *dereptate* se naște apoi adevărata *sofrosine,* ca virtutea virtuților, carea dacă au apucat a se întemeia în societate, atunci nu numai viața domestică, ci toată societatea se face un corp și un spirit cu totul armonic *(Polit.* IV).

4. Dumnezeu nu fără de scop a așezat oamenii pre pământ, ci dinadins, pentai ca să-1 lucre, să fie domni pre el, să facă dereptate și să fie religioși *(T/mea).* Deci nimănui e permis a deșerta postul asemnat de Dumnezeu, căci una ca aceasta ar însemna a lucra în contra decretelor lui Dumnezeu (*Fedone).* Altmintrea, oamenilor se cuvine ca să viețuiască în armonie pre pământ, în toate relațiunile lor, [110] cum se întorc corpurile cerești în orbitele lor în cea mai mare armonie, fără să se turbure unele pre altele *(Timeu* și *Cic.* de senect. c. 21).

5. însă preceptele morali nu obligă numai pre individul, ci obligă pre toți oamenii și pre tot *statul.* Ele obligă pre *senat* (to PouXewiKov), carele este chiemat a guberna, obligă pre *popor* (XptiuxmcmKo^), carele este chiemat a câștiga cele folositoarie și necesarie, obligă pre *oștean/* (eTriKODpiKov), carii sunt chiemați a veni întru ajutoriu senatului, când are op de dânșii ca să aducă la ascultare pre cei neascultători, pre cei care fac tulburări, sedițiuni s[au] revolte, și să facă dereptate cu puterea, unde nu o poate face cu buna și cu frumosul *(Polit.).*

6. Deci se cuvine ca cei ce gubernă statul să fie neapărat filosofi deplin, fiind ei representanții rațiunii, apărătorii patriei să fie toți bărbați tari și nefricoși, în urmă poporul să fie supus la legi de tot ecari, să [llOv] se ocupe fiecare om în clasea sa și în familia sa cu lucrurile proprii, așa cât să fie folositoriu publicului[104].

7. *P/atone* voiește ca să aleagă arconții pre copii, care pentru ce e bun, și anume, să determine ei carii au talente, spre a se crește ca să fie gubernăton s[au] oșteni s[au] agricultori ș a.

8. *Platone* consideră proprietatea privată și căsătoriele ca contrarie patriotismului, fiindcă aceste institute ar fi destinate numai intereselui pri vat. De aceea, el era de părere că aceste institute separatistice ar trebui să lipsească, mai ales în cele două clăși superiori, și să se introducă comuniunea averilor și a feminelor. Copiii carii s-ar naște prin această ordine să se declare de copii ai republicei, din carii aceasta să aleagă pre cei mai buni și să-i crească, iară pre cei vițioși să-i lapede[103].

Această lege de căsătorie era justificată la grecii antici prin acea credință comună a lor, că mai ales individuii din clasea arconților și a oștenilor ar fi obligați a-și uita cu totul de sine și a trăi numai [111] pentru stat.

§ 138. Poetica și estetica lui Platone[106]

TFrumosul e aducerea aminte despre cele ce a văzut sufletul una dată, urmând lui Dumnezeu și conspectând lucrurile prin carile noi acum le numim reali, înălțându-și capul la cel ce *e* în adevăr *(Fedr.* p. 249. edit. Steph.)[107].

2. Iară ideea frumosului se naște în om prin una *manie* s[au] nebunie dată lui din don divin, când adecă cineva readucându-și aminte caută în sus, iară cele de jos despreție, de unde pre unul ca acela îl și judecă că ar fi nebunit (otav tig avau.ipvecKO|aevo<; pA-ETtei avco, tcov Katco 8 ap.EA.cov, aitiav E%EI cot pavtiKog SuxKEipevog ibid. p. 244).

3. Acum cel ce se apropie de ușile poeticei fără de această manie a muselor, cugetând că se va putea face poet numai prin arte, acela e neperfept și poetarea lui se va întuneca de poetarea celor inspirați (ibid, p. 245).

4. lara insp.rațiunea (evftnwuxou;) poetică s[au] a frumosului e cea mai nobilă decât toate insp.rațiun.le, şi ong, [111v] nea e, încă e cea mai nobilă, atât în cel ce o are cât ş. în cel ce se naşte dânsa prin cuminecațiune (ibid. p. 249).

Platon. Imagine medievală

Notă 1. Platone nu sufere pre poeți în republica sa - chiar şi pre *Omer* îl sufere numai ca pre un oaspete, iară nu ca pre un cetățian - sau îi sufere numai aşa, dacă-şi vor supune artea la rigoarea principielor lui etice politice. La această judecată aspră i-au dat ocasiune unii dm poeții de atunci, care profanau artea poetică cu poematele lor cele rele'[108].

Altmintrea *Platone* pune esența artei în genere în imitare (paprioac, [sic]) şi cere ca toate artele să fie numai servitoanele adevărului şi a virtuții, pre carea el o identifică cu frumuseța. Din această causă zic filosofii mai noui despre *Platone* că a avut părere prea mărginită despre esența şi scopul artei[109].

Notă 2. Platone îşi espune ideiele estetice mai ales în *F e d r //, /p i a* (maj.), *Io n e* şi în *S / m p o s i //*, în parte şi în *Te e t e I* şi *Fi / e b,* în cartea 2. 3. 10. d e r e p u b l . b 1. şi în c. 2 de [112] l e g i b.

§ 139. Academicii

Academicii carii au urmat lui *P/atone* nemediat se înseamnă de *(Icerone* (a c a d . q u a e s t . 1, 9): *"Speusip* et *Xenocrates* qui primi Platonis retionem autoritatemque susceperunt, et post hos *Polemo* et *Crates* unaque *Cran tor* in Academia congregati diligentei" ea, quae a superioribus acceperant, tuebantur".

§ 140. Speusip

Spei/sip din *Atena* (Speusippus Atheniensis), disciplu şi nepot lui *Platone.* A învățat în locul lui *P/atone* numai opt ani, fiindcă nu era sănătos. Aceasta a fost poate causa de s-a ucis pre sine.

§ 141. Doptrina lui Speusip

Speusip a rămas credincios lui *Platone* în prtnciepele şcoalei academice, afară de unele puţine modificări[110].

1. *Sext. Ewp.* (adv. math. VII, 145-6) zice despre el că a propus două critene [H2v] pentru adevăr, unul pentru cele *cugetaveri* (TOC vonxa), adecă raţiunea ştienţifică (e7uaxrţpoviKo<; Xoyoq) şi altul pentru cele *percept iveri* cu sensii (xa *aioQr\xa),* adecă percepţiunea ştienţifică (emaTripovrxoc, aiaOiimg). Aceasta nu era după învăţătura lui *Platone,* care declara de fals şi necerte cunoştinţa sensuale, şi de aceea nice nu o considera ca *ştienţa* (E7tvaTriu.il), ci numai ca *părere* (86£,a). Totuşi,, diferenţa nu era mare, pentru că şi *Speusip* încă învăţa cum că percepţiunea ştienţifică ia parte din adevărul cunoscut prin raţiune (caoGncng peTaXapPavoixra *xr\q* Korea TCOV *Xoyov* aXrjBEiaq), aşadară criteriul propriu şi suprem al adevărului se aflâ totuşi în raţiune şi în ideiele ei.

2. *Aristotele* (metaph. VII, 2) spune că *Speusip* ar fi luat mai multe sustanţe *(nXeiovc,* oaxnag), şi anume trei: xa Ei8r|, xa Lia9r|uaTiKa şi xa aic9r|Ta acopaTa.

3. Despre Dumnezeu judecă, după *Cicerone* (de N. D. 1, 13): *"Speusip, Plalonem* **(1**13J *avunculum subsequens, Deum vini quandam esse elicit, qua omnia regantur, eamque animalenC,* aşadară nu se poate justifica această conclusiune a lui (*Icerone* despre Sp[eusip]: *"Ipsum hoc modo conatutn esse e vel le re ani mis omnem cognitionem DeorunC.*

Notă. Diogene L. (IV, 4. 5) enumera cărţile lui *Speusip,* care însă toate au perit. Numai despre *definiliuni* (opoi) zic unii că ar fi scrise de *Speusip.* Atunci el ar fi fost cel de întâi lesicograf.

§ 142. Senocrate

Senocrate dm ("alcedone in Bitinia (Xenocrates Chalcedonius), filosof academic renumit, carele a urmat lui *Speusip* în Academia vechie. S-a născut la 395 s[au] 396 a.C. *Diog. L.* IV. 14.

Senocrate a ascul tat pre *Platone* dm tinereţe şi avea mult respept pentru dânsul. L-a însoţit şi în Sicilia de aceea şi *Platone* mult îl estima şi era tot lân[113v]gă dânsul în Academie. Se pare că Senocrate n-a fost din cei cu talente mari, pentru că *Platone* (si fabula vera est) îl asemăna cu asinul, iară pre *Aristotel* cu calul, şi zicea că cela are op de pinten, cesta de frân, însă cu studiul a suplinit lipsa geniului. *Diog. L.* IV, 6.

Tot acest scriitoriu spune că *Senocr/ateJ* era de la natură aspru şi moros, de aceea *P/atone* îl făcea atent de multe ori ca să nu-şi uite a sacrifica şi graţiilor.

Se ţine de principiele moralităţii cu multă rigoare, ducea una viaţă de continenţă exemplane, corupţiunii era neacesibile. Când l-au trimis atenienii sul la regele Filip din Macedonia, dimpreună cu alţii, numai pre el nu l-au putut corumpe cu bani, ceilalţi soli au luat bani toţi. De aceea şi atenianii incă-1 stimau foarte mult, încât una dată, fiind chiemat ca martore, nice nu i-au obligat la jurământ, zicând că lui Senocrate se crede şi fară iurământ. Totuşi, fiindcă era pauper şi nu putea să solve taxa comună protepţională [114] (TO LIETOIKIOV), carea erau obligaţi să solve toţi străinii, atenianii l-au vândut, iară cumpărătoriul, Demetriu Falerc, l-au liberat îndată. *Diog. L.* IV, 14. Totuşi, nice acest scriitoriu nice alţii nu spun cu cât l-au vândut, ca să ştie cât făcea atunci un filosof. Pre *Platone* l-au vândut cu 20 s[au] 30 de mine, sau mai bine cu atâta l-au răscumpărat Anicen, aşadară disciplul lui a deut să facă mai puţin.

Senocrate a scris multe în proşă şi în versuri. Cele prosaice au fost cea mai mare parte filosofice, parte şi matematice. *Diog. L.* IV, 11-14 le numără. Au perit toate.

§ 143. Doptrina lui Senocrate

Pre cât se poate cunoaşte învăţătura lui Senjocrate] din alţi scriitori, el a rămas credincios magistrului său *Platone* [111], şi anume:

1) Cerea şi el cunoştinţe preliminarie matematice de la cei ce intra în şcoala lui, de aceea şi zicea în glumă că lâna nu se scarmănă la el *(nap* epoi TtoKoc; on Kvcc7texca) *Diog. L* (IV, 10).

2) Sext. Empir. (adv. math. VII, 16) spu|114v]necă.SV?//ocrate ar fi propus curat (pnxoxaxa) şi ar ti justificat cel de înâi divisiunea filosofiei în logică, fisică şi etică, pre carea *Platone* numai a fost preparat-o.

3) *Senocrate* a aplicat espresiunile lui *Pitagora* la filosofia lui *P/atone,* precum se espune la *Stobaeu(e* clog, ph ys. p. 62). Aceasta însă a făcut-o şi *P/atone* şi *Speusip.* Aşa, *Senocrate* zicea că *monadea* e principiul cel bărbătesc s[au] activ al lucrurilor, iară *diadea* principiul feminin s[au] pasiv. Despre *suflet* zicea că e un *număr* ce se mişcă pre sine însuşi. Aceata o zicea pentru ca să arate cum că sufletul e una putere ce lucră cu libertate, se desvoltă în nemărginit şi, aşa zicând, se înmulţeşte pre sine însuşi. însă această învăţătură nu era nouă, ci era numai învăţătura platonică în formele pitagoreice.

4). *Tennemann(* \ stor. fi 1 o s. T.3.P. *]2) zice că Senocrate* au învăţat *nematerialitatea* sufletului mai luminat şi decât *Platone,* şi în adevăr zice şi *Cicerone* (acad. II, 39. **[115|** coll. I, 11) că *Senocrate* ar fi învăţat: *"Menlem esse expertum corporis"* (T u s c. 1,10), *"Xenocrates animi figuram cpiasi corporis id/am esse negavit, venim nu menim esse dixit, cu pis vis (ut jam ante Pyt agorae visum era/) în na/ura maxima esset"* (A c a d. II, 39), *"mentem quocpie sine ullocorpore; quodinte/ligi, quale sit vixpotest",* însă *Cicerone* nu aduce alte raţiuni din care s-ar cunoaşte că *Senocrate* a învăţat nematerialitatea mai luminat şi decât *Platone,* deci zisa lui *Tennemann* rămâne dubie, cu atât mai mult că şi însuşi *Cicerone* se câştigă asupra oscurităţii acelei în văţături că *mintea ar fi necorporale* şi zice că aceasta abia se poate înţelege cum să fie (quod intelligi, quale sit, vix potest). Apoi espresiunile: *expers corporis* şi *nul/o corpore* nu înseamnă nematenalitate în sensul filosofilor mai noui, după *Cartesiu,* ci înseamnă numai a nu fi compus cum sunt compuse corpurile perceptibili. Deci *Senocrate* putea să creadă cum că sufletul e una materie mai subţire, una **11151** fientă eterică focoasă' aencă. Aşa se cunoaşte şi din alţi scriitori, că doptrina lui *Senocrate* nu era diferită de a lui *Platone*

§ 144. Polemone

Polemone din Atena (Polemo Atheniensis), un vechi filosof academic din seci. 4 şi 3 a.C, carele înainte ducea una viaţă desregulatăşi sacnficată numai plăcerilor, însă fiind de faţă prin întâmplare la una lecţiune a lui *Senocrate,* aceasta tata impresiune a făcut într-însul, cât de s-a consacrat cu toată seriositatea pentru studiul filosofiei, sub conducerea lui *Senocrate,* şi imitând nu numai învăţătura, ci şi purtarea magistrului său, s-a făcut cel mai demn dintre toţi disciplii ca să-i fie următonu, căruia a şi urmat la anul 314 a.C,şi a profesat filosofia cu mare aplaus, până la adânci bătrâneţe. Anul naşterii şi al morţei lui e necunoscut.

§ 145. Doptrina lui Polemone

1) Scriptele lui Polemone au perit [113] [116] *Diog. I,* IV, 16 - 20. Acest scriitoriu zice (§ 18) că *Polemone* ar fi învăţat cum că se cuvine omului a se esercita în fapte şi în lucruri, nu în teoremate dialeptice (5eiv ev xoig 7xpaypam yopvo^eooa, KOU xoig 8iaA£KXiKoic; Oecoprpaca). De aci se vede că acest academic a negles [114] partea cea specualtivă, după modul lui *Socrate,* şi s-a mărginit la partea praptică.

2) *Polemone* zicea cum că *bunul suprem* e a vieţii după natură. *"Secundum na/uram vi vere honeste vivere fruentem rebus his,*

quasprimas homini natura conciliet". Cic. d e f i n IV, 6. coll. A c a d . II, 42, et *Clem. Alex,* s t r o m. II, p. 306. ed. Heins. Acest din urmă spune că *Polemone* a zis cum că fericitatea e numai consecuțiunea virtuții.

3) *Polemone* numia mundul *D-zeu (Stob.* e c 1.1). Aceasta a fâcut-o el în înțelesul lui *Platone,* carele încă a numit mundul D-zeu creat şi 1-a distins curat de D-zeul cel etern şi necreat.

§ 146. Crate şi Crantore

Crate din Atena (Crates Atheniensis), disci[116v]plu şi amic lui *Polemone,* a urmat acestuia în şcoala academică ca profesore. Din scriptele lui nu s-a conservat nimica precum nice din filosofematele lui. Atâta numai că a lățit filosofia platonică, dimpreună cu *Speusip, Senocrate, Polemone şi Crantore (Cic.* a c a d. 1,9. *Diog. L.* IV 21

Crantore din Soli (Crantor Solensis), disciplu lui *Senocrate* şi *Polemone,* amic lui *Crate,* famosîn antichitate pentru cartea lui ce a scris *către Ipocle* (Hypocles) asupra tnsteței *(nepi* 7iev9orj<;)[115] . *Cicerone* T u s e. III. 4) numeşte acea carte *libellum vere aureolam* şi cosilie ca să o înveţe fiecine, chiar de rost, pentru ca să se poată acoperi în contra tuturor vicisitudinilor ce-i pot veni de la fortuna adversă şi să-şi poată ţinea cumpătul în toate calamităţile. *Crantore* zicea în acea carte că pentru om e cea mai bună consolațiune în calamități şi în vicendele fortunii, când are atestatul conştientei că nu poartă culpa acelora. [117]

§ 147. Şcoala sceptică

Cei vechi încă nu se unesc în respeptul întrebării se ar fi vreuna diferență - şi ce diferență ar fi - între sceptici şi academici.

Sext. Kmp. zice (I, 1): sunt trei specie de filosofi, *dogmaticii,* care susțin că au aflat gia adevărul, *academicii,* carii susțin că adevărul nu se poate afla şi *scepticii,* care nu fac nici una din aceste, ci numai caută adevărul neîncetat. însă această distinţiune e tare nedeterminată. Ea se termină mai acurat în cap. 33, în modul următoriu:

1) *Academicii* zic: nimica nu se poate cuprinde s[au] cunoaşte. *Scepticii* aceasta nu o zic, ci comand[116] cum că unele lucruri se pot cuprinde s[au] cunoaşte.

2) *Academicii* zic că unele lucairi sunt probabili şi fac chiar şi clăşi[117] de probabile, aşa cât unele sunt mai probabili decât altele, şi de aceea-şi şi pleacă inima spre acele şi le dau asentiment. *Scepticii* aceste nu le fac, ci numai ced [119] impetului necesităţii naturali, fiindcă ni se impune una mulţime de representaţiuni, încât ne caută a le recepe şi a ne înderepta după dânsele. Cu toat aceste, însă, filosoful sceptic nu le ţine nice de adevărate, nice de probabili şi de aceea nice nu le dă asentiment.

3) Academicii consideră probabilele ca pre una normă a lucrării în viaţă şi zic că în conformitate cu această normă unele lucruri sunt bune, altele rele. Scepticii nu afirmă atare diferenţă între bun şi rău, ci se îndereaptăîn viaţă numai după morii[118] şi legile introduse, şi unde aceste nu determină nimica, după îndemnurile naturali.

Aceste trei punte determină mai acurat diferenţa acestor scoale, ma ele nu se unesc cu relaţiunile altor scriitori vechi.

Gel li us (n o c t . a t t. XI, 5) zice: *"Vetus quaestio est a mult is scriptoribus graecis tractata est, an quid et quantum Pyrrhonios et academicos philosophos intersit. Unique enim* ***OKETITIKOI,*** *ecpeKTiKOi, anoprfUKOi dicuntur, quoniam ulrique nihil affirmant, nihilque comprehend!putant".* Şi mai la vale: [119v] *"Ouum haec autem consimilitem fam Pyrrhoni dicant qtiam academici, differe tamen inter se et propter alia quaedam et vel maxime propterea existimati sunt, quod academici quidem ipsum illud nihil posse comprehendi quasi comprehendunt, et nihil posse decerni quasi*

decernunt: Pyrrhonii ne id quidem u/Io pacta videri venim dici/nt, quod nihil esse verum vide/ur ".

In conformitate cu aceste, diferența ar fi că *academicii* afirmau dogmatice ca cert cum că nu e nimica cert şi că nu se poate cunoaşte nimica, iară *scepticii* ziceau că nice acesta nu e cert, cum că nu e nimica cert.

Insă *Cicerone* contrazice, căci mai întâi zice (acad. I, 12): *"Arcesilasnegabaf, esse quidquam, quod schi posset, ne i/ludquidem ipsum, quod Socrates sibi reliquisset"* (carele adecă ar fi zis că nu şti nimica afară de aceasta că nu şti nimica) şi: *"Cameades in eadem Arcesilae rationepermansit",* iară după aceea (acad. II, 9) zice tot despre *Cameade* că acesta ar fi zis: *"Oui negaret quidam esse, quod [120Jperciperetur; cum nihil excipere; ita necesse esse ne id ipsum quidem, quod exceptam nan esset, comprehend! et percipi ullo modo posse ".*

în aceste locuri se atnbuieşte aşadară acestor doi filosofi, celor mai renumiți între academici, chiar aceea prin ce alții îi distingeau pre academici de sceptici. De aceea unu mai noui *(Huet* De la foiblesse de l'esprit humain § 166 şi *Meiners* în Grundrisse der Geschichte derWeltweisheit, p. 143) sau au negat de tot această diferență, s[au] au afirmat că nu se poate determina. Şi în adevăr, se pare că diferența a fost mai mult esternă decât internă. *Academicii* formau una şcoală regulată, carea se ținea de Platon, ca fundătorele ei, iară *scepticii* nu formau şcoală regulată, ci numai combăteau pre toate celealalte scoale, având întru aceasta conducătoriu pre *Pirone.*

§ 148. Piione

Pirone din Eli (Pyrrho Eleus s[au] Eliensis), unul dintre filosofii cei mai renumiți ai antichității, se consideră comunemente ca fundătonul

şcoalei sceptice, de unde şi scepti[120v|cismul s-a numit şi *pironism* şi scepticii *pironi,* cu toate că şi înainte de *Pirone* încă au fost sceptici, precum erau *sofiştii,* chiar şi *Socrate* în respept teoretic, de aceea şi scepticii voiau a se numi *socratici.* Apoi scepticismul lui Pirone nu era încă desvoltat deplin, şi în urmă nu se poate zice că scepticii ar fi format una şcoală regulată şi continuă, de la *Pirone,* cum formau dogmaticii.

Pirone s-a născut la 376 a.C.şi a murit la 288 [119]. El s-a ocupat mai întâi cu pictura, apoi cu filosofia. Nu se şti pre cine a avut magistri în filosofie, unii zic că a avut pre *Clinomach,* alții pre *Brisone,* un fiu al lui *Stilpone,* alții iarăşi pre *Anasarch.* Cu acestea spun că ar fi însoțit pre *A lesandru Mfacedon]* în espedițiunea în Asia, unde ar fi făcut cunoştință cu *gimnosofişîii* din india şi cu *magii* din Persia *(Diog. L* IX, 61. *Euseb.* praep. evang. XIV, 18).

E probabile că scriptele lui *Democnt* l-au îndemnat ca să ieie una direpțiune sceptică în filosofare. De aci se poate înțelege şi aceea, de ce admiră el în *Omer* mai a| **121**]les locurile ce rărpundeau acestei direpțiuni, fiindcă mulți filosofi greci provocau la *Omer* spre a-şi întări părerile lor, cum au provocat şi provoacă unii filosofi creştini la Biblie *(Diog. L.* IX, 67. *Sen.* ep. 88).

Se zice că *Alesandu M/acedon/* ar fi mandat ca să omoare pre *Pirone,* fiindcă acesta ar fi cerut de la *A/esfandruJ* omorârea unui satrap din Persia. Aceasta însă e numai fabulă, căci acel rege a murit mult înaintea lui *Pirone,* ad[ică] la an. 313 a.C.

Se spun şi alte multe fabule despre acest filosof, p[er] e[xemplum] că nu se ferea de dinaintea carălor şi a cânilor ce-1 atacau, vorbia cu amicii absenți ca şi cum ar fi fost presenți, ş.a., întru atât era de tare întru îndoiala sa şi atât de nepăsătoriu cătră plăcere şi durere. Aceste sunt însă numai fabule inventate de dogmatici, pentru ca să facă de râs pre Pirone, pre care nu-1 puteau suferi. Nu e însă probabile că auneori să se fie cufundat atât de tare în meditațiune, încât să-şi fi uitat de împregiurănleîn care se afla s[au] să nu le fie observat.

Scriitorii mai buni laudă pre *Pirofl21vJne,* atât pentru mintea cât şi pentru carapterele morale. Concetăţanii lui încă-1 stimau, încât l-au făcut archiereu, şi pentru dânsul au scutit de contribuţiunile publice şi pre ceialalţi filosofi *(Diog. L.* IX, 64).

§ 149. Doptrina lui Pirone

Aespune doptrina lui P[iron] e greu, pentru căP[iron] a învăţat numai oralmente şi n-a lăsat scripte. *(Diog. L.* I, 16. IX, 102). Adunând cele ce au însemant despre aceasta scriitorii antici, se poate reduce la următonele:

1) In respept *speculativ,* Pirone arăta *necompre[hejnsibiîitatea* şi *neconoscibilitatea* (aKotTotA.rj\j/ia) lucrurilor, combătând toate filosofiele dogmatice prin antilogie (8ia TTIV avtiXayiav) ad[ică] argumente contrarie, şi apoi chiar de aci deducea necertitudinea cunoştinţei omeneşti şi considera reservarea cosentimentului (£7T.o%r)) ca P r e u n a proprietate spirituală, carea singură se cuvine înţeleptului în respeptul teoriei.

2) In respept *praptic,* propunea *apatia* (arcaOeia), ca una datorie a omului, ca adecă omul să se adopere a-şi câştiga [122J acel stat, ca să nu sântă nice plăcerea, nice durerea. Afară de aceasta, el recunoştea prin al său sens morale cum că preţul cel absolut al virtuţii e *bunul suprem (xekoq*) şi cum că toate celelalte lucruri, comparându-se cu acesta, sunt *fără de preţ* s[au] *nediferenţi* (aSioupopov). Altmintrea el nu făcea cercetări mai profunde şrienţifice asupra moralei, fiindcă el o ţinea aceasta cu neputinţă după principiele sale sceptice, şi de aceea şi considera ca omul să se înderepte în viaţă după morii introduşi. *(Diog. L.* IX, 61. 62. 105. 106. *Cic.* acad. 11,42. de fin. II, 11. 13. III, 3. 4. IV, 16. de off. 1,2).

3) Diog. L (IX, 61) zice că P[iron] ar fi învăţat cum că nu e nimic nice frumos (cuviincios), nice urât (de ruşine), nice derept, nice nederept, şi că aşa nice în celealate lucruri nu e nimica după adevăr (prţSev eivoa tr) aXnGeia), nice că ar fi ceva mai mult aceasta decât aceea *([laKkov* TO8E r| TO8E). Aceasta se cuvine a înţelege numai despre teroria ştienţifică, precum se cunoaşte din celealalte locuri ale acestui scriitoriu.

4) *Cicerone* (de off. I, 2) zice că părerea [122v] lui Pirone e lepădată gia demult (jam pridem explo am). Această espresiune retorică a lui *Cicerone* nu trebuie luată ad rigorem, pentru că pironismul avea apărători şi pre timpul lui *Cicerone,* şi după aceea au avut[120].

§ 150. Pironirii

între disciplii lui *Pirone* numără *Diog. L.* (IX, 67.69) numai pre *Pilone* din *Atena,* pre *Euriloch,* de necunoscută origine, pre *Ecateu* din *Abdera,* pre *Nausifane* din *Tei* şi pre *Timone* din *Flinte,* cel mai renumit dintre toţi.

§ 151. Timone

Timone din Tlinnte (Timo Phliasius), sceptic şi satiric vechi, disciplu lui Pirone pre la anul 280 s[au] 270 a.C. A ascultat şi pre *Stilpone* din *Megara,* a profesat şi medicina, precum spune *Diog. L.* (IX, 109), a învăţat filosofia în *Calcedone,* de aci s-a dus la *A lena.* unde a şi murit.

A scris 30 comedii, 60 tragedii *(Diog. L* IX, 110. 111), dintre care nice una nu s-au conservat întreagă.

A scris o operă epică în trei cărţi, numită *cxXkoi (* de la *GiXXoq,* satiră). în această operă combate cu argumente sceptice pre filosofii dogmatici mai vechi şi contemporani ai săi, o poemă în formă elegiacă sub titlu IV8CCA.LI.OI (imagines; *Sext. Emp.* adv. math. XI, 20. *Diog. L.* IX, 65), o operă prosaică sub titlu rcepi aioOnaecov (de sensibus; *Diog. L.* IX, 105, unde se aduc şi IV8CXAU.OI şi altă operă numită *Pit hone,* apoi § 115 o operă Txepi SEITWO'O [123], de coena), în urmă o operă 7ipoi; *xovc,* cpvaiKotx; (adversus physicos, adecă în contra

filossofilor speculativi, căror se opun eticii şi filosofii morali; *Sex/. Emp.* a d v . m a t h . Ill, 2).

§ 152. Doptrina lui Timone

1) *Sex/. Emp.* a d v . m a t h . Ill, 2 cită din cartea lui *Timone* în contra fisicilor, că acesta ar fi învăţat cum că se cuvine a cerceta mai întâi de se poate lua ceva numa ipotetice (e£, wtoOexecog, ad[ică] *precar us s. per petitionem principie),* ceea ce el neagă precum neagă şi *Sext. Emp.* (a d v . m a t h . I, III).

2) *Diog. L* (IX, 105) aduce din cartea *De sensibiis* cum că "e ceva dulce eu nu pun, dar cum că apare aşa, conced". De aci apoi conchide Timone cum că toate lucrurile sunt necerte, nederminabili şi nediferinţi (daxocGprixa, aveyrpixa, oeSiacpopa) şi cum că nice sensaţiunile noastre (8icrQr|o-eic;), nice judeţele noastre (So^ca) nu sunt nice adevărate, nice false, prin urmare nice nu ne putem încrede în dânsele, ci dacă vrern să ajungem la *ataraxic* (axcxpo^eia, stat neclătit al sufletului), care este unica condiţiune a fericităţei, atunci să ne menţinem în o nedecisiune completă, să ne ferim de verice afirmare s[au] negare (acpoccnoc), nice să judecăm, nice să ne mişcăm s[au] să ne plecăm s[au] într-o parte s[au] în alta (aSo^aaxoq, aKivr|i;, aKpa8avxoc,). *(Sext. Emp.* a d v. m a t h. XI, 140. 141. 171. 172. coll. py r r h. h y p . I, 25. *Diog. L,* 107. 108).

VjAristotele (<vp\\d.Euseb. P r a e p a r a t . e v a n g . XIV, 8) spune că *Timone* au învăţat că se doreşte cineva f123v] a fi ferice (erj8epovew), se cuvine să considere trei: a) cum sunt lucrurile; b) cum se cuvine a se purta în respeptul lor şi c) ce resultă din această purtare. Şi răspundea la aceste întrebări cum s-au arătat desupra, însă nu considera că prin o asemine necompletă decisiune omul nu poate să ajungă niceodată la *ataraxic*

4) Având *Timone* aceste păreri, nu se poate precepe cum au vorbit el despre natura divinului şi a bunului ***(QXXJIC,*** xovj Georj KCXI xayaOov), de cumva n-au înţeles prin acestea acea pace divină a sufletului, pre care o atribuie lui *Pirone,* zicând că acesta singur au petrecut între oameni ca un zeu *Sext. Emp.* a d v. m a t h. XI, 20. *Diog. L.* IX, 65[121].

Notă. Diog. L. memora mai mulţi discipoli de a lui *Timone,* precum au fost: *Dioscorides Cypricus, Nicolochus Rhodius, Euphranor Seleucius, Prayhts Troadensis,* totuşi adaogă că n-au avut nice un sucesore şi că şcoala lui au încetat dimpreună cu dânsul, până când au restăurat-o un *Ptoleaeus* din *Cirene.*

§ 153. Argumentele scepticilor

Argumentele scepticilor sunt raţiuni universali pentru îndoială, Aoyoi, xpoTioi r| xorcoi xrig crKexj/ecoq, raţiunile, conversiunile s[au] locurile îndoielei.

Se numesc şi *argumente pironice* (Xoyoi Tcrjppcoveioi), pentru că scepticismul s-au numit şi piromsm, de la fîindătorele şcoalei sceptice.

Scriitorii cei vechi nu se unesc în respeptul autorilor, numărului şi al ordinei acestor argumente. **[124]** Se poate că aceste argumente n-au fost inventate toate odată de *Pirone* s[au] *Timone* şi de alţii sceptici, ci au fost inventate de diferiţi sceptici şi în diferite forme propuse.

Locurile principali relative la aceste argumente se află la *Sext. Emp.* (h y p. p y r h. 31 ss.) şi la *Diog. L* (IX, 78 ss.). Cel dintâi aduce mai întâi *10 argumente* şi zice (§. 36) că aceste argumente au fost propuse gia de scepticii vechi. întru alt loc (a d v. m a t h. VIII, 3. 4. 5.) le atribuieşte lui *Enesidem.* Cu toate aceste se uneşte şi *Aristolele,* la *Eusebiu* (p r a e p . e v a n g . XIV, 18), în cât zice că *Enesidem*[122] a propus nouă argumente în una din operele sale. Aceste argumente samănă tare unele cu altele şi sunt următoariele:

1) Argument luat din diversitatea animalielorîn genere (o Ttapa xrjv xcov c^cocov e^aAlaynv), s-au după *Diog* o Ttapa xa; 8iacpopa; xcov c/ocov Ttpo; Sovov Kai aXyiSova KOCI pÂxxpnv Kai axpeXeia. Adică scepticii argumentau aşa: animaliele au o natură foarte diferită şi modul vieţuirei lor încă e aşa de diferit, încât lucrurile fac într-însele impresiune cu totul diferită. Prin urmare unele lucrun unor animalie sunt plăcute s[au] folositoarie, cari altora sunt neplăcute şi stncătoarie. De aceea nu s-ar putea zice că ele ar avea representaţiuni identice despre lucruri, şi chiar de aceea nice nu ar exista un judeţ[123] universalmente valid şi cert despre obieptele representaţiunilor. [124v]

2) Argumentul de la *diversitatea oamenilor înparticularìu* (o Ttapa xrţv xov avQporaov 8iacpopav, sau după *Diog.* o Ttapa xa; xcov avGpcoîtcov epicei; Kaxa eGvnKa; oiyyKpioei;). Acest argument se refereşte către cel dintâi, ca particulariul către universale, şi prin urmare în esenţă nu se distinge de acelaşi, cu atât mai puţin că *Sext. Emp.* se adoperă a demustra espresamente, cu toate că nu-i succede, cum că între oameni şi între celelalte animalie nu ar fi nici o diferenţă, fiindcă acestea ar fi chiar aşa prudenţi, cuminte şi raţiunali ca şi oamenii. Prin urmare noi n-am avea derept ca să dăm representaţiunilor noastre o certitudine mai mare decât representaţiunilor animalielor[124].

3) Argument de la *diversitatea organelor sensuali* (6 Ttapa xa; 8iacpopa; xcov caaGrixipiov icaxaaKeco;, sau după *Diog.* 6 Teapa xa; xov 8iaGr|xr]Kcov itopcov 8iacpopa;). Acest argument însă se cuprinde în cele două dinainte. Căci din acea diversitate urmă şi acesta, şi din acesta iarăşi diversitatea representaţiunilor sensuali, fie aceste câştigate prin vedere s[au] auzire, odorare[125] ş.a. Adică scepticii cugetau aşa. că nu e cu putinţă a compara representaţunile sensuali unele cu altele, a le înderepta şi a le verifica unele prin altele, pentru că lucrurile văzute sunt totdeauna un ce diferit de cele auzite, şi dacă vede s[au] aude unul mai ager decât altul, de aci nu urmă că ar vedea s[au] ar auzi mai just şi că representaţiunile lui despre cele văzute s[au] [125] auzite ar fi mai adevărate decât representaţiunea altuia, şi aşa şi în respeptul celorlalţi sensi.

4) Argument de la *diversitatea circi<stanţelor şi a statelor*[126] (6 Ttapa xa; Ttepiaxaxei;, s[au] după *Diog.* o Ttapa xa; SiaGexei; Kai KOIVCO; itapaA-Xaya;). Atari circumstanţe şi state sunt sănătatea şi morbul[127], veghiareaşi dormirea, tinereţele şi bătrâneţele, bucuria şi întristarea, ş.a. Toate aceste circumstanţe şi state, ziceau scepticii, ar avea atâta influenţă asupra representaţiunilor noastre şi le-ar schimba aşa, cât noi n-am putea forma nice un judeţ secur şi cert despre lucrurile representate, fiind representaţiunile noastre atât de schimbăcioase.

5) Argument de la *diversitatea locurilor, si litrilor s/auj a puseţiunilor*[128] *şi distanţelor* (6 Ttapa xa; Qecei; Kai xa Siaaxrpaxa Kai xorj; XOTIO"O;, s[au] după *Diog.*, la carele însă acest argument e al 7[le], 6 Ttapa xa; rjTtoaxaxei; Kai îtoia; Qexei; tcai XOVJ; XOTIOV; Kai xa ev xa; xoTtoi;). Adică scepticii ziceau: fiindcă lucrurile în diferite locuri, în diferite situaţiuni, în apropiere şi în depărtare ne apar altmintrea, de aceea nu putem judeca despre dânsele cu securitate[129] [125v]

6) Argument de la *niestecăttira şi comuniunea lucrurilor* (6 Ttapa xa; empe^ia;, s[au] după Diog. 6 Ttapa xa; pi^ei; Kat KOivcovia;). Scepticii ziceau: "Noi nu cunoaştem, nu percepem pre nice un lucru curat şi fară de vreuna amestecare. Lumina şi aerul, căldura şi frigul, umiditatea şi seceta ş. a. adaug totdeauna câte ceva către lucruri, şi prin aceasta schimbă şi representaţiunile noastre despre atari lucruri, p[er] e[xemplum] căldura face apa fluidă, şi pre alte lucruri frigul le face solide Cine poate să decidă care e natura lor cea adevărată[9]'"

7) Argument de la *cantităţile şi compuseţiunile lucrurilor* (6 Ttapa xa; Ttoaoxr|xa; icai arjppVxcna; xcov fjTtoKeipevcov / = crovGecei;), după §129 sau după Diog., la care acesta e al 8[le] argument, 6 Ttapa xa; itoaoxr)xa; r\ Qeppoxnxa; rţ vi/uxpoxrixa; K.X.Â,.) Adică scepticii

ziceau: un lucru mai mare ce se naşte din altul mai mic, prin comparaţiune, de multe ori ne apare ca altul de tot, sau face în noi una impresiune diferită de impresiunea celui mai mic Aşa firele de sabul se sunt aspre unul către altul, iară un acerv întreg se sunt moale. Puţină mâncare şi beutură e plăcută şi folositoarie, multă 1127] face greaţă şi poate strica. Aşadară nice despre aceste încă nu putem judeca cu certitudine.

8) Argument de la *re laţi uni le lucrurilor* (6 ano *xov npoq* xi, sau după Diog., la care acesta e al 10[le] arg[ument], 6 icaxa xr)v Ttpo; *alXr\ka* cvppvnmv). In acest respept, scepticii ziceau că atât representarea însăşi, cât şi predicatele ce atribuim lucrurilor în puterea representaţiunilor noastre, precum greu şi uşor, înalt şi bas, tare şi debile [130], luminat şi întunecos ş.a nu esprimă altceva decât numai neşte relaţiuni ale lucrurilor unele către altele şi către noi înşine, carile şi altmintrea încă sunt foare schimbăcioase, încât natura lucrurilor toată rămâne nedeterminată, verice predicăm noi despre dânsele. Prin urmare nice nu putem judeca despre dânsele cu certitudine.

9) Argument de la *cele ce se tâmplă adeseori şi arareori* (6 Teapa xa; crvju.exet; t| cntaviot); eYKuprpei;, s[au] după Diog. 6 Ttapa xo ev8eA.exe; *r* £,evov rj cmaviov. Scepticii ziceau: cele ce se tâmplă arareori ne apar de mai multe ori miserabili şi chiar teribili, iară pre cele [127v] ce se tâmplă în toate zilele abia le considerăm. Aseminea lucrurile care la început ne erau stricătorie s[au] neplăcute, prin deprindere se fac nestricătoane s[au] chiar necesarie. Prin urmare judeţul şi în acest respept încă e necert.

10) Argument de la *diversitatea instituţiunilor; morilor* [131], *legilor, fabulelor, şi părerilor oamenilor* (6 Ttapa xa; ayoyya; Kav eOn Kai xorjq VOLIOD; KXXI xaq ţi'oSiKa; maxei; Kai xa; SoyţiaxiKa; *xntoXr{\\f£iq,* s[au] după Diog., la care acest argument e al 5[le], 6 Ttapa xa; aycoya; Kai xovj; voporj; Kai xa; uuGixa; Ttiaxerq tcai xexviKa; crov0r|Ka; Kai SoyuaxiKa; wtoX/o^ei;). După acest argument, judeţele noastre de aceea încă sunt necerte, pentru că ele sunt determinate cea mai mare parte prin instituţiunile, morii şi legile omeneşti cu cari suntem deprinşi din copilărie, cu toate că sunt diferite la diferite popoară. De aci vine şi diferenţa cea mare care se află în judeţele oamenilor despre ce e bun şi rău, de cuvenienţă şi de ruşine, iertat şi neiertat, aseminea şi fabulele despre zei precum şi despre monştrii şi eroii timpurilor antice. Chiar şi părerile cele contrail28]dictorie ale filosofilor dogmatici supra obieptelor fisice şi morali demunstră că *omul nu poată despre nimica cu certitudine şi că-i caută a-şi reţine asensul*[132].

§ 154. Continuaţiune

Acesta e aşadară resultatul celor 10 argumente sceptice despre cari zice *Sest* (§ 38 şi 39) că se pot reduce la trei: de la subiectul judecătonu (aTto xot> Kpivovxo;), de la obieptul judecat (ara XOVJ Kpivouevorj) şi de la amândouă tot de una dată (eŞ, apcpoiv), şi în urmă chiar la unul. adecă la al 8[le] (aTto xo"0 Ttpo; xi), fiind basat fiecare pre acest cuget, că noi nu putem judeca lucrurile decât numai după certe relaţiuni, prin urmare natura lor cea adevărată rămâne pentru noi totdeauna un secret. Aşadară cele 10 argumente ar fi una specie de inducţiune, carea, precum se înţelege, nice una dată nu poate fi completă, prin urmare nice nu poate să devină ceva în controversa dogmaticilor şi a scepticilor.

Altmintrea, acele argumente au valoare propriamente numai în contra filosofilor ce apără *empirismul* s[au] *sensualismul,* pentru că în adevăr [128v] diversitatea representaţiunilor şi a părerilor omeneşti, precum şi influenţa ce are asupra aceloraşi organaţiunea noastră şi mai ales sensii noştri, trebuie să aducă în mare confusiune pre acei filosofi. Iară dacă luăm că e ceva originariu în mintea omenească şi că umversariul şi necesariul ce se află în cunoştinţa omenească depinde de la legalitatea cea originane a activităţii noastre, atunci acele argumente nu probă nimic

in contra acestei asumţiuni, ci numai presupun necontenit (per petitionem principie) că nu poate să fie nimica universale şi necesariu, derept acea diversitate empirică.

Pre semne au sânţit şi scepticii neajunsul acelor argumente. De aceea scepticii mai târziu au adus cătră aceleşi alte 5.

§ 155. Argumentele scepticilor târzii

Aceste argumente s-au luat după *Sext. Emp.* (hyp. pyrrh. I, 164 - 9) şi *Diog. L.* (IX, 88 şi 89).

1) *De Ia repugnanta părerilor* (6 aro» xrjg Siacpcoviacr), de carea se ţinea şi al 10-e argfument] al scepticilor vechi.

2) *De la argumentarea în nefinit,* aşa cât să nu se poată demunstra nemică deplin [129] şi deajuns (6 ei; cxTteipov *EKfiaXXayv* sau 6 *ano* xn,; ei; cciteipov e^Ttxcooeto;). Acest argument ar avea valoare numai sub această presupusețiune, dacă n-ar fi nimica cert nemediat pentru conştientă, ca să se poată întemeia pre aceasta ca pre un pnncipiu fiecare demunstrățiune.

3) De la relativitatea representaţiunilor (6 etico xco Ttpo; xi), care e identic cu al 8-le al scepticilor vechi.

4) *De la asumţiunea s/au/ presupuseliunea cer/or puseţiuni* (6 imoBexiKo; sau 6 e£, "OTtoGeaew;). Acest argument e numai refutaţiunea *"petitionisprincipie "*, eroare destul de însemnată, dar carea se poate încungiura.

5) *De la demustrațiunea în cerc* (6 8i' *akXr\koq r* 8i' *aXkr\kov)* Acest argumenta aseminea e numai refutarea eroarei ce se zice *"orbis in demustrando ".*

Cătră aceste *Sext. Emp.* mai adaugă un argument, al cărui autore nu e cunoscut. Adecă, dacă ar fi cu putinţă a cunoaşte ceva (KaxaXapPaveaGca), aceea s-ar cunoaşte sau prin sine însuşi (e£,

rocDxou), sau prin 1129v| altceva (e£, exepou). Ci fiindcă nu e cu putinţă nice una, aşadară cade şi acea prepusețiune.

Aşadară această argumentaţiune era una dilemă, în carea toată puterea depindea de laprobaţiunea asumţiunii. Acum scepticii, după Sest [13]\ deduceau pre cel de întâi, că nu s-ar putea cunoaşte nimica prin sine însuşi s[au] că nu ar fi nimica cert nemediat din repugnanta părerilor (CK xrj; 8iatpcovia;), iară pre celălalt din cel de întâi, căci fără de ceva cert nemediat nu poate să fie nimica cert nice mediat, fiindcă atunci fiecare probaţiune ca verificarea unuia prin altul sau ar căuta să se întoarcă in cerc (să fie dialelă), sau să proceadă în nemărginit [134].

De aci se cunoaşte că acest argument din urmă nu era vreun argument nou, ci era numai repetiţiunea celor anteriori, prin una combinaţiune dilematică. Aşadară nice prin acest arguemntîncă nu era probat cum că nu ar fi nice un adevăr şi certitudine în cunoştinţa omenească, şi că prin urmare am trebui să ne lăpădăm de totjudeţul decisiv s[au] să ne reţinem asensul absolutamente.

§ 156. Formulele sceptice

Formulele sceptice sunt certe espresiuni s[au] prover[130]bie, prin cari îşi arătau scepticii vechi modul filosofării. Se află aceste formule msemante la *Sext. Emp.* (hyp. pyrrh. I, 187 - 208 şi la *Diog. L.* (IX, 74 - 7). Sunt următoariele:

1) Orj paXX-ov s[au] ot>8ev \iaXkov, *nu mai mult sf au j nimic mai mult. Sest* zice că ar trebui să fie deplin aşa: orj \x.*aXkov* xo8e rj xoSe, *//// mai mult aceasta decât ceea,* Ayvoeco, xivi pev xorjxcov %pn. aoyKaxaxi6ea9ai, xivi 8e pr|, *nu ştiu căreia din aceste (opusețiuni) :ă asănţ şi căreia să nu asănţ.* Această formulă unii sceptici o esprimau prin întrebare, ca să nu se vadă că ar voi să afirme ceva printr-însa, adecă aşa: xi paX^ov xoSe rţ xoSe, *de ce săfie mai mult aceasta decât aceea?*

2) Ta^a - E£,EGTI - evSexexai - *doară, e permis (licet), se poate.* Aceste trei espresiuni înseamnă tot aceeaşi, şi după esplicaţiunea lui *Sest* ar trebui să se deplinească aşa. Taxa Kai ot> Taxa = Taxoc u,ev eoTiv, xaxa SOVKEOTIV, *doară e aşa, doară însă nu e aşa;* e^eaTi Kai OVJK eleaţi = E£,EO"TI pev eivai, e^eaxi 8e un eivai, *e permis a asume că e, e permis a asume că nu e;* evSexETai Kai OUK evSexexai = evSexETai u,ev EIvai, ev8ex£Tai 8e pn. eivai, *poate să fie dară poate şi să nu fie.* I130v|

3) ETCEXCO, *eu reţin* s[au] *susţin,* adecă asensul (sustineo adsensum. *Cic.*). După *Sest* aceea espresiune înseamnă: ODK EXW EITTEIV, TIVI Xpn TCOV TxpoKEirievcov moTEVoai r| TIVI a7tio"Tr)0"ai, *nu pot să spun cărei din cele de faţă (raţiuni s/au / pu se li uni) să dau crezământ s/au/ să nu dau.*

4) OU8EV opinca, lat. *nihil definio* sau *non licpiet, nu definesc, nu determin, nu decid nimica.* Scepticii espnmau această formulă şi aşa: ITavTa EOTIV aopiCTa, *toate sunt nedeterminate.* Aceasta însă nu se înţelege dogmatice s[au] obieptive, ca şi cum nedeterminătura s-ar cuveni lucrurilor ca proprietate, ci numai sceptice s[au] subieptive, adecă aşa: TavTapoi(paiv£Taiaopicrta, toate mi se par ca nedeterminate.

5) AKaTa^rjKTco sau o\) KaTaXappavco, */;// cuprind, nu precep, nu înţeleg.* După *Sext.* această formulă sună aşa: YTtoXauPavco, ori axpi vuv ot>8Ev KaT£Â,af3ov Eyco TCOV Ttapa TOI; SoyuaTtKoi; Ynro'ou.evcov 8ia Trţv TCOV avTiKEipEvov ioo<30£vatav, *mi se pare că de re pi ecilibriul s/auj puterea ecare a raţiunilor opuse, până acum n-am înţeles nimica din cele cercetate de dogmatici.* Aceasta o esprimau scepticii şi cu această f131] formulă: ITavTa EOTIV aKaxaXr|TtTa, *toate sunt necuprinse, şi are înţelesul anterioarei.*

6) ITavTi Xoycp *Xoyoc,* IOO; avTixeiTai, *fiecărei raţiuni se opune alia raţiune ecare, ad/ică/ chiar aşa de tare.* Se cuvine însă a adăuga şi aci, după *Sest:* co; epoi <paiv£Tai,/wcw« *mi se pare,* pentru ca să nu cugete cineva cum că acea propuseţiune ar fi una aserţiune dogmatică. *Sest* numeşte această propuseţiune principiul scepticismului (apxT| Tiţ; l'A'Elţ/ECOa).

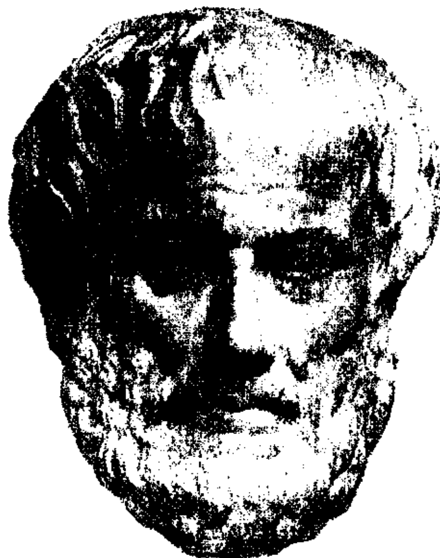
Notă. Echilibriul raţiunilor scepticii numiau: IOO; GEpxia, nedecisiunea resultantă din acelaşi aopioTia, nezicerea nice aşa, nice ba, acpaoia, neplecarea spre un aparte mai mult decât spre cealaltă, app£\|/ia şi i epaosul sufletului cel neclătit resultante din aceeaşi atapcc^ux, precum şi cumpătul sufletului cel moderat unit cu aceasta, pETpioraxGeia [135].

§ 157. Şcoala peripatetică

Scoală peripatetică a lui *Aristotele* şi a următorilor lui, şi filosofia lui, se numeşte *peripatetică* şi aceşti filosofi *peripatetici,* sau [131v| de la preumblare (TtEpiTtaTEiv, ambulare), pentru că *Aristotele* învăţa preumblându-se cu disciplii săi în liceu, sau de la înseşi aceste conversaţium ambulatorie, cari se numiau TtepiitaTOi şi seîmpărţiau în *conversaţi/ine de dimineaţă* (TtepiTtaTo; ecoGivo;) şi *conversaţiune de seară* (TtEpiTtaTo; SEIATVO). *{Cic.* acad. 1,4. *Cell,* noct. at. XX, 5. *Diog. L.* V, 2).

§ 158. Aristotele

Aristotele din Slagira (Arist. Stagirites) s-a născut la 384 a.C [13r>]. Tatăl săt, *Nicomach,* era medicul regelui din Macedonia. E probabile că dintru întâi I-a învăţat tatăl său şi că tatăl său i-a dat direpţiunea mai ales spre ştineţele naturali. După moartea tătâne-său a fost educat în casa unui *Prosen* din *Atârneu,* în Asia Mică iară cursul scientific 1-a terminat în şcoala lui *Platone,* în care a umblat, precum spun, de la al 17 până la al 37[le] an al vieţii sale. Totuşi, la urmă s-a desfăcut unirea care era între aceşti doi filosofi man. Causa desfacerii a putut să fie

An stol el

ambițiunea sau natura lor cea diferită fiindcă *Platone* era mai aplecat spre idealism, [132| *Aristotele* spre realism.

După moartea lui *Platone,* oarecâtva a petrecut în *Aia/nea* şi în *Mililene.* Când era de 41 de ani 1-a chiemat regele *Fi/ip* ca să fie educătoriu lui *Alesandru,* fiiului săt, care post 1-a şi acceptat şi 1-a purtat, cu mulțămirea amânduror. *Alesandru* 1-a ajutat mult în cercetările lui naturalistice, însă nu-i părea bine de ce îşi comunică filosofia cu alții, ci încă nu numai cu vorba, ci şi prin scripte. Diferite circumstanțe l-au costrâns preArist[otel] ca să desfacă de curtea regească şi de *Alesandru.*

La 50 de ani s-a întors în *A lena,* acolo a deschis una şcoală în liceu, şcoala *peripatetică* (§ 157). Dimineața învăța esoterice pre cei mai încrezuți, după amiazăzi învăța urmând un metod mai poporariu, fiindcă ascultătorii erau amestecați[137].

După ce a învățat în curs de 13 ani, cu mare aplaus din partea tuturor, archiereul *Eurimedonte* s[au] precum il numesc alții *Demofd\-&*acusat de nereligiozitate. Deci el a lărat *Alena,* precum spunea, ca să nu [I32vj dea ocasiune atenienilor ca să păcătuiască a doua oară în contra filosofiei, cum au păcătuit când au condamnat pre *Socrate.* Din *A te na* s-a dus în *Chalcide* în Eubeea, la cumnații despre mum-sa, unde a murit la anul 322 a.C.

Notă.

Ammonii s. Philoponi vita Arislotelis Gr. et lat. cum *Nuli nes i i ss* choliis de vita, moribus, philosophandi ratione, scriptis, auditoribus, successoribusque Aristotelis, Leiden 1621.

Guarini, vita Aristotelis, în traducerea biografiilor lui Plutarch.

Patricii discussiones peripateticae, Basileae, 1581. Cuprind multe notițe asupra vieții, carapterului, scriptele, filosofia, discipolii şi cohertătorii lui Aristotele.

§ 159. Operele lui Aristotele

Ce se ține de operele lui *A/ristotelJ,* nice cei vechi nu se uniau asupra numărului, titulilor, ordinei, autenției şi altor proprietăți ale operelor acestui filosof Cu atât mai puțin se unesc cei noi. Se şi află aceste opere încă şi astăzi întru un stat foarte necritic, cu toate că s-au editat de multe ori, **|133|** *deSylburg, Casau bon, Pacius, Dm>al* şi *Buh le.* Edițiunea acestuia din urmă, necompletată, are titlul: *Aristotelis* opp. gr. cum nova vers. lat. ed. Joh. Theoph. Buhle, Zweibriicken 1791. în urma acestora au ieşit Aristotels gr. et lat. ex recensionelmm. Beckeried. Acad. reg. Boruss. Berlin 1831 şi Aristotelis opera omnia gr. etlat. ed. *Ambros. Firm in Didot,* Parisiis 1848[138].

Scriptele lui *Ar ist [otel]* erau parte *exoterice,* parte *esoterice,* ca şi învățăturile lui orali. Precum spune *Ammonias Hermeae* ad Ari st. categ, un vechi comentatoriu al lui Aristo[tel], scriptele cele exoterice aveau formă dialogică, ca şi dialogii lui *Platone,* iară în cele esoterice vorbia autoreleîn persoana proprie. Cicerone încă zice (ep. ad A 11. IV, 16. XIII, 19) că *Arist[otel]* şi-a compus operele exoterice în formă dialogică. Exotericele au perit toate, din cele esoterice

încă au pent unele, şi e probabile că unele nu sunt autentice şi din cele ce i se atribuiesc. Aşa e p[er] ejxemplum] *Poetica,* numai fragment din una operă mai mare, aşa e şi *Politica,* numai fragment. *Ciriac Strozza,* un [133v] învăţat nobile florentin, a voit a o completa, adăugând cartea a 9ª şi a 10ª.

Etica către *Eudem* şi *Retorica* mai mică, dedicată lui Alesandru Mjacedon], probabilmente sunt suposite. *Metafizica* încă nu-şi are de la *Aristotele* nice numele, nice complesul şi forma cea de astăzi [139].

Intre cărţile *fisice* încă se află unele spurie, precum cartea despre plante, a 10ª carte din istoria naturală, cartea despre mund şi fisiognomica. Celealalte, specialmente fisica proprie şi despre suflet, sunt autentice. Cărţile logice încă sunt autentice, afară de partea ultimă, despre *categorii,* carea se numeşte *Ipoteoria* şi traptă despre *postpredicamente.*

Cărţile logice s-au numit mai târziu *Organul aristotelic,* pentru că le considerau ca pre un instrument pentru toate celealalte ştienţe, de aceea şi profesorii logicei de la universităţi se numiau *profesores organi.*

Operele lui *Aristfotelj* sunt foarte grele de a se înţelege, parte pentru că *Aristotele* scrie pre scurt şi precis, parte pentru ter[134]minologia tehnică, parte pentru că textul e foarte corupt.

Această corupţiune vine, afară de alte cause comuni, şi de la întâmplările acestor scripte. Cărţile lui *Aristfotelj* au ajuns mai întâi în mâinile lui *Teofrast* [140], ca ereditate, acesta le-a lăsat discipolului său *Ne leu* din Scepsi. Erezii acestuia, fiind supuşi regelui din Pergam şi temându-se ca să nu fie costrânşi a da numitele opere pentru biblioteca regească, le-au ascuns în pământ, unde s-au stricat de umezeală şi de vermi. După aceea le-au cumpărat un adunătoriu de cărţi avut, *Apelicone* din Teos, cu un preţ foarte mare, le-au dus în Atena în biblioteca şi şi-au luat copie despre dânsele, completând ce lipsia, pre cât s-a putut. Când fu luată Atrna de *Sila,* acesta a trimis la Roma toate cărţile lui *Aristfotelj* din bibl[ioteca] lui *Apelicone.* Aici a făcut nouă copii de pre dânsele un grec numit *Tiranione,* pre care l-a fost aservit *Lucid* în al treile bel mithridatic. Asemine copii au făcut şi *Andronic* 1134v] din *Rod,* care a şi împărţit scriptele lui *Aristfotelj*'în aşa numite *pragmale,* pentru ca să le pună în ordine după compesul lor. Din aceste vicisitudini, pre can le descrie *Strabone* în g e o g r. cartea 9ª şi *Plutarch* în biografia lui *Sila,* se poate cunoaşte cât au trebuit să sufere cărţile lui *Aristfotelj.* Cu atât e aşadară mai mare scădere că nu şi-au aflat până acum cărţile acestui filosof un critic şi editoriu capace în tot respeptul, pentru că şi ediţiunile din urmă încă au destule scăderi [141].

§ 160. Doptrina lui Aristotele

1) *Aristotele* considera filosofia ca pre una ştineţă despre principiele şi căuşele lucrurilor (ETtioxripri xov apxcov Kca xcov aixtcov xcov oimcov) şi, cum spun alţii, o împărtia în *logică, fisică* şi *etică* sau după alţii în *teoretică* şi *praplică.* Pre cea teoretică o împărtia în logică şi fisică, pre cea praptică in etică şi politică *(Diog. L.* V, 28. *Plutarch* d e p l a c i t. p h i l o s 1 proaem. coli. (*Ic.* d e f i n. V, 4). Nu e însă cert cum a împărţit *Ari stfoteij* filosofia anume, căci cartea lui flepi (pi?^oaocpia; a perit, şi în celelalte scripte ale lui se află urme despre amândouă împărţinle.[135|

2) Logica se desvolta cu atâta succes şi aşa de pre larg, cât şi astăzi încă-şi ţine forma aristotelică, şi *Kant* a zis că logica de la *Arist/otelj* până în zilele aceste n-a făcut nice progres, nice regres, şi că a r fi ieşit *absolută* din mâinile lui *Aristfotelj.* Laudă pre mare, pentru că *A/ristolel/* nice n-a enumerat toate speciele de silogismi în a sa logică absolută, au făcut şi unele eronîn ordinea silogismelor. Apoi el a traptat în una parte a logicii sale şi despre *categorii,* şi propune 10 categorii, după arbitriu, fără să arete pnncipiul lor.

3) *Afristotelj* şi-a început cercetările de la obieptele naturii, ca apoi să ajungă cu specula-ţiunile sale până la cunoştinţa raţiunii ultime a

lucrurilor. însă n-a distins destul de acurat fisicul şi empiricul de cel metafisic şi transcendentale, şi aşa a produs una sistemă speculativă carea e compusă din elemente prea ete-rogene şi carea cu derept cuvânt se poate numi *empirism transcendente,* căci Aristotele începe cu tilosofarea de la esperienţă, ca de la unica fântână a cunoştinţei, apoi se încearcă prin]235v] demustraţiune, ale cărei legi le desvoltase în logică, a se înălţa până la cunoştinţa *fienţei supreme,* carea are să fie "mişcătonul" prim (xo rcpcoxov KIVOUV) s[au] raţiunea primitivă a toată schimbarea din lume şi a toată mişcarea universului.

4) *Sufletul,* zice *Aristfotelj,* e principiul carele însufleţeşte în adevăr pre corpul cel naturale şi vitale, de aceea îl şi numeşte *entelechia.* El atribuia suflet tuturor fienţelor organice, totuşi credea că sânţirea se cuvine propriamente sufletului animalielor şi cugetarea sufletului omenesc. Iară *mintea* (VOVJC,), ca pre un principiu superioare al sufletului omenesc, pre care (principiu) îl numia şi raţiune (Aoyoc,), o împărtia în teoretică s[au] cunoscătoarie şi praptică s[au] lucrătoane şi considera ca producte ale minţii cunoscătoarie pre toate representaţiunile pre canle *Platone* numeşte *ideie* şi le deducea din una fântână supranaturală. *Aristotele* atribuieşte nemurirea sufletului numai în respeptul acestei lucrări superiori.

5) Din respept *etic, A Jristotelj* distingea trei bunuri: bunurile sufletului, b[unurile] corpului şi bunurile esterne, şi da preferinţă celor J136] de întâi, tară să se lapede pre celealalte două. El considera fencitatea ca pre un scop naturale al adoperaţiunii omeneşti (XEAO;, bun suprem) şi compusă din cele trei bunuri, dar mai ales din bunurile sufletului. între aceste iarăşi da preferinţă virtuţii, fiindcă acesta nu e nimic altceva decât acea lucrare perfeptă a sufeltului, prin carea acesta nice face prea mult, nice prea puţin, ci ţine măsura dereaptă (ueomri;) pretutindenea şi în toate.

6) *A/ristote/J* procedea şi în respept *politic* de la ideea *ferici-tăţii,* şi fiindcă după a lui părere fencitatea nu se poate ajunge deplin altmintrea decât numai prin unirea cea socială a oamneilor sub dominaţiunea legilor

coactive, de aceea el considera ca condiţiuni necesarie spre efeptuarea acelei idei mai întâi societatea do-mestică, în carea ;idmitea şi servitutea, ca fundată ın natură, apoi so-cietatea civilă s|au] statul, ce se desvoltă din cea domestică.

Aristotel

7) în stat distingea trei cons-iifuţium: *vasilia* (dominaţiunea regilor), *aristocraţia* (domina-ţiunea nobililor) şi *politia* (do-minaţiunea cetăţ-anilor), şi zicea că aceste [136v] tustrele sunt derepte până când dominatorii caută binele şi folosul public, iară îndată ce caută aceştia numai binele şi folosul lor privat, aceste constituţiuni degenera în *tiranie, oligarhie* şi *demo-craţie.* De aci deducea cum că e unul din negoaţele cele mai principali ale statului, ca să crească pre cetăţani atât corporalmente cât şi spiritualmente aşa, cât toţi cetăţanii să se înveţe şi să deprindă a căuta şi a face binele public, prin virtute şi prudenţă.

8) în *Poetica* sa *Aristotele* face şi cercetăn *estetice,* ci fiindcă această operă a ajuns la noi foarte coruptă, nu poate cunoaşte teona lui asupra artei fmnoase în totalitatea ei. Totuşi, se vede *câAfristotel/* a rămas credincios sistemei sale empirice şi întru aceasta, fiindcă el zicea că artea frumoasă e numai imitare (uipr)c?i<; xo CTUVOAOV), şi apoi espune difentele mijloace, obiepte şi bunun ale imităni, pentru ca să se arate ambitul artei frumoase.

9) *Aristotele* distinge *mintea lucrătoarie* (vou; Tcoi^xiicog rj 7coccov) şi *mintea pasivă sfauj pătimitoarie* (von; TcaGTjtiKo; rj Traa^cov) (137J şi zice că mintea cea lucrătoarie din etern e *Dumnezeu,* causa cea de întâi a toată mişcarea din lume, căci dacă se arată mişcare în toată natura, atunci caută să fie şi un mişcâtoriu prim, şi fmdcă această mişcare e foarteînțelegătoarie(d e c o e l o II, 4), mişcătoriul prim trebuie să fie mintea supremă (m e t a p h . X V I, 7). Dară mişcarea supremă e eternă, deci şi mişcătoriul prim încă trebuie să fie etern, apoi nice nu e necesariu mai mult de un singur mişcătoriu prin etern (P h y s i c. VIII, 6).

Acest mişcătoriu etern e numai singur fericit prin sine însuşi, ba încă şi cel mai fericit din toate fiențele, şi tot de una dată sorgintea fericității pentru toate fiențele celealalte (P o l i t i c . VII, 1).

10) *Scopul statului* e ca una mulțime de oameni deajuns spre a se apăra pre sine însuşi să trăiască ca un tot organic, sub legi ecari, liberă, fericită şi în conformitate cu rațiunea, acum şi întote timpurile venitoarie, aşa încât să nu comande nice un om altui om, ci să comande legea tuturor şi fiecăruia în parte. E t h i c. a d N i c o m a c h. V, 6: *"Societasin communione vitae fl3 7vf posita, et proportione et numeri ratione satis magna, hominum liberorum, aequo jure et lege clegentiiim: civitas est".* P o l i t i c . IV, 12: *"Porro qui legem solum praeesse vuit, is velle videtur, Denm ac leges imperare. Oui au tem vuit hominem, is etiam helluam adjungit; cum praesertim tale quid sit cupiditas el iracundia, ut et magistralus et oplimus quisque a recta vita deiorqueantur. Lex vera nihil atiud est, quam mens a cupidităţi bus libera ".*

11) Condițiunea vieții politice e dereptatea permutativă şi distributivă în toată rigoarea ei. Scopul celei de întâi e ecaretatea cea mai completă şi în pacte, al celeilalte a determina cu acurateța proporțiunea între merit şi remunerație, culpă şi pună. Insă deplin fericit e numai acel stat, şi numai până atunci până când subsistă între

f celăţani nu numai dereptul şi datoria, ci şi amiciția. (E t h i c a d N i c o m . V, 4. VIII, 9).

12) Funțiunea pricipelui e ca să fie apărătoriul şi conservătoriul legilor (I• t h. a d N i c o m. V, 6). Aşadară numai unul ca acela e apt spre ;i li dominătoriu, căruia dă derept spre acesta puterea spiritului. Din contră, cel ce n-are nice una nedependență spirituală 1138) acela a născut ca să lie serv, căci se cuvine pretutindenea ca să domine cel cu minte preste cel tară de minte şi grecul preste barbar.

Notă I. Aceasta era una dogmă comună la greci şi înainte de *Aristotele,* ca grecul să domine pre barbar şi cel mai cu minte şi mai laie preste cel mai neînțelept şi mai debile. La începutul belului peloponesiac, zic atenienii cătră lacedemoneni: *"Nice un stat nu caută la direptate când este ca să câştige ceva şi cu puterea, căci < vi ce are putere ca să constrângă, acela n-are nevoie de deciziune /udecătorească".* întru alt loc, cătră melii: *"A fi derept e datoria omul numai cătră ecarele său. Din contră, cel ce are putere destulă în mâinile sale, acela meargă până unde poate, şi cei mai debili sunt nevoiți a se pleca. Aşa au făcut toți oamenii, cu permisiunea zeilor, carii încă na sunt de altă părere, pentru că şi Ireale încă au răpit turma lui Gerione, fiindcă era mai tare decât acesta ".*

Notă 2. Unii filosofi afirmă că *Aristfotelj* a recunoscut nemurirea sufletului, alții neagă. [138v| De cei din urmă se țin: *Alesandru din Afrodisiu, Gregoriu din Nisa, Averoe, Alfarabiu, Sim. Porțiu, cardinariul Caietan, Scot* şi *Herven.*

De cei de întâi se ține *Francesc Piccolomini* şi toți filosofii creştini carii au voit să unească pre *Aristotele* cu *Platone.*

Pomponațiu zice: "N-am aflat nimica în *Aristotele* ce m-ar convinge cum că sufletul e nemuntoriu, dară aseminea n-am aflat iarăşi nimica ce m-ar convinge că e muntoriu".

§ 161. Vicisitudinile filosofiei lui Arist[otel]

Filosofia, precum şi scriptele lui *A/rislotelf* a fost supusă la multe vicisitudini. La an[ul] 1210 teologii de la Universitatea din Parisii au condamnat două cărţi ale lui A[ristotel] ca să se ardă şi au proibit fiecăruia nu numai a le lege, a le espclica şi a le traduce, ci nice măcar a le *ţinea în minte dacă cumva le-ar fi Ies.* Mai târziu iarăşi au anatemat pre cei ce n-ar voi să creadă în *Aristotele* chiar aşa de firme ca în Biblie şi în Papa. Causa a[139]cestei procedure curioase a fost *teologia* lui *Aristotele,* căci nu se puteau uni dacă *A/ristotelJ* a fost teist s[au] ateist, cu toate că ateist de cert n-a fost, precum se vede din locurile citate sub 9) şi din altele mai multe.

Fabula întâie, cum că *Arist/ote/J* s-ar fi făcut evreu, în urma con versaţiunii ce a avut în Atena cu un evreu, a fost fabricată probabilmente de un rabin, carele, ca un mare estimătoriu al lui Aristotele, va fi crezut că *Aristfotelj* a trebuit să-şi capete înţelepciunea dela un evreu bătrân, preum au zis unii şi despre *Platone,* cum că a fost discipolu lui Ieremia profet.

Filosofia lui *AJristotel]* şi-a pierdut dominaţiunea în scoale de la secl[ul] 16, mai ales în forma ei cea scolastică, în carea au fost îmbrăcat-o scolasticii în evul mediu.

După esilarea lui *Aristfotei]* din scoale, au început a studia şi a comenta cu predilecţiune pre *Platone,* însă în timpurile mai nouă au început iarăşi a studia pre *Afistotelf,* precum se vede din ediţiunile acestui filosof (§159).[139v]

§162. Cărţile lui Aristotele [142]

Volumen I (edit. Firmin Didot)

I. *Organum*

a) *Categoriae* (KaxTyyopiai.).

b) *De interpretatione* (Ttepi epprjveiac,).

c) *Analyticapriora* (dva^wiKot îtpoxepa) Libr.2.

d) *Analyticaposteriora* (ăvaXvziKa ixrcepa). Libr.2.

e) *Topica* (TOTUKCC). Libr. VIII.

0 *De sopfisi. elenchis* (Ttepî aocpiaxiK. £Aey%cov). Cap. 34.

II *De arte rhetor tea* (xe%vt| prţxopiKrţ) Libr III

RhetoricaadAlexandr. (pnxopucrţ Ttpoq AAeqavSpov). Cap. 38.

III *De poetica* (Ttepi FIoirţxiKri;). Cap. 27.

IV. *Politica* (TtotaxiKa). Libr. VIII.

V. *Oeconomica* (oucovopuca). Libr. II.

Volumen II

I *Idhica adNicom.* (f)9iKOt NiKop.). Libr. X.

II *Moral ia magna* (fjGiKa peyaX-a). Libr. II.

III *Klhicor. Kndemiorum* (fiGucov. EuSfţpicov). Libr. VII.

IV. *De virtulib. et viciis* (Ttepi dpexcov xai Kcudov).

V. *Natural is auscul tal ioni s* (cprjaiKiia ccKpoaaecoi;). Libr. VIII

VI. *De coelo* (Ttepi otipavco). Libr. IV.

VII. *De generatione et corruptione* (Ttepi yeveaecoi; K. tpOopâc,) Libr. 11.

VIII. *Metaphysicorum* (xcov pexd xa cp-ocruca). Libr. XIII. [140J

Volumen III

I. *De animal/bus htstoriae (n.* xa L^coa ioxopiai). Libr. X.

II. *De partib. animal him (n.* c^epccov popicov). Libr. IV.

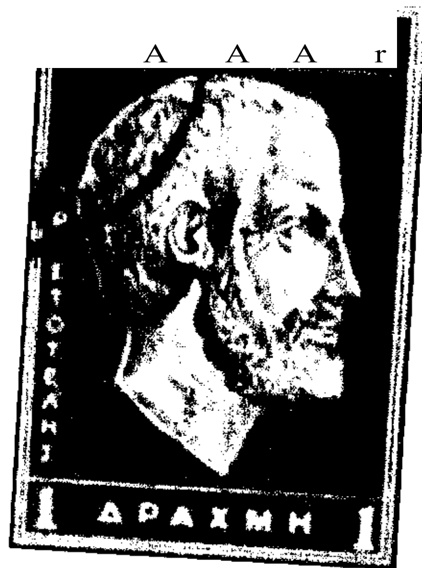
III. *De animal him incessu (%.* Ttopeia; C^cpcov). Cap. 19.

IV. *De animal, generatione {%.* yevececo; xcov t^cocov). Cap. 19. L. V.

V *De anima* (TI. xi/'oxfjg). L. 111.

VI. *De sensu et sensibili* (it. aicr9f|creco; Kai aîaOnxcov). C. 7.

NW. *De memoria et reminiscentia* (TI. pvrjpru; K. dvapvf|oecoq). C. 2.

Aristotel.
Imagine filatelică

VIII. *De somno et vigilia* (71. imvou Kai eypryyopceco;). C. 3.

IX. *De insomnits (n.* evwvicov). C.

X. *De divinatione per somnhtm* (71. xfj; Ka9 'imvov pavxiKfj;). C. 2.

XI. *De animalium motione* (Tt. i/ocov Kivnaeco;). C. 11.

XII. *De longitudine et brevitate vitae (ti.* paKpo(3ioxn.xoc; K. Ppaxvj(3ioxr|xoi;). C. 6.

XIII *De juventute et senectute, de vita et morte* (Tt. veoxrjxo; Kai yrjpcog, Ttepi t^erj; Kai Gavaxorj). C. 6.

XIV. *De respiratione (n.* 'AvaTcvcoț). C. 21.

XV. *Meteorologicorum* (pexecopoXoyiKCOv). Libr. IV.

XVI. *De mundo adAlexandr. (n.* Koapot) Ttpo; 'AXe^avSp.). C. 7

XVII. *Decoloribus (n.* xpcopaxcov). C. 7.

XVIII. *Deaudibilibus(n.* 'AKOWXCOV).

XIX. *De spiritu* (TC. flvevpaxo;). C. 9.

XX. *De Xenophane, Meii so, Zenone et Got gia.* C. 6. [140v]

sit quidem sed non a p S S , ' °" s"-naturafe» ™illa, justiția

§ 195. Filone din Larisa şi doptrina lui [143]

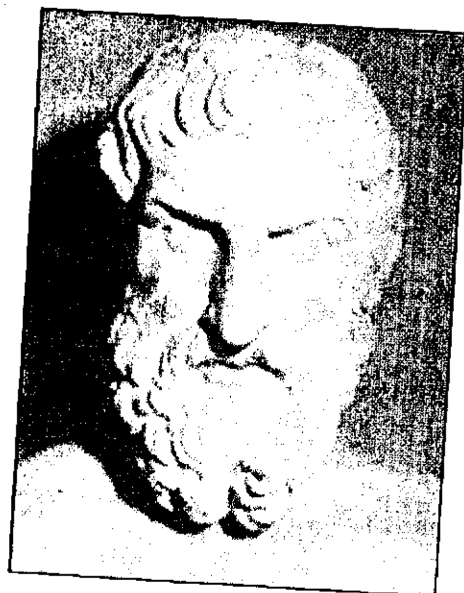
filone din Larisa (Philo Larisaeus), un filosof academic, disciplu lui *('Itlomach* şi sucesore în Atena pre la 100 a.C. A învățat şi în Roma, iiseminea ca şi în Atena, filosofia şi retorica. Intre disciplii lui era şi *(tcerone. Cic.* acad. L, 4. II, 4. 6. tusc. II, 3. de N. D. 13. de orat. III, 28 etc.

Din scriptele lui n-a rămas nimica. Despre un parte combătea pre stoici, zicând că criteriele lor despre adevăr sunt nesuficienți, iară despre altă parte se pleca mai mult spre partea dogmaticilor vechi, de la *Platone* pană la *Arcesila* şi se adopera a se desface de scepticismul academicilor mai noui, *deia Arcesila* [144] şi *Carneade* [145] [141] de aceea nice cunoştea vreuna diferență esențială între Academia vechie şi nouă. Totuşi, l-au considerat ca fundătore unei academii nouă, care ar fi a patra, dacă se consideră a fi (\irneade ca fundătorele Academiei a treia.

Epicureismul

§ 196. Epicur

Epicur din *Garget,* lângă *Atena* (Epicurus Gargettius s[au] Atheniensis) s-a născut pre la 342 şi a trăit până la 271 a.C. Cu toate că părinții lui erau pauperi, totuşi E[picur] n-a rămas fără de învățătură, nice în copilăria lui. Mintea lui s-a deşteptat de timpuriu, când era de 12 s[au] 14 ani. Magistrul de gramatică îi esplica din *Teogonia lui Esiod* v. 116 s. a.: *"înainte de ce s-ar fi inceput lucrurile era caosul, după aceea s-a făcut pământul"* ş. a. şi copilul l-a întrebat: *"Dar caosul de unde este? ",* şi fiindcă magistrul nu i-a putut da răspuns mulțămitoriu, s-a dus la filosofi şi a început a studia în şcoala lui *Senocrate.*

Epicur

E[picur/ a început a învăţa mai întâi |141 v] în *Mi/ilene* şi în *Lampsac,* după aceea a fundat şcoală în *Atena,* pre la 300 a.C, care era căutată de mulţi, era aşezată întru una grădină pre care *Ejpicur]* a testat-o sucesorilor săi, pentru ca nu numai să-i propage învăţătura, ci să o şi pună în lucrare, în conversaţiuni sociali bine regulate. Testamentul lui se află la *Diog. L.* (X, 16 - 22). De aceea următorii lui se numiau şi *Philosophi ex horio* şi şi *horii epicurei,* însemnau una viaţă plăcută s[au] chiar voluptoasă s[au] locul unde petreceau atare viată.

Epicur a scris mult *(Diog. L* X, 26 - 8), cele mai multe însă au perit. Epicuri fragmenta libr. Ilet XI de natura, voluminibus papyraceis exHerculano erutis reperta, probabiliter restituia, lat. versa, scholiis et commentariis illustrata a Car. Rosinio. Ex TU. voI1. here. Emendatius ed suasque adnott. I. C. Orellius, Lips. 1818.

Afară de aceste se află la *Diog. L.,* în cart. 10, care traptă numai despre *Epicur,* trei epistole care se ascriu acestuia, dimpreună cu cele 44 Ktjpiai 8o^ca, *ratae sententiae* ale lui, pre care epicureii considerau ca [142] pre neşte adevăruri neîndoite şi le învăţau chiar de rost. Căci nice una şcoală n-a rămas aşa credincioasă fundătorelui său ca şcoala

lui *Epicur,* de aceea şi-a câştigat această şcoală cele mai puţine merite pentru ştienţă. Mai târziu numele *epicureu* a ajuns a fi nume rău, pentru că epicureii nu oservau cumpătul prescris de magistrul lor şi duceau una viaţă excesivă.

§ 197. Doptrina lui Epicur

Despre *Epicur* se zice că, de a şi avut un carapter amabile, n-a avut însă talente mari şi cunoştinţe lăţite. El şi-a compus sistema sa din sistemele altora, anume în partea teoretică din sistema lui *Leucip* şi */k'mocrit,* iară în partea praptică din a lui *Aristip,* modificându-le şi combinându-le după modelul său.

1) Despre *filosofic* zicea *Epicur* cum că este adoperaţiunea de a produce una viaţă fericită, prin raţiuni şi conversaţiuni: "EmKOUpcx; eXfiye ***TV\V*** (piXoocxpiav evepyeiav eivou. Xoyoi<; Koa 8iaXoyiCTU.oic; xov EDooduova fhov 7iepi7coio"Uca..S'f.v/. *Emp.* adv. math. XI, 169 [142v]

2) în locul logicii el punea *canonica.* Nu o considera însă ca parte a filosofiei, aşa cât filosofia lui consistea propnamente numai din fisică şi etică şi canonica era prope-deutică pentru amândouă. *Sext. Emp.* adv. math. VII, 14. 15. *Diog. L.* X, 29 - 31. *Cic.* acad. II, 30. Sen. ep. 89.

3) Criteriele cele originarie ale adevărului sunt, după canonică, sensii şi representaţiunile cele chiare şi certe în sine, ce depind de la sensi (oucGricreig cpavxaaiag, evapyeiaţ). Cari fiecare din aceste representaţiuni stă în legătură mecesarie cu obieptul carele o produce s[au] o căşună, fiindcă din toate obieptele ies neşte părticele (aîtoppoica - aTtocrraaeig), care se unesc de fac neşte imagini (TOTCOI, eiScotax), pre cari le luăm în noi, aşa cât chiar prin acele ne representăm obieptele. Din percepţiuni repeţite de multe ori se nasc şi atari representaţiuni, prin care ne representăm ceva, şi fără de percepţiune, şi înainte depercepţiune

(7tpoXri\{/etq, *anticipationes),* însă nu representațiuni s[au] cunoştinţe înăscute, cum esplică *Cic.* de N. D 1,17.

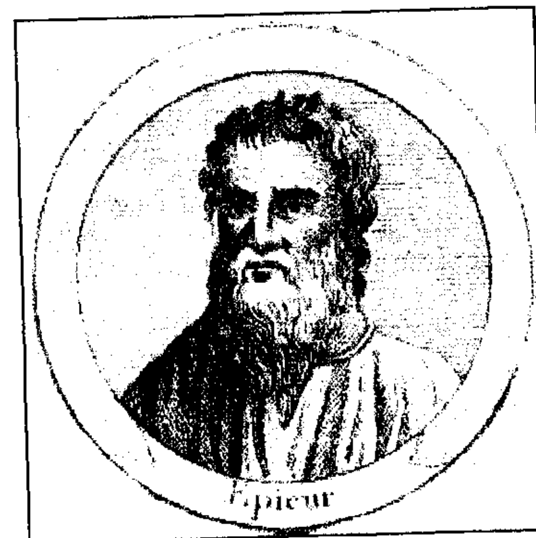
Deci judeţele, părerile s[au] asum[143]ţiunile noastre (So^ax, t)KoXrț\{/ei<;) numai atunci sunt adevărate, când se întăresc prin percepţiuni sensuali, cel puţin când nu sunt contrazise de aceste (emu.apwpo'oţievca - avxip.apt'opoDu.evai). Din contră, sunt false când nu sunt întărite prin acele, sau când sunt contrazise deplin de aceleşi (ot>K emuapTopouuevoa -avTtu.apTupot)u.evai).

Iară criteriele după care ne îndereptăm în apetiţiuni şi aversiuni sunt afeptele (7ta9r|) care se deşteaptă în noi prin obieptele percepute şi sau se unesc cu natura noastră (oiiceia), sau îi repugnă (aXXotpia). Acele se numesc *plăcere* (r|8ovr|), aceste *durere* (novog - aXynScov). Pre aceste efepte le are omul în comun cu animaliele. *Sexl. Emp.* a d v. m a t h. VII, 203 - 16. VIII, 9. *Diog. E* X, 31 - 4. 46 - 55. 147. *P/i/t.* de p 1. p h i 1. IV, 8. 9. *Eucrel.* IV, 46 ss. (7c. de N. D. [., 16. 17. d e f i n. 1, 7.

4) Din una canonică atât de pauperă cafilosofie fundamentală, nu putea să se nască decât numai un *sensualism* teoretic şi praptic împănat cu diferite ipotesi. Deci

5) Epicur zicea: sensii ne arată că sunt corpuri compuse şi mobili. De aci el [143v | conchidea că tebuie să fie ceva din care acele sunt compuse şi în care se mişcă. Corpurile sunt compuse din *atomi* (axopoi, *copora individua, simp/icia, minima),* nemărginit diferiţi în forme, mărime şi greutate şi se mişcă în *deşert* s[au] *spaţiu* (KEVOV, xojroq, *inane, spat him).*

6) Iară atomii se mişcau din etern în spaţiu, în jos şi perpendicu-lariamente, cu celeritate ecare. Aşadară ei nu s-ar fi putut uni dacă nu s-ar fi abătut *casualmente* oarecând şi oarecând de la acesată mişcare a lor. Dară după ce s-au abătut, atunci au putut să se unească atomii unii cu alţii şi aşa să se nască corpuri şi lumi nenumărate, care însă toate sunt

Portret din secolul al XVlU-lea

peritoarie, fiind atomii iiplecaţi necontenit a se inloarce la mişcarea lor cea originane, prin urmare ase despărţi unii de alţii.

7) De aceea tot ce csistă e compus din atomi, *sufletele* încă sunt com-puse dn atomi diferiţi, între carii precumănesc însă atomii cei ce fac ca [sic] mai rotunzi şi mai fini decât loţi, şi de aceea şi sufletele sunt muritoane.

8) Tot aseminea învăţa şi despre zei, că au ra-ţiune şi corpuri ca cele omeneşti, [**144**] dară mai line şi mai nedestructibili, că duc una viaţă eternă şi fericită în spadele mter-mundia (p:EtaKoau.ia, *intermundia),* altmintrea însă nu ieu nice una parte la formarea şi la gubernarea mundului, nice nu le pasă de purtările oamenilor, pentru că aceasta i-ar împleade solicitudine, le-ar lasce necomoditate şi le-ar tulbura fericirea. *Sext. Emp.* h y p. py i r h. I, 155, III, 187. 218 ss. a d v. m a t h. VII, 213. VIII, 319, IX, 25 ss. *Diog. L.* X, 38 ss. *Stob.* e c 1. I, p. 66. 306 ss. Herr, *lAtcret.* I, 149 ss. II, 61 ss. V, 157 ss. *Cic.* a c a d . II, 38. de N. D. I, 16 ss. d e d i v. 11, 17. Sen. d e b e n e f. IV, 19.

9) în respeptul etic procedea de la această cugetare, că toate fienţele vieţuitoarie caută plăcerea, prin urmare plăcerea pentru dânse[le] e bunul suprem. Totuşi, ca să deie preferinţă omului înaintea altor animane, făcea diferenţă între plăcerea sufletului ceea ce se află în mişcare (r|8ovrj ev Kivn,aei) şi între cea aşezată s[au] netulburată (t|8. Katctcm UXXTUCTI

[sic]) şi zicea că aceasta din urmă consistă întru a fi liber cu totul de durere şi de verice tulburare (axapa^eia Kai arama = *mxvxoq* xorj a^ycruvrog rjTce^aipeca;). Deci dacă voieşte omul să lucre ca un înţelept s[au] prudente, el va căuta specialmente ca să-şi câştige această plăcere, iară pre [144v] cealaltă numai întru atât, întru cât se uneşte cu acesta. Adevărata fericitate s[au] eudemonică consistă în posesiunea acestei plăceri Prin urmare chiar aceasta e şi bunul suprem al omului. De aceea prudenţa ((ppovrjoiq) e cea de întâi virtute cardinală, pentru că ne face participi acelui bun. Fiecare altă virtute, p[er] efxemplum] temperanţa s[au] dereptatea, e subordinată ei şi de aceea nice nu are preţ absolut, nedependente de la acel scop. Tot aceasta se poate zice şi despre amiciţie.

Apoi, fiindcă pre om face nefericit mai ales frica, iară credinţa deşartă nu e altă decât frica de zei s[au] demoni, de aceea se cuvine a recomanda filosofia ca pre una liberătoarie de credinţa deşartă, fiecăruia ce voieşte să ajungă la fericire [146].

§ 198. Filosofia la romani

Grecii antici, voind să întunece pre romani, le-au împlut istoria de fabule şi au zis că Roma şi Italia au fost barbară [145 J îneinte de ce ar fi învăţat de le greci. Despre filosofia romană zic comunemente şi scriptorii moderni că e fiica celei greceşti. Unii zic că şi *Numa* ar fi fost disciplu a lui *Pilagora,* cu toate că au trăit înainte de Pitagora cu 100 de ani. Romanii cei vechi s-au declarat în contra ştienţelor şi a artelor grece, precum şi în contra filosofiei, şi acesta au făcut-o din ura ce aveau către subtilităţile greceşti şi din amoare către instituţiunile lor naţionali romane [147].

Censoni romanilor l-au scos de mai multe ori din Roma pre filosofii şi retorii greci. La anul 162 a.C, subt consulatul lui *C. Fauniu Strabone* şi *M. ValeriaMessala,* un senat consult au decretat ca să aibă grijă pretorele *Marca Pomponiu* ca oarecan filosofi şi retori să se departe din urbe. *(Cell.* N. A. XV, 11).

Roma suverană

Cultura română

c^f>

Aseminea au pățit preia mijlocul seci. 2 a.C.cei trei deputați ateniani și filosofi: academicul *Carneade,* peripateticul] *Critobau* și stoicul *Diogene* [148]. [145v] Catone Censorele au propus senatului că nu e bine că pre aceşti soli să-i sufere atâta în urbe, unde amețesc capetele tinerilor cu toată specia de secături, și îi abat atât de la studiul legilor romane, cât și de la eserciţiul în arme. De aceea, să se deie drumul cât mai curând acestor soli și să se retnmeată la Atena. Acolo pot să învețe pre copiii grecilor și filosofia și retorica, iară pentru romani aşa ceva nu e de folos.

Tot aşa s-au declarat mai târziu și censorii *Domiiiu Aenobarb* și *Liciniu Crass,* că li s-au spus cum că sunt neşte oameni carii au introdus una învățătură nouă și și-au pus numele *retori latini* (eos sibi nomen impotuisse latinos rhetores *Gel/.* 1. 1.), căjunimea romană s-ar duce la aceştia și ar petrece acolo zile întregi. Dar maimarii noştri au aşezat foarte bine ce să învețe copiii lor și la care scoale să meargă. Aşa innoitură nu e de folos, pentru că e contrarie monlor și consvetudinilor vechilor romani. [146] De aceea ei și-ar ținea de datorie a face cunoscută a lor displăcere oficioasă, atât celor ce țin atari scoale, cât și celor ce le caută.

Totuşi filosofia grecească sau introdus la romani, atât de către filosofii greci carii au mers la Roma, p[er] e[xemplum] *Filone, Antioch, Penețiu, Polidoniu* ş.a. cât și de către romanii carii învățau în Atena și în Grecia. Aceştia au adus cu sine la Roma scriptele lui *Platone, Aristotele, Epicur. Zenone* și ale altor filosofi renumiți, care se aflau în bibliotecile patricilor romani. *Enniu* (născutîn *Rudiae* din Calambia, mort 169 a.C.), părintele poesiei latine, a introdus cel de întâi în Roma filosofia lui *Pitagora.*

In urmă, romanii au prefăcut filosofia greacă și latineşte. Aşa au făcut *Amafaniu, Rabiriu, Catrin, Lucrețiu, Cicerone, Seneca,* ş.a. încât mai fiecare sectă greacă avea următori între romani, dar mai ales epicureismul și stoicismul, pentru tendința lor poporane și praptică.

Romanii au avut chiar și imperatori filosofi, carii au gubernat sta[146v]tul după filosofie. Aşa au fost *Antonia* și *Iulian.*

A romanilor e meritul că au ajuns la popoarăle Europei și filosofia grecilor, căci aceste probabilmente n-ar avea nice una cunoştință despre acea filosofie, dacă nu și-ar fi lățit romanii armele și limba preste Europa și dacă n-ar fi scris latineşte romanii, mai ales *Cicerone,* asupra lilosofematelor greceşti.

§199. Romanii de şcoală stoică

1) *Publfius]'Cornel[ins]Scipione Africanul',* mort 183 a.C, eroele ce au stricat Numanția și Cartagmea și carele învățase filosofia și literatura greacă în Sicilia. Acesta au dus în Roma pre *Panețiu,* istoricul și filosoful *(le/lej.* II, 13).

2) *C. Laețiu* și *C. Fur iu,* amici ai lui Scipione Afri[canul].

3) *Catone Censoriul* s[au] cel mai [147] bătrân, mort 117 ani a.C, au învățat limba greacă la bătrânețe și au ascultat în Tarent *preNearch,* pitagoreul, pre timpul belului punic al doile *{Ci cer.* de s e n e c t . cap. 12).

4) *C. Tuberone* (Q. Tubero), nepotul lui Emil. Paul Macedonicul, tatăl lui *Scipione AfricfânulJ* mai tînăr.

5) *C. Mucin Scevola* (Q. M. Scaevola), augurele; de la acesta au luat mai mult Cicerone și în casa acestuia s-au făcut aceea ce au fost.

6) *Stoici* au fost și contemporanii lui Cicerone: *Catone Junfior],* *Eavoniu* și *M. Brut,* cel ce au ucis pre Cesare.

§ 200. Romanii epicurei

între epicurei se numără *Cicerone* preC. *Ve/eju, C. Cassiu, C Catiu, L. Torcat* (Torquatus) și *Tit. Pomponiu Attic.*

Lucrețiu Car [149] au descris și au esplicat îh versuri filosofia lui Epicur, f147v] în cartea *De rerum natura. L Amafaniu* încă a esplicat în parte

fisica lui Epicur *(Cic.* A c a d. q u a e s t. 1,2. T u s c u l. q u a e s t. IV, 3).

C. Orațiu F/ac (Q. Horatius Flaccus), subt *August,* încă au fost epicureu şi însuşi se n<.jtneşte pre sine porc din turma lui Epicur (Epicun de grege porcus), şi în adevăr el se arată foarte frivol în mai multe ode ale sale. Cu toate aceste, scriptele lui cuprind nu numai una doptrina cum să se poarte oamenii cu prudență, ele nu recomanda numai viața privată cea pacifică şi mediocritatea de aur, ci cuprind şi una adevărată doptnnă morală. Ele spun cum că cei buni nu voiesc a pica din amoarea virtuții (oderunt peccare boni virtutis amore), şi arată că romanii s-au făcut cei mai virtuoşi şi mai bărbați nu după învățătura lui Epicur, care s-au introdus mai târziu la romani, ci după învățătura şi datinele cele bune ale vechilor romani, la care îi şi îndeamnă ca să se întoarcă. 1148 J

§ 201. Romanii de alte scoale

Mai puțini următori au avut şcoala lui *Pitagora, P/atone, Aristotele,* fiindcă teoriile acestor filosofi erau prea speculative pentru romanii cei pragmatici. Totuşi, *Cicerone* zicea că *Nigidiu Figul* era pitagoreu. M *Terențiu Varone* şi *Cicerone* se numesc pre sine academici. *Cicerone* şi-au trimis pre fiiul săt la Atena ca să asculte pre peripateticul *Cratip* (Rixner).

Luc. Lucull, învingătoriul din *Mitridate* şi *Sulla,* dictatore, au adunat multe cărți din Atena, din Pont şi de pre aiurea şi au făcut bibliotece în *Roma. liramione,* libertul lui *Sulla,* au contribuit mult de s-au conservat cărțile lui *Aristotele,* cu toate că romanii nu țineau la *Aristotele.*

§ 202. Cicerone

Cicerone (Marcus Tullius C.) s-a născut la *Arpin,* nu departe de Roma, la anul 107 [148v] sau 108 a.C. şi, după datina romanilor de atunci,

Cicero

a învățat mai întâi acasă, de la dascăli greci, între cari era şi *Archia,* poetul precare l-a apărat *Cicerone* intru una orațiune ce au rămas până astăzi, mai târziu în Atena şi Rod.

Scopul lui *Cicerone* era ca să se facă oratore şi politic, cu toate aceste lectura şi traducerea operelor lui *Platone* şi *Senofante* i-auîmplut inima de amoarea filosofiei.

între filosofii de la carii au învățat el au fost academicii *Filone* şi *Antioch* şi stoicii *Diodot* şi *Posidoniu.* Cu cei de întâi ținea pentru că erau mai liberali în filosofia speculativă, iară cu cei din urmă pentru că doptrina lor cea praptică se unia mai bine cu sentimentul lui morale şi cu pusețiunea lui civile *(Cic.* ep. ad div. XIII, 1. ad Attic. II, 1. 20. Acad. 11,4. de Nat. D. 1,3. de divin. 11,1).

Cicerone au mers pre toate gradele, până la consulat, au ajutat pre mulți [149J privați ca advocat şi republicei mare folos [sic], au salvat republica de conjurațiunea *Catilinaria,* de aceea s-au şi numit *Pater Patria.* în urma acestora s-au retras de la funțiunile publice, costrâns de violența unor mari beliduci, câni îşi propuseseră a rărturna republica. Retras de la funțiunile politice, el s-au ocupat numai cu stiențele şi specialmente cu filosofia.

El au espus în limba latină doptrinele diferitelor scoale greceşti despre cunoştință, despre bunul suprem, ființa divină ş.a., în formă dialogică ca *Platone,* dar întru un mod al său propriu, unde face pre filosofii greci de se dispută unii cu alții, pentru ca să atragă pre lectori cu atât mai mult.

Adevărat că romanii, pentru aceste studie nu-i mulțămiau, ci încă unii îl numiau în batjocură *Graeciilits* şi *Scholasticus,* totuşi el şi-au câştigat mari merite prin aceleşi, şi posteritatea îi e dătătorie multă recunştință, fiind[149v)că dânsul au contribuit mai mult decât vericareroman, de s-au lățit şi s-au conservat studiul filosofiei în Europa."Căci cine poate computa (zice *Krug)* câte capete europene s-au deşteptat spre filosofare mai întâi pnn scriptele lui, atât le-au Ies toți învățații°".

§ 203. Continuațiune

Cicerone a murit an. 43 s[au] 44 a.C, ucis la mandatul triumvirului *M. Antoniu.* Biografia lui *Cicerone* au scris-o *Plutarch.* Operele lui s-au editat de multe ori. însemnăm: *Ciceronis* opera uno volum, comprehensa. Ex recensione */. A. Ernesti* studiose recognita ed. *C. F.'A. Nob he,* Lips. 1827.4. Edițiunea cea mai nouă e a lui *Firmin Didot* din Parisi.

Despre meritele lui *Cicerone* în filosofie şi despre filosofia lui au scris: *(SautierdeSibert,* examen de la philosophie de *Ci-ceron* în "Mem. de l'Acad des inscr." T. 41 şi 43. *Meinersii* orat. de philosoph. Cic. ejusque inuniversam philosophiam meritis. *Raph. Kiihner* M. T. Ciceronis in philosophiam ejusque [150| partes merita, Hamb. 1825.

Rixner (Geschichte der Philosophie B. 1. § 46. Sulzbach 1829) zice că *Cicerone* n-au fost cap originale, prelângă toate talenele sale cele mari, că i-au lipsit şi profunditatea sentimentului, că el a traptat filosofia numai ca pre una ştiența subsidiară pentru oratoria sa, ca pre un instrument pentru gloria literane sau ca mijloc de consolațiune în calamitățile sale, apoi că *Cicerone* au fost numai un *eclectic,* fără să aibă principie solide. De aci au urmat că el nu putea să fie în pace cu sine însuşi şi de aceea au pățit şi în filosofie ca în politică, că au perit când delibera ce ar fi de făcut[150]

§ 204. Continuațiune

Aceste imputațiuni le ridică însuşi *Rixner,* fără să oserve, unde spunea că *Cicerone* au scris una operă despre republ[ică] în 6 cărți, din care avem numai fragm ente editate de *Ange/oMai* în 1822 ex codice rescripto Bibliothecae Vaticana, şi că această operă se distinge de operele lui *P/atone* şi *AristoJISOvJtele* asupra politicei, fiindcă aceşti filosofi au

propus ideea statului celui mai perfept numai teoretice, iară (*Icerone*

Seneca

au arătat (de rep. 1,46)cum că acesta idea la romani au fost şi pusă în lucrare, precum se cunoaşte din înseşi cuvintele pre cari le pune în gura lui Scipione (1.c.): *"Sic enim decerno, sic sentw, sic affirm o, nullam omnium rerumpublicarum aut constitutione aut descriptions aut disciplina conferendam esse cum ea, quampaire noştri nobis jam inde a majori bus trad ide runt".*

Intru alt loc (T u s c u l. q u a e s t. 1,7 IV, 2) dice Cicerone că el nu şti nimica despre una lege adusă din Grecia, din contră, supține căi înțelepciunea romanilor, civile şi religioasă, nu e împrumutată de la străini, ci mai vârtos una ereditate a părinților.

Apoi romanii n-aveau op să ieie înțelepciune de la greci, pentru că ei [151J au fost din timpurile vechi cei mai virtuoşi, prin urmare şi mai înțelepți decât grecii. Nota carapteristică a romanilor au fost gravitatea, costanța şi buna credință. La greci înțelepciunea era, aşa zicând, numai ereditatea şcoalei *socratice* şi *stoice,* nota carapteristică a lor era frivolitatea, neconstanța şi *graeca fides,* precum spune însuşi Cicerone (o r a t. p r o F l a c c o. 15): *"Nullam gravi ta tem, nullam constantiam, nullum firmum consilium, nullam denique testimonii fidem ingraecis horn ini bus esse ".*

Romanii au luat înțelepciune, şi mai ales religioasă, de la greci şi alți străini pre la finitul republicei, când erau gia corupți, şi aceeaşi, în loc să le ajute, le-au căşunat căderea.

§ 205. Continuațiune

Operele filosofice a lui *Cicerone* sunt însemnate de însuşi *Cicerone,* la înce[151v] putui cărții a doua *De divinatione,* în ordinea cum au urmat, una după alta.

§ 206. Seneca şi doptrinalui [151]

1) Filosofia e amoarea şi afep-tațiunea înțelepciunii, precum ara-tă însuşi numele. Dânsa e unită cu virtutea: *"Philosophiasapien-tiae amor est et affectio, ut ipso eliam nomine fatetur. Nec ergo philosophia sine virtute est, nec sine philosophia virtus. Cohae-rentque haec ambo inter se* " (e p i s t. 89. § 3).

2) Numai etica are propria-mente valoare. Fisica e numai una speculațiune oțioasă şi numai joc operos (e p i s t. 106. § 11): *"Phisica dum perscrutamur quid aliud nisi latrunculis lu-dimus et in supervacuis sub-tilitas nostra teri fui; non faci unt bonus ista sed doctos, etpaucis opus est ad bonam mentem Uteris".*

3) Tot ce e onest e bun, tot ce e neonest e rău, iară bun e [152] ceea ce e conforme naturei rațiunah, rău ce e contra acesteia. E p î s t. 118. § 9: *"Bonum est quod ad se impetum animi secundam nat uram movet, et ha demum petendum est, si sit hones tuni, hone stum au tem solum bonum perfectum, quo beate vita completul; cufusque contactu alia quoque bonefiunt.* It. E p i s t. 76. § 6: *"Sola recta ratio proprium hominis bonum est, caetere illi, cum anima/ibus (brutisj comunia sunt. Hanc ergo cum perficit, laudabilis est, et*

fimm naturae suae attingit, imo hac solum est in homine, quod unum est hominis ".

4) Cele două principie ale tuturor lucrurilor sunt D-zeu şi materia. D-zeu e făcătonul şi lucrătoriul, materia inertele şi pasivul. D-zeu şi spiritul sunt una, căci D-zeu e spiritul cel ce lucră în noi şi prin carele noi viem şi lucrăm. Toate sufletele noastre sunt părţile spiritului cosmic. E p i s t. 63. § 24: *"Universu [152v] ex materia et deo constant. Potentius autem est quod faci t, quod est dens, quem materia quae deumpatitur. Quem in hoc mundo locum dens ohtinet, hune in homine replet animus, quod i/lic est materia hoc in nobis est corpus, serviant ergo deteriora melioribus ".*

5) Zeii şi oamenii fac un tot, uniţi prin raţiune şi între dânşii e comuniune. E p i s t. 92. § 25.: "Ratio diis hominibusque communis, in illis quidem consummata in nobis vero consummabilis; quid est ergo cur existimes in hominem divini aliquid existere, qui dei pars est? Totum hoc quo continemur ex unum est, ex deus; hinc itaque et socii dei sumus et membra". E p i s t . 41. § [!]: *"Prope a te deus est, tecum est, intus est. I/a dico, sacer intra nos spiritus sedet, malorum bonorumque nostrorum observator et custos ".* E p i s t . 73: *"Mirar is homines ad deos ire? Deus ad homines venit, imo, quod'propui s est, in homines!"*

6) înţeleptul trăieşte nu până când poate, ci până când î se cuvine. E p i s t. 70: *"Sapiens vivit quantum debet, non quantum pot unt. Nihil autem existimat sua reperre, faciat (vitae) finem aut accipiat. Ci this mori vel tardius ad rem non per/inet, bene mori vel male ad rem partinet; bene autem mori est, effugere mole vivendipericulum".*

7) Dacă crezi că nu-ţi mai poţi purta viaţa, părăseşte-o, numai să o părăseşti cu cuvenienţă. Viaţa e ca una fabulă, unde nu se caută cât ţine, ci cum se joacă şi cum se fineşte. E p i s t. 77: *"Quomodo fabula sic vita, non quamdiu sedquam bene actu sit, referi; nihil autem adrem pertinet, quo loco definas (neque enim certus officiorum numerus definitul; quaem debeas expiere) quocunque loco voles, desine, tantum bonom clausulam inipone".* [153v|

8) în cât e moartea numai un eveniment naturale şi un caz, p[er] e[xemplum] una tempestate sau cutremur de pământ, e fără de folos a ne teme de dânsa, pentru că omul tot nu se poate păzi de orice caz. D e n a t u r. q u a e s t. II, 59. VI, 2. Iară în cât moartea e una lucrare liberă, omul să are atendă numai la aceea, ca să se facă şi actul morţei cum se cuvine. E p i s t . 70: " *Placet? vive; non placet? licet mori, h. e. eo reverii, quo venisti. Non deerit ad mortem ingenium, qui non defuerit animus. Si licet moriari sine dolore, si non licet, fac, quemadmodum poles ".*

9) Certor suflete ieşirea din viaţă e folositoarie, căci e lucrul cel mai bun a ieşi din viaţă pentru aceia carii nu se mai reîntoarce [sic] la sineşi nice una dată: *"Quibusdam ingeniis vitae exitus remedium est; nam optium est arbire ei, qui ad se rediturns est nunquam ".* [154]

§ 207. Epictet şi doptrina lui

Epictet din *lerapole,* în Frigia (Epictetus Hierapolitanus; anul naşterei şi al morţii lui e necunoscut)[152], mai înainte au fost serv, prin acesta însă sufletul lui n-au căzut, din contră, el au purtat jugul servitutii cu atâta bărbăţie, cât domnul său s-au mirat de purtarea lui cea virtuoasă şi l-au iertat. După ce s-au făcut liber, el au trăit în Roma, în cea mai mare paupertate, totuşi ocupat necontenit cu studiul. Doptrina lui se poate reduce la următoariele:

1) Problema filosofiei, una, e *praplică* ad[ică] întărirea şi conservarea energiei raţiunali, ca aceasta să lucre totdeauna conformitere cu natura sa, alta *teoretică,* ad[ică] elevarea ştirii deasupra contradipţiunii ce se află în cunoştinţa comună, compusă numai din representaţiuni confuse, care n-au mai multă legătură între sine decât firele de grîu ale unui acerv *(Arriani* d i s s e r t. E p i c t e t i I, 15. II, 11). [154v]

2) Cunoştinţa cea adevărată, care singură dă mulţămire netulburată, e convicţiunea cum că tot omul şi ca individuu e una parte necesarie şi neperitoarie a universului etern, ce consistă din zei şi din oameni, şi prin urmarenepentonu. *(Arhani* dissert. Epict. 11, 5).

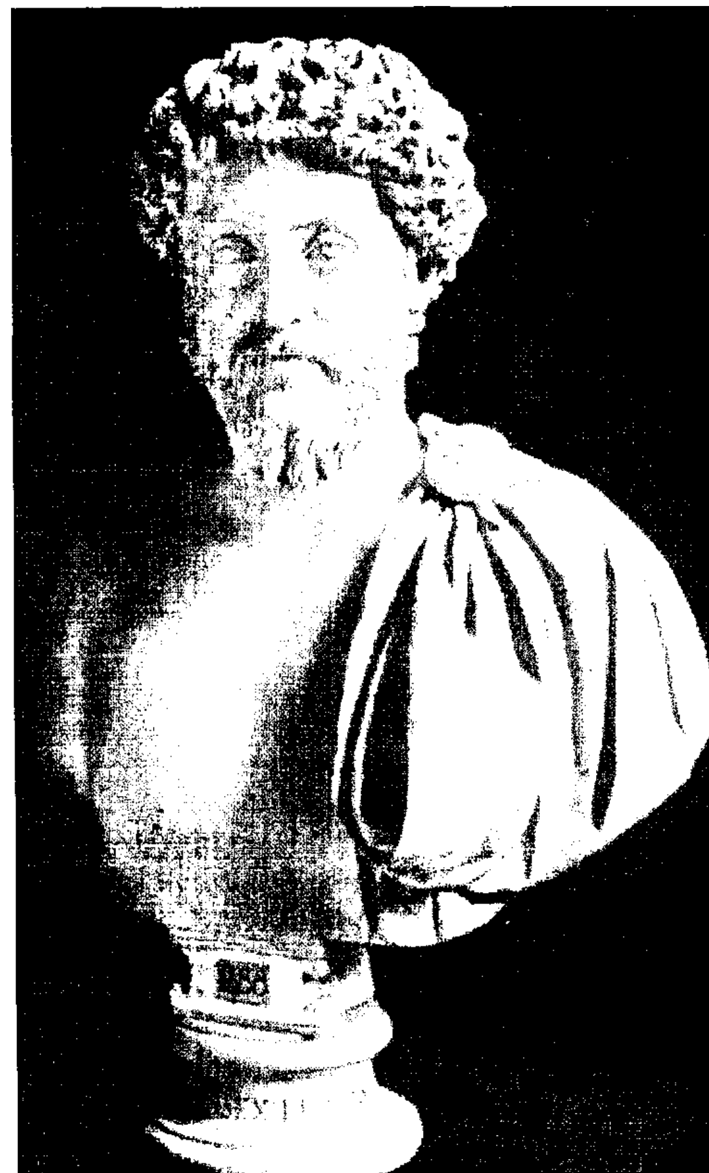
3) Omul perfept nu şti numai din spusele altora cum că Joue e părintele zeilor şi al oamenilor, ci dânsul e convins despre acesta nemediat în conştienta sa şi lucră după această convicţiune, de aceea dânsul şi e totdeauna fericit în sine însuşi. Ibid. III, 24.

4) Modul cel derept de a se folosi cu lucrurile mundului estern şi cu viaţa pămîntească consistă întru a se interesa numai pentru jocul vieţii, cum fac copiii când se joacă cu herburile, ca adecă să-1 joaca fiecare cum se cuvine, fără să caute mai departe la herburi, dacă au în sine vreun preţauba.(lbid. IV, 7). [155|

5) Filosoful are cu D-zeu absolutamente numai aceeaşi voinţă, el nice una dată nu vitupera fătul, nice nu se plânge în contra cursului cosmic, căci el şti cum că celui onest nu poate să-i lipsească nice un bine, nice poate să deie de vreun rău, pentru că în contra voinţei lui D-zeu şi a legilor esterne ale mundului nice se întâmplă ceva, nice poate să se întâmple, nicăieri şi nice una dată.

§ 208. M. Aureliu Antonin [153]

Marc Aureliu Antonin (Marcus Aurelius Antoninus Philosophus) s-au născut la an. 119 s[au] 121 d.C., s-au deprins din tinereţe în toate artele şi ştienţele care se cereau de la un roman bine educat. Magistrii lui au fost: *C. Sest* din Cheroneea, *Iuniu Rustic, Claudiu Maxim, Cinna Catul,* mai toţi romani şi stoici. Au avut magistri şi din alte scoale. El au continuat studiul filosofiei şi după ce s-au făcut imperatore, ceea ec s-a în[în]tâmplat la an. 161 d.C. Cartea lui numită Eyxipi5i.ov txp eocwaO *npoq* eavrov, pre care [155v] au scris-o mai mult în castre şi pre cale,

Marcus Aurelius

cuprinde una doptrina ce seamănă cu doptrina stoicilor, şi în generariu are carapterele stoicismului. Cu toate aceste, întrece pre stoici cu blândeţa şi cu amabilitatea (Krug). Au murit la an. 180, gelit de toţi romanii pentru bunăt[at]ea lui.

§209. Doptrina lui

1) Omul nu e numai un individuu izolat, ci e membrul unei mari societăţi dominate de una fiinţă supremă, prea înţeleaptă şi bună. Această fiinţă e de a se considera ca părintele tuturor oamenilor, carii chiar de aceea sunt obligaţi a se ama unii pre alţii, cum se amă copiii unuia şi aceluiaşi părinte, sau ca fraţii. Tot din acesta raţiune, omului se cuvine a considera tote cele ce i se întâmplă ca pre neşte trimitea înţelepte şi părinteşti ale acelei fiinţe, şi a-şi supune cu totul voinţa sa privată voinţei aceleiaşi, ca legiferului suprem.

2) Sufletul omului e esen[156]ţialmente una cu spiritul ce domină şi însufleţeşte mundul. Căci el se intuită şi se cunoaşte nu numai pre sine însuşi, ci şi pre universul lucrurilor, carele au fost, e şi va fi. Conceptul lui cuprinde toate timpurile şi spaţiile, străbate presentele, trecutul şi venitoriul şi investiga eterna esenţă, precum şi facerea cea temporale şi răsăritul tuturor lucrurilor. Cartea XI, 1.

3) Precum îşi trimite soarele lumina în toate părţile, fără ca acesta să-şi părăsească sorgintea sa, aşa îşi lăţeşte şi divinitatea puterea sa preste tot universul, aseminea şi sufletul puterea sa preste tot corpul VIII, 6.

4) Bun în sine e ceea ce mulţămeşte pre sufletul raţiunale, adecă esenţa dereptului, raţiunalelui şi decorului. Ce mulţămeşte strămurul animale, propriamente nu e bun, ci numai plăcut sensului şi de aceea bunului întru toate subordinat. III, 6.

5) Fericitatea omului consistă f146v] în bunătatea inimii lui, ceea ce-şi află bucuria numai în adevăr şi dereptate. VTII, 18.

§ 210. Crescente şi Cels

Crescente (Crescens), *cinic* din seci. II şi *Cels* (Celsus), *epicureu* din seci. III, amândoi au fost nemici creştinismului, în contra căruia au sens şi cărţi.. Adevărat că împăraţii cei de nou întorşi la creştinism, răpiţi de un fanatism mai mult ipocrit decât piu, s-au adoperat a le nimici de tot. Sunt însă în zilele noastre nu puţini teologi şi filosofi carii ar dori ca acele să nu se fi nimicit, pentru ca să le poată compara cu scriptele adversarilor lor, *Iustin* şi *Ori gene.*

Totuşi, *Origene* au conservat însemante fragmente din cartea lui *Cels,* scrisă în contra creştinismului, sub titlul ocXr|0£Îc; Xoyoi

§ 211. Peregrin Proteu şi Demonace [1M]

Peregrin Proteu (Peregrinus Proteus) din *Pariu* în Misia şi *Demonace* (De[1 57|monax) din Atena, amândoi cinici din seci II. Cel de întâi s-au ars pre sine de viu lajocurile olimpice.

§ 212. Apoloniudin Thiana [155]

Apo/oniu din Thiana Capadociei au trăit sub *Nerone* până la *Traian* şi *Adrian.*

Filostrat (carele au descris viaţa lui *Apoloniu* la mandatul împărătesei *Iu/iei* a lui *Alesandru Sever,* din scriptele lui *Damis* dînNiniu, unui disciplu al lui *Apoloniu)* spune că acest *Apo/oniu* au percurs tot orientele care era cunoscut atunci, toată Asia Minore, Grecia, Italia şi Ispania, au fost iniţiat în toate regiunile şi misteriele, precum şi în artele cele secrete ale manticei şi ale magiei, prin care el era în grad să facă multe cure mirabili, şi-au şi câştigat mare autoritate. El au reformat multe urbi, numai pnn epistolă, şi au aşezat mai multe periculoase revolte, numai prin a sa apariţiune personală în public, fără să vorbească un cuvânt. [157v] în

urmă s-au aşezat în *Efes.* Acolo una dată s-au răpit în estase, şi fiind în acest stat, au văzut şi au profetat uciderea lui *Domiţian,* chiar în minutul în care aceeaşi se patra în Roma. El au profetat şi pestea cea era să erumpă în *Efes,* şi care au şi erupt, numai prin agerimea odoratului său.

Patronii etnicismului susţineau că *Apoloniu* au fost mai mult decât om, că el au fost un demone încarnat, carele au venit ca să apere etnicismul antic de cădere, prin a sa doptrină şi fapte miraculoase. Creştinii, din contră, susţineau că minunile şi faptele lui *Apoloniu* au fost numai minciuni şi imposturi. Totuşi, nu numai *Filostrat,* nu numai *Apuleju* şi *Lucian,* ci şi *Atenagora* şi *Origene* atestă că unele cure fericite şi unele profeţie ale lui Apoloniu au fost reali. De aceea l-au şi numit făcătoriu de minuni (GauiiaTOrjpYOi;).

Doptrina lui seamănă cu dop[158]trina *pitagoreicilor.* El zicea că *mantica* (donul divinaţiunii) şi *magia* (puterea de a domina preste puterile sanative ale naturei cele secrete şi lucrătoarie şi în depărtare) sunt semnele esenţiali şi prerogativele adevăratului şi afine lui D-zeu filosof Iară la acest stat poate să ajungă cineva urmând una viaţă după preceptele lui *Pitagora.*

§ 213. Alţi filosofi pitagorei

In seci. II numără istoria filos[ofiei] pre următorii:

A nasi Iau din *Larisa,* subt *August,* au învăţat fisică şi medicină şi au fost alungat din Italia, ca suspect de magie.

Moderat Gaditanul şi *Nicomach Perasin* [156], amândoi subt *Nerone,* au perfepţiunat aritmetica lui *Pitagora,* pre baza *ideielorplatonice* şi a *categoriilor lui Ari stole le.*

Sotione din *Alesandria,* magistru al lui *Seneca.*

Secund'din *Atena* şi *C. Sestiu* [158v] (Q. Sextius), un roman, nepot al renumitului *Plutarch* din Cheronea, s-au adoperat a esplica filosofia după principiele lui *Pitagora.* Pre *Sestiu* îl laudă *M. Aureliu* în Enchirid. L. I cum că au învăţat multe bune. Şi *Seneca* laudă pre *Sestin* epist. 59.

108. Au oservat însă mai mulţi dintre cei mai noui cum că sentinţele morali ale lui *Sestin* s-au modificat cevaşi după creştinism, pi obabilmente de *Ruffin.* Aceştia sunt pitagoreii noui.

§ 214. Plutarc din Cheronea [157]

Piu (arc din Cheronea (Plutarchus Cheronensis), născut la 50 d.C, au învăţat în *Atena* de la *Amoniu din Alesandria,* de aceea s-au adoperat şi dânsul a împăca filosofia lui *Platone* cu a lui *Aristotele,* cum au făcut magistrul său. Au profesat filosofia şi dânsul, fiind în Italia şi mai ales în Roma. *Trăiau* l-au ridicat la demnitatea de *vir consular is* roman - mai inainte fusese archonte în patria sa -, [159] l-au făcut prefept Iliricului. *Adrian* l-au făcut procuratore toatei Greciei. La bătrâneţe s-au făcut şi preot al lui *Apolone.* Au murit pre la an. 120 s[au] 130 d.C.

§ 215. Operele şi doptrina lui

Plutarch au sens ca la 300 de opere. Jumătate (125) s-au conservat, deşi unele nu sunt genuine.

Comunemente, se împart în *istorice* (vitae paralelae, ad[ică] vieţile grecilor şi romanilor iluştri, cea mai bună operă a lui) şi *etice* s[au] *morali.*

în aceste morali el traptă mai întâi despre *obiepte morali,* precum sunt virtutea şi viţiul, despre progres în virtute, că virtutea s poate învăţa, despre verecundia falsa, despre garulitate şi curiositate, invidie şi ură, amici şi adulatori ş.a., apoi traptă şi despre obiepte *politice, pedagogice, mitologice* şi *istorice filosofice,* încă şi speculative: despre caz, fat, demoni, superstiţiune (de care nici însuşi nu era liber, precum se vede din cartea lui *De [side et Osiride).*

Traptînd despre atari obiepte, [159v] el face şi comentaţiuni asupra diferitelor doptrine platonice (quaestiones platonicae - de animae procreatione in Timaeo), într-alt loc bate pre stoici şi pitagorei (de

stoicorum repugnantiis-quod stoici absurdiora, quam poetae dicunt - de communibus notitiis adversus stoicos - adversus Colotem - ne svaviter quidem vivi posse secundum Epicurum). Aduce şi filosofematele altor filosofi.

Cu toate aceste, meritul lui pentru filosofie nu e mare. Polemica lui nu e totdeauna acomodată.

§216. Masim din Tir

Masim din Tir (Maximus Tyricus), filosof neoplatonic din seci. II d. C., au trăit supt *Anioniu* şi supt *Comod,* au învăţat filosofia şi retorica în Roma şi în Grecia. Au urmat lui *Platone,* totuşi cu libertate. De la dânsul au rămas 41 disertaţiuni filosofice retorice.

§ 217. Doptrina lui

Intre filosofematele lui e de însemnat [160] doptrina lui despre demoni. *Platone* încă vorbeşte pre alocurea despre demoni, nu propune insă vreun a *demonologie* proprie, în care ar trapte dinadins despre demoni. Iară *Masim* se adoperă a demustra esistenţa demonilor în formă. El zice că obieptele sunt 5, care cuprind pre toate lucrurile esistenţei, adecă fiinţe:

1) nepătimitoane şi pătimitoarie;
2) nemuritoarie şi muritoarie;
3) raţiunali şi neraţiunali;
4) sânţitoarie şi fără de sânţire;
5) însufleţite şi neînsufleţite.

Din aceste 5 opusete el desvoltă 5 clăşi de fiinţe, care formă una *scară,* aşa cât nu se poate lua din dânsa nice una clasă, nice un fustei, fără să se strice toată scara. Această scară au apucat-o mai târziu şi naturaliştii şi fisicoteologii, pentru ca să poată conspepta totul naturii.

Opera plotiniană. în traducerea lui Marsiglio Ficino, ed. Veneţia 1492

După scara lui *Moşim,* fiinţele stau în modul urm[ător], în clasa s[au] prefustelul:

X) Divinitatea, caunafienţă [160v] nemuntoane şi npătimitoane.

2) *Demonii,* ca fiinţe nemuritoarie şi pătimitoarie.

3) *Oamenii,* ca fiinţe muritoarie şi părtimitoarie.

4) *Anima/iele,* ca fiinţe neraţiunali, deşi sânţitoarie.

5) *Plante/e,* ca fiinţe însufleţite, cu toate că nepătimitoane, întrucât ad[ică] ele nu sâmt nice durere, nice plăcere.

Din această scară, făcută după cum se vede numai după arbitrariu, *Masim* considera cum că caută să fie demoni, şi apoi le determină proprietăţile şi funţiunile mai departe.

§218. Amoniu Saca [158]

Amoniu Saca (Amonius Saccas), născut în *Alesandria,* din părinţi creştini, unde au şi învăţat pre la finitul seci. II şi începutul seci. IU, mai târziu s-au întors la etmcism. El au avut mare aplecare spre filosofia plato [161]nică, întru care atâta progres au făcut, încât unii îl ţin de fundătore al şcoalei *aleasandrine, eclectice* s[au] *neoplatonice,* ci cu nedrept, pentru că el i-au dat numai un sbor mai mare. E1, adecă, nu s-au mulţămit numai cu studiul de a împăca filosofia lui *Platone* cu a lui *Aristotele,* ci pre aceste le-au mestecat şi cu filosofemate pitagoreice şi orientali.

între şcolarii lui, cărora le-au espus separat învăţăturile sale cele mai ascunsse, au fost, cei mai distinşi: *Longin, Erenniu, Origene* (atât etnicul cât şi creştinul) şi *Plotin.* Aceştia au făcut şi papt că-i vor ţinea doptrina în secret, ceea ce totuşi n-au făcut.

§ 219. Plotin [159]

Plotin (Plotinus) s-au născut la an. 205 în *Licopoli* din *Egipet.* Asta se şti din *Porfiriu,* care i-au scris biografia, pentru că el credea a fi

degradare pentru natura lui cea superioară, demonică ,a spune că s-au născut pământean şi murito|161v)riu. Corpul şi sufletul lui s-au desvoltat pre încet, când era de opt ani încă sugea Numai în al 28[le] an al vieţii sale au intrat în şcoalele filosofilor, dar nice unul nu-1 mulţămea. în urmă l-au dus cineva la *Amoniu Saca.* Pre acesta l-au ascultat 11 ani şi s-au iniţiat deplin în filosofia lui cea fanatică.

S-au însoţit şi cu espediţiunea împăratului *Gordian* asupra perşilor, ca să cunoască pre magii din Persia şi pre gimnosofiştii Indiei. Ci fiind bătut *Gordian,* s-au întors.

La anul 40 al vieţii sale au ieşit în public, ca profesore de filosofie în Roma. La început ţinea ascunsă doptrina lui *Ammonius Saccas,* după aceea, aflând că *Herenniu* şi *Origene* au publicat-o, le-a urmat şi el, şi la 49[le] an au dat-o în scris.

Era ca un filosofia modă în Roma, şi aceasta pentru afabilitatea şi oficiositatealui. împăratul *Galien* i-au dat teritoriul unei cetăţi destructe din Campania, ca acolo să facă [162] republică *platonică* după ideiele sale, dar n-au putut, pentru că miniştrii împăratului nu i-au susţinut proieptul, apoi şi oamenii destinaţi pentru colonie parte s-au lângezit, parte au murit din cauza dietei celei aspre care o cerea *Plotin* de la dânşii, fiindcă *Plotin* ajuna mult, petrecea nopţile întregi priveghind şi meditând şi se îmbrăca după moda lui *Pitagora* şi voia ca şi colonii să ţină asemenea dietă. El însuşi s-au lângezit de ajunările, meditările şi suferinţele cele multe, s-au umplut de bube pre mâini, pre picioare, i s-au înfiat gâtul şi de acest morb au şi murit în al 66[le] an al vieţii sale, cu acete cuvinte: *"Acum merg să duc îndărăt pre d-zeul ce[din mine la divinitatea universului".*

§ 220. Doptrina lui

Momentele principali ale doptrinei lui *Plotin* sunt următoariele:

1) *Plotin* au voit să-şi pună filosofării sale un scop mai înalt decât alţi filosofi, adică să ajungă la atare uniune cu D-zeu, încât sâ-1 poată vedea

vedea nemediat cu ochii spiritului său. Ca să poată ajunge la acest scop, el au plecat I162v] de la ideiele lui *Platone,* totuşi nu s-au ţinut numai de aceste, ci le-au mestecat parte cu ale sale proprii, parte cu ipotesi pitagorice şi orientali de ale magistrului său.

Mai întâi el a luat una *fiinţă originarie,* despre aceasta învăţa că nu e vreun lucru sau ceva, prin urmare nice nu se poate determina prin predicate. Cu toate aceste el o cugeta ca unitate obsolută, bunătate şi perfepţiune absolută, ca identitate a firii şi a cunoaşterei, ca principiu al tuturor lucrurilor. Pre această fiinţă el o numia D-zeu, fără să determine ştienţific cum şi prin cine s-ar putea cunoaşte atare fiinţă [160].

însă pentru dânsul nice nu era vreuna necesitate atare determinare ştienţifică, pentru că dânsul credea cum că omul poate să ajungă la atare intuit prin simplificarea sufletului, prin una dietă riguroasă, unită cu una meditaţiune continuă, cătră care se poate ajunge, şi dialeptica ca propedeutică filosofică.

2) Din acest *Un* originariu |163| se derivă toate cele posibili şi reali, se derivă însă nu în timp, ci din etern, cum se derivă lumina din soare, fără ca acelaşi să peardă ceva din firea sa s[au] să se schimbe, şi anume din dânsul se naşte mai întâi *inteliginţa* fvovjţ), ca ceva etern, care cu perfepţiunea e mai aproape decât toate, care intuită (vede faţă la faţă) pre *Unul,* şi afară de această intuitaţiune nu mai doreşte nimic.

Din aceasta se nasc iaruşi *sufletul* (\jru%r|), care nu e alta decât cugetul sau *aptuositatea raţiunale (koyoq)* a inteligenţei şi produce şi dânsa alte suflete ulteriori.

Aşadară spaţiul şi timpul, materia dimpreună cu forma sa, natura s[au] mundul, în genere tot ce e reale, e produptul inteligenţei, ceea ce obieptivă prin a sa intuitare posibile cel întemeiat în unul, şi prin aceea îi dă compesul şi forma realelui.

De acea *Plot/in]* încă distinge un *mund inteligibile* (Koap,o<; vorixoq) şi *mund sensibile* (Koapoa caaOriToc;) şi pre acesta

[163v| consideră că pre una imagine a celui de întâi, în care se află toate neperfepţiuneile şi relele, fiindcă imaginea nu poate fi nice una dată ca onginariul (protptipul) său. Acesta propuseţiune însă, ca şi altele mai multe, era luată numai după arbitriu, deoarece poate să fie şi imaginea chiar aşa de perfeptă ca onginariul său şi mai perfeptă.

3) Şi *răul,* după *Plot [in],* consistă în acea neperfepţiune, care, ce e derept, e necesane, ca tot ce se ţine de mund. Totuşi, omul poate să-1 învingă şi culpa lui consistă chiar întru aceea că nu-1 învinge. Iară omul poate să învingă răul prin *simplificarea sufletului (ănfajxnc,),* care-1 face partecipe *Unu lui,* ad[ică] *unindu-l* cu acesta şi aşa *identificându-l* (evaxnq).

în această unire s[au] identificare consistă *virtutea superioară sfan] adevărată,* prin care omul se face şi perfept şi beat. Cel ce nu o are, încă trebuie să şi-o câştige, curăţindu-se prin exerciţii şi disciplină. Această *curăţire* (KaBapcng) se poate numi *virtutea inferioară sfau] politică.*

4) *Raţiunii adevărate trebuie să fie dat originariamente tot adevărul.* Căci dânsa numai aşa poate să cunoască toate, şi în adevăr să cunoască fără să uite ceva şi să se rătăcească în cercetarea sa, căci tot adevărul îşi are scaunul său în raţiune şi trăieşte şi cugetă în dânsa. Şi apoi, unde ar fi ceva mai venerabile şi mai sublime decât acesta fire preafericită, prin care este tot ce este în adevăr? Deşi mai e ceva deasupra raţiunii, aceea totuşi e din dânsa. De e ceva dupre raţiune, aceea e raţiunea însăşi. Nice nu poate fi nimica mai demn de credinţă decât atestatul raţiunii despre sine însăşi. De aceea *adevărul propriu* nu e convenienţa cu altul, ci cu sine însuşi. Căci el nu spune nimica alta decât ceea ce e insuşi, şi de aceea o spune. Cine voieşte aşadară să combată raţiunea, "când nu poţi să afli mai adevărat decât adevărul, oricât vei căuta?" E n n e a d. V. Libr. V. c. 1.

§ 221. Porfiriu [161]

Porfiriu din *Tir,* nâsc[ut] la 233, f 300, au în[164v]vățat în *Atena,* apoi în Roma, la *Plotin,* unde au descris viața acestuia și i-au ordinat operele în *eneade.* Au învățat și în şcoala lui *Origene,* celui creştin, cu toate aceste au rămas credincios etnicismului, pre care l-au şi apărat în scris în contra creştinismului. Opera lui în contra creştinismului au cuprins 15 cărți. Din aceste se află acum numai fragmente la *Eusebiu, Ieronim, Augustin* ş.a. Se află adunat şi traduse în Istor. eccles. a lui *Schockh,* P. 4. p. 345 seqq. *Porfiriu* combătea creştis mul în acesta operă cu multă amărăciune şi arăta că e una septă religioasă fanatică (cu toate că și dânsul era un filosof fanatic). De aceea acesta operă s-au şi ars în public din ordinul lui Teodosiu II, la 436, fiindcă și atunci se credea că acesta ar fi cea mai bună refutațiune a atăror opere.

§ 222. Iamblich [162]

Iamblich din *Chalcide în Colesiria* (Iam[165]blichus Chalcidenus), filosof neoplatonic din seci. 3 și 4 d.C, au învățat de la *Anatoliu* și *Porfiriu.* Acesta l-au inițiat în filosofia cea fanatică a şcoalei platonice, pre care *Iamblich* au desvoltat-o mai departe, până ce au prefăcut-o în *demonologie* şi *teurgie* formală.

El determina foarte acurat diferitele clăşi ale demonilor, cum se arată şi cum lucră aceştia, propunea şi mijloacele şi formulele de a-i cita, ca să vină numaidecât și să împlinească cele comandate. El învăța cum pot oamenii să facă neşte lucrări secrete şi plăcute zeilor şi cum să-şi facă proprie neşte simboale care numai zeilor sunt cunoscute, însă atât de eficaci, încât cu ajutoriul acelora să se poată aduce şi zeii din ceruri pre pământ.

întru această artă atât era Ijamblich] de esercitat, încât disciplii lui îl numiau *magistru divin şi minunat* (8i8occ7KaXo<; Geioxaxot, 0aup.aaio<;)

§ 223. Proclu [163]

Proclu (Proclus Xanthius s[au] Lycius), născut în Constantinople] dar educat în *Sânt* din Lycia. Avea talent distint, de aceea preoții etnici l-au tras în partea lor de mic, ca să-1 prepare spre a fi una dată apărătonu etnicismului ce cădea. I-au inspirat credința că *Apolone* şi *Mi ne mature* îi sunt propici.

Fiind una dată foarte lânced, i s-au arătat *Apolone* şi l-au sanat, prina atingerea capului. Mai târziu i s-au arătat şi *Minerva* şi i-au impus ca să meargă la *Atena,* clineta ei, şi să-şi continuie acolo studiele.

Proclu, ieșind de sub disciplina părintească, au ascultat mai întâi pre grămăticul *Orione,* retorele *Leon Isatirul,* matematicul *Erone* şi pre filosoful *Olimpiodorm* Alesandria. Apoi au mers la *Atena,* după mandatul Minervei, acolo au învățat de la neoplatonicii *Plutarch* (din Atena) şi *Sirian.* Aici s-au desprins şi cu dieta pitagorică, au învățat toa[166]te artele magice și teurgjce, încât știa mai bine ceremoniele tuturor zeilor decât preoții lor. El se închina zeilor tuturor popoarălor şi ținea sărbătoariele tuturor, mai ales ale egiptenilor.

Esculapiu încă l-au sanat de un reumatism periculos.

§ 224. Doptrina lui

Doptrina lui nu diferește în esență de a neoplatonicilor *Amon. Saca, Plotin, Porfiriu, Iamblich, Plutarch* (din Atena) şi *Sirian.* Speculațiunile transcendenți şi fantasmatele neoplatonice au ajuns la culmea lor în acest filosof

El învăța că *credința* (TCICTK;) e un mijloc neapărat necesanu pentru cunoştința adevărului şi că acesta credință e un don divin. El susuținea că poate să ajungă, prin filosofia sa, nu numai la cunoştința lui D-zeu, ci şi ca să facă lucrurile cele mai mirabili în natură. Aşa, filosofia lui n-au fost altceva decât una teologie supranaturalistă, pre [166v]făcută în teosofie

şi teurgie. Misteriele, în această doptrina teosofică, s-au comunicat prin una catena de bărbaţi renumiţi, începînd de la *Ermete Trismegist. Proclu* era cel din urmă ochi în această catena.

Proclu împărţia pre *Unul* cel onginanu mai întâi în trei părţi, ca *Plotin:* voix;, \j/vj%r| şi Xoyoţ, apoi pre fiecare din aceste trei principie, iarăşi în trei, aşa cât el câştiga una continuată treime a treimilor (trias tnadum), pre care o numia rcpooSoi;, *progressus* s[au] *processus* şi 7tapayea9ai, *traduci* s[au] *produci.*

Biografia lui *Proclu* au scris-o *Marin,* sucesorele lui în şcoala din *Atena.*

§ 225. Enesidem [164]

Enesidem din *Gnos* în Creta (Anesidemus Gnossius s[au] Alexandrinus), unul din cei mai renumiţi sceptici ai antichităţii, pre la finitul seci. I şi începutul II d.C.

Asupra filosofematelor lui sunt [167] numai fragmente la *Sext. Emp.* (hypp. pyrrh. I. adv. math. VII), la *Eusebiu* (praep. evang. XIV), *Diog. Laert.* (T. IX) şi la *Fotiu* (bibi. cod. 212). Din aceste se cunoaşte că mai ales *Enesidfem/* au desvoltat mai departe argumentele sceptice ale lui *Pirone* şi *Timone.*

Enesidem imputa academicilor neconsecinţa, că unele le-ar declara de probabili dogmatice şi altele neprobabili, şi cu toate aceste le-ar da asentiment, ceea ce nu face nice un *pironic.*

El a atacat şi conceptul *causalităţii,* zicând că nu se poate precepe cum să se nască un lucru din altul şi prin altul, apoi arată şi erorile ce comiteau în deducerea fenomenelor determinate din certe cause.

Unii zic că *Enesidfem]* n-au luat serios argumentele sceptice şi provoacă la disciplii lui, carii ar fi zis că *Enesidfem/* consideră pre aceste argumente şi metodul sceptic numai ca pre una cale către filosofia *eraclitică.* [167v]

§ 226. Sest Empiricul [165]

Sest (Sextus), de origine necunoscută, probabilmente grec, deşi numele-i elatin (hypp. pyrrh. 1,152.111, 199. 213.), au vieţuitla finitul seci. II. şi laîncepfutul] III în Alesandria, Atena şi pre aiurea.

Ca medic, s-a ţinut în curarea morbilor de şcoala empiricilor, de aceea s-au numit *Empiricul.* în filosofie s-au ţinut de şcoala scepticilor, precum arată cele două opere care au rămas de la dânsul. Titlul celei de întâi e: lluppoveicov tmoxtOTCocoaewv p\p?aa xpia (institutionura pirrhoniarum libri 111), al celeialalte: 7ipo<; xorjţ p:a9r|u,axrKO'0i; evSetca (adversus mathematicos libri XI).

§ 227. Doptrina lui

în cartea s[au] opera întâi, *Sest* nu espune numai scepticismul lui *Pirone,* ci toată filosofia sceptică.

Mai întâi el distinge trei clăşi de filosofi: *dogmatici,* carii cred [168] că au aflat gia adevărul, *academici* (de la *Arcesila* şi *Carneade),* carii neagă că s-ar putea afla adevăuil şi *sceptici,* carii nu fac nice una, nice alta, ci numai caută necontenit adevărul, şi de aceea ar trebui să se numească propnamente *zetetici* (căutători, cercetători s[au] investigatori).

în urma acestora *Sfextusf* împarte filosofia sceptică în două: una parte *generală* şi alta *specială.* Ceea traptă despre sceptică în genere, ceasta contemplă din punt sceptic părţile filosofiei: logica, fisica şi etica.

Sceptica, după *Sest,* nu e altă decât puterea s[au] destentatea (5-ovauu;) de a opune în tot modul posibile percepţiunile şi cugetele sau fenomenele şi cugetele ((paivou.eva KOX voovjueva) unele altora, adecă <le a opune pre un fenomen altui fenomen, pre un cugetat altui cugetat, pre un fenomen cugetetor şi vice versa.

Opunându-le aşa, el află cum că opusele, ca raţiuni, îşi ţin cumpăna derept puterea cea ecare a lucrurilor şi a raţiunamente|168v1lor (8ia xrjv ev X019 avxiKeiuevoiq 7tpaYp.aai Kai *foyoic,* laoaGeveuxv) şi prin aceasta ajunge mai întâi la *epoca* (e7ro%r|), ad[ică] la dubitaţiune s[au] reţinerea asentimentului, şi în urmă la *atarasie,* ad[ică] la repausul cel neclătit al sufletului.

Aşadară *scopul* scepticii e, parte, acest *repaus al sufletului,* unde e vorba despre părere şi judeţ (ev xou; KOCXOC 8o^otv), parte una moderaţiune (uxxpumocGeta) în cele ce se ţin de necesitate s[au] ce vin de la necesitate (Kaxr]vaYKaau.evoic;). I, 25.

In opera 11, scrisă în *contra matematicilor,* se adoperă şi mai mult în contra dogmaticilor şi voieşte a-i scoate din toate puseţiunile lor.

Prin *matematici* nu înţelege numai pre aceşti învăţaţi carii se numesc acum aşa, ci şi pre cei ce se ocupau cu gramatica, retorica, musica şi cu alte ştienţe şi arte, care atunci se numeau enciclice (eyiCDKÂia ^aOnjiaxa - e/yKUK^voc; TcaiSeia).

Cu toate aceste, el n-au putut să [169] învingă deplin pre dogmatici. Multe aserte şi demustraţiuni ale lui sunt numai sofisterie, precum e p[er] efxemplum] că nu se poate învăţa, defini, demustra nimica. Acest asert însuşi l-au refutat prin operele sale.

Sest mai zice (I p o t i p. 1,9): "Noi, scepticii, nu intrăm în cercetări cum apar fenomenele şi cum se cugetă cele cugetate (TOICK; cpaip.exai xa (poavou.eva r| imc, voeuai xa voorjpieva), ci noi le luăm pre aceste simplicemente, aşa cum ne vin", cu toate că chiar această cercetare era cea mai necesarie pentru un sceptic.

§ 228. Filone [166]

Fi lone din Alesandria (Philo Alexandrinus), filosof ebreu, au vieţuit şi au învăţat în Alesandria în seci. 1 a. şi d.C.

El unia cu erudaţiunea ebraică cunoştinţa filosofiei grece, mai ales pitagorice, platonice şi stoice. Totuşi, cea platonică îl atrăgea mai mult. El avea ca scop a perfepţiuna ebraismul, cel puţin a-l glorifi[169v]ca în ochii contemporanilor săi celor învăţaţi.. De aceea se adopera ca să demustre că doptnnele celor mai renumiţi înţelepţi ai grecilor, şi anume ale lui *Platone,* s-ar afla gia în cărţile vechi ale ebreilor, şi ca să poată demustra acest asert, era necesitat de multe ori a se ajuta cu una interpretaţiune alegorică a acelor cărţi, pre carea apoi au adoptat-o si filosofii creştini, mai ales *Origene. Filone* era în adevăr învăţat şi ager cugetătonu, dar filosofarea lui era de multe ori numai argutare şi fantasiare.

§ 229. Doptrina lui

Capetele filosofiei lui, precum se cunosc din mai multe scripte ale lui (quod deus sit immutabilis - de mundi opificio - de confusione lingvarum - de somniis - de praemiis et poenis etc. coll. *Euseb.* praep. evang. VII, 13. IX, 6. XI, 15. 18) sunturmătoanele:

Dumnezeu şi materia sunt din etern, cela ca un principiu actuos, formativ şi vivificătonu, aceasta ca un principiu [170] pasiv, receputoriu de formă şi de viaţă. Totuşi, fiindcă materia fără D-zeu n-ar putea să aibă nice formă, nice viaţă, de aceea dânsa se poate considera şi ca un nefiente (pj| ov),. prin urmare luat nu absolut, ci numai relativ.

D-zeu însă e fientele (cel ce este ov KOCX ' e ^ w) în adevăr, care însă nu se poate ajunge de nice una minte, căci el trebuie cugetat ca nefinit.

De aceea D-zeu e una inteligenţă nemărginită, aşa zicând, lumina originarie din care au ieşit inteligenţele mărginite ca rază.

în D-zeu e cuvântul, logul (X0709 ev 8ia0exo<; - logul cel pus internamente), cel ce conţine ideea tuturor lucrurilor posibili şi de aceea se şi poate numi *mundul ideale* şi *imaginea lui D-zeu.*

După acest model s-au format mundul reale, prin cuvântul lui D-zeu cel creatonu *(koyoq* 7ipocpopiKoq - după narațiunea mosaică: "Zis-au Domnul să fie ... şi s-au făcut" ş. a.).

Acest *Xojoc,* îndoit cugetat, în uni[170v]re cu D-zeu, au format aşadară, gia după *Filone,* una specie de trinitate în una ființă divină (doptrina trinității platonică filonică).

§ 230. Filosofia la evrei

Evreii antici n-au avut filosofie. *Moise* (1470 a.C.) au fost conducătonu şi legelătonu, dar n-au fost filosof *Profeții* au fost demagogi, oratori poporari, în şcoalele lor nu s-au format filosofi, înțeleptul *Solomone* au spus multe bune, dar filosof chiar tot atât de puțin au fost, ca şi ceialalți *moralişti gnomici. Fariseii* legali, *saduceii* liberali şi *esenii* s[au] *eseii* cei contemplativi aveau una asemănare tare depărtată cu *stoicii,* cu *epicureii* şi cu *pitagoreii.* Ebreii s[au] iudeii s-au inițiat mai târziu în filosofie, precum arată scriptele lui *Filone* din Alesandria (§[228-229]), ci îndată s-au cufundat în visuri cabalistice şi în subtilitățile rabinice, care mai mult au stncat filosofiei decât au folosit [171]

§ 231. Filosofia cabalistică

Filosofia cabalistică (de la *Caballa,* doptrina quam discipulus ex ore magistri accipit s[au] excipit; tradițiune orală) e una mestecătură fantastică de filosofie şi teologie, sau propriamente de speculațiuni mistice şi visuri teosofice, născută în oriente şi mai ales la iudei, după căderea Ierusalimului şi a ebraismului [167].

Asupra originei acestei ştiențe s[au] arte iudeii multe au fabulat, dar fundamentul ei e fără îndoială doptrina emanațiunii, cea orientală.

Adecă, după cabalistică, toate lucrurile s-au desvoltat din una ființă originarie divină, ieşind din aceasta pre grade necontenit de mai puțină perfepțiune.

Acea ființă se numeşte *ensoph* s[au] lumina primitivă nemărginită, şi gradele evoluțiunii se numesc *sephiroth,* râuri de lumină s[au] sfere luminate, care sunt 10, probabilmente după cele 10 sfere [171v] pitagorice. Totuşi, cabaliştii iau numai 4 munduri, după numărul celor 4 elemente, pre care le numesc *A zi luth, Briah, Iezirah* şi *Aziah.* Fiecare superiore e basat pre cel inferiore, dar e mai perfept decât acesta. De aceea în *Aziluth* se află unite toate elementele, în unire supremă şi cea mai curată, aşa cât în acest rnund nu e nice una schimbare, nice un neajuns.

Pre omul primitiv s[au] pre cel de întâi născut fiiu al lui D-zeu îl numesc *Adam Kadmon* sau şi *Messiah,* prin care au emanat toate celelalte din D-zeu şi emană necontenit, aşa cât D-zeu e una causă imanentă a tuturor lucrurilor. De aceea, tot ce esistă are natură spirituală, pentru că aşa numita materie s-au născut numai prin condensațiunea 1 uminei ce iese din *ensoph* şi e, aşa zicând, cărbunele substanței divine.

Se zice că aceată filosofie demonologică magică teurgică s-au născut la [172] finitul seci. I sau la începutul seci. Ild.C. Autorii ei se țin a fi rabbi *Akibha* şi disciplul acestuia, *Simeon Ben Iochai.* Celui de întâi se ascrie cartea *Iezirah,* cestuialalt cartea *Sohar,* care sunt fântânile acestei filosofii.

Mulți s-au ocupat cu această cabalistică, dintre italiani *Pomponațiu, Ficin, Pic de Mirandula* [168], apoi foarte mulți germani erudiți.

§ 232. Gnosticii

Gnosticii (de la yvcocric„ cunoştiență), ad[ică] cunoscători, ar trebui să fie toți filosofii. Subt numele de gnostici se înțeleg însă neşte fanatici,

carii în seculn primi ai bisericei creştine, în aceasta şi în afară de aceasta, au făcut confusiuni, amestecând ca neşte fanatici sistemate religionarie de ale orientalilor cu filosofia greacă şi cu ideie de ale creştinilor.

Cei mai însemnaţi au fost. *Simon Magul, Menandru* Samariteanul, *Cerint* Iu[172v]deul în seci. I, *Satumin* Şirul, *Vasilede, Carpocral* şi *Valentin,* toţi din Alesandria, *Marcione* din Sinope, *Bandesane* şi *Cerdone,* amândoi siri, în seci. II, în urmă *Mane* Persul, de la carele se trage secta manicheilor.

§ 233. Doptrina gnosticilor [169]

Spre a ne forma oarecare concept despre fantasmele acestor oameni, aducem numai pre gnosticul *Basil ide.* El zice că D-zeu cel suprem au generat mai intâi şepte eoni perfepţi, pre carii el îi numeşte minte, cuvânt, prudenţă, înţelepciune, putere, pace şi dereptate, apoi din aceştia iarăşi s-au generat alţii, numiţi îngeri, şi din aceştia iarăşi alţii, tot mai puţin perfepţi, până când la urmă s-au făcut 365 de ordini de îngeri, al căror domn şi preşedinte comune e un spirit bun, dar cu toate aceste nu perfept. Acesta se numeşte *Abraxas,* care nume ar avea [173] şi putere fermecătoane, dacă l-ar tăia cinev în peatră şi l-ar purta ca amulet. Aceste arată că gnosea s[au] gnosticismul au fost numai un joc arbitrariu de fantasie, din care nu se poate scoate nice una filosofemă.

Notă. Eonii, de la oacov, *aevum,* duraţiunea vieţii, timp lung şi eternitate, în limba gnosticilor însemna fiinţe pururea durătoarie, de natură supraumană, fiinţe de mijloc între D-zeu şi oameni, cari s-au numit şi *demoni, genii, îngeri* ş.a. şi carii s-ar împărţi în diferite claşi şi ordini[170].

EPOCA III

§ 234. Filosofia la creştini [17L]

Creştinismul au esercitat însemnată influenţă asupra evoluţiunii filosofiei, cu toate că nu i-au dat filosofiei una materie de tot nouă, căci adevărurile principali ale moralei şi religiunii ce se află în documentele creştinilor îmbrăcate rărănteşte-j ido veste, erau cunoscute raţiunii filosofătoarie de mult [173] înainte de a se naşte creştinismul.

La început nice creştinilor nu le păsa de filosofia etnicilor[172], nice acestora de creştinism. Pre încet, însă, creştinii, mai ales învăţătorii religiunii, au început să săntă necesitatea de a-şi apropia erudiţiunea şi filosofia etnicilor, parte pentru ca să-i bată pre aceştia cu propriile lor arme, parte pentru ca să deie creştinismului una formă filosofică şi prin aceasta să-1 facă mai plăcut etnicilor.

Spre acest scop ei au aflat mai acomodată filosofia lui *Platone,* care, fiind cea mai ideală şi mai lăţită între popoare, se părea a se putea combina mai uşor cu creştinismul. De aceea se şi află la părinţii bisericei creştine, începând de la *Iustin,* martirele, ideie platonice amestecate cu creştineşti. Ba unii au zis că *Platone,* deşi n-au fost inspirat, totuşi şi-au luat ideiele] 174] din cărţile cele inspirate ale evreilor.

Dintre filosofii etnici puţini s-au făcut creştini, din contră, sau ignorau această religiune, sau o dispreţiau ca pre una superstiţiune, chiar o şi combăteau.

Dar după ce au început etnicismul să meargă spre cădere şi după ce au adoptat religiunea creştină şi împăraţii romanilor, atunci au amuţit pre încet şi şcoalele filosofilor etnici şi au făcut loc şcoalelor creştine. în aceste s-au propus îndelung una filosofie foarte de puţină însemnătate, căci filosofia era gia în cădere când au început creştini a se ocupa cu studiul ei, şi cu cât cădea mai tare împeriul Roman, morii, artele şi ştienţele

celealalte, cu atât cădea mai tare şi filosofia, aşa cât acea ruină universală au tras cu sine şi creştinismul.

Toată erudițiunea şi ştiența creş[174v] finilor, în seci. 7 şi 8, consistea în aşa numitele *septem artes liberates,* dintre care *diateplica,* ca una suplentă a filosofiei, era numai un instrument miserabile de a-i deprinde pre învățații de atunci a se certa între sine.

După ce s-au mai reformat şcoalele creştinilor, de Ia *CarlMfagnul]* încoace, ele au început a se interesa şi pentru filosofie. Studiul acesteia s-au mai ajutat şi prin comerciul creştinilor cu arabii şi cu maurii musulmani, ale căror filosofemate, mestecate mai ales cu *aristotelism,* mult i-au îndemnat pre creştini.

Din aceste s-au născut aşa numita *filosofie scolastică,* care a dominat preste toată Europa de la seci. 9-16.

Aceasta n-au fost un produpt curat al rațiunii filosofâtoarie, ci mai ales una mestecătură de teologie creştinească şi de filosofie, în carea predomina teologia, derept ierarchia [175] eclesiastică ceea ce domnia asupra cugetelorîn Europa. De la seci. XIV au început a se emancipa cugetarea tot mai mult, şi oamenii a filosofia şi asupra creştinismului însuşi şi a-l esamina după pricipie filosofice, precum se va arăta în acest period.

§ 235. Iustin

Iustin Filosoful sfauf Martirele (lustinus Philosophus s[au] Martyr) s-a născut etnic în *Sichem* s[au] *FlaviaNeapole,* în Samana, la an. 89, după alții 103 s[au] 119, şi ca creştin fu ucis în Roma, la an. 163 s[au] 165, precum spun, la mandatul lui *Marc Aureliu* Imper[ator], pre care l-au sedus ca să facă acest omor filosofii etnici şi mai ales cinicul *Crescente.*

§ 236. Doptrina lui [173]

Iustin se vede că au luat parte de la *Platone,* parte de la *Filone Iudeul.*

Iustin susține, atât în a doua *Apologie,* p. 50. 51. 83, cât şi în *dialogul* cu *Tril'75v]fone* Iudeul, că toată filosofia adevărată şi pretutindene s-au născut numai din inspirațiune divină şi că unii filosofi greci, anume *Platone,* au scos An cărțile lui Moise şi ale... [!?] ("Se cade să zic - zice Rixner - că toată filosofia greacă s-au născut la început din fîntîni orientali, şi că atunci n-avea nice una câusă să facă pre *Platone* disciplu evreilor, în contra a toată istoria").

Iustin demustra că *mundulpresente trebuie să aibă început,* prin aceasta că presentele de acum nu s-ar fi putut naşte nice una dată dacă spre aceasta ar fi fost neapărat decursul unui trecut nemărginit. De unde resultă că timpul trecut până acuma n-au putut să fie nemărginit, şi prin urmare mundul au trebuit să aibă început.

Notă. Pre *Iustin* îl numesc şi cel de întâi *filosof creştin.* Alții iarăşi dau această onoare Iui *Alenagora. 1Just inj* au scris una *Apologie* (pre la 140,150) cătră împăratul *AntoniuPiul* şi cătră fui săi adoptivi, *Marc Aureliu* şi *Luciu Ver,* alta pre la 160, cătră ceşti doi din urmă. Au mai scris un *Xoyoț npoq EXkr^aq,* alt A,oyo<; raxpoavexiKoc; şi una carte 7iepi Movocpxtocq, în care arată că credința întru un D-zeu e mai vechie decât politeismul.

§ 237. Clemente Alesandrinul [174]

Clemente (Titus Falvius), născut poate în *Atena,* ca etnic, dar au învățat în *Atesandtia,* ca preot creştin, în locul magistrului său *Pantăn,* în şcoala catechetică, de unde s-au şi numit *Alesandrinul.* Anul naşterii nu se şti; la 200 au renunțat postului său, la 220 au murit.

Acest *Clem fente]* au fost cel de întâi între învăţătorii creştini, care au adus la unire mai de aproape filosofia şi creştinismul şi au creat una filosofie creştină. înaintea lui încă s-au adoperat *Iustin* şi *Atenagora* şi alţi creştini învăţaţi, să aplice unele doptrine etnice la creştinism, dar [176v] *Clemente* au făcut aceasta în mai mare întindere.

Adecă, tendinţa lui principală au fost ca să arate cum că creştinismul se distinge de toate celelalte religiuni, atât prin raţiunabilitatea sa în genere, cât şi specialmente prin a sa precedenţă morală, şi de aceea e şi cel mai demn dintre toate. De aceea el compara învăţăturile creştinismului cu ale filosofilor etnici, mai ales cu ale lui *Platone,* ca să arate consunanţa lor. Chiar de aceea şi zicea că se cuvine a uni filosofia cu credinţa în revelaţiunea divină. Căci şi filosofia încă vine de la D-zeu, şi la etnici ţinea locul revelaţiunii, de aceea cel ce dispreţie filosofia şi voieşte a se ţinea numai de credinţă, acela dispreţie un don divin pentru celălalt, şi face ca omul ce nu lucră via şi totuşi voieşte să culeagă [177] struguri. De aceea susţinea şi *Clemente* că logul divin s-a vărsat preste toţi oamenii, şi chiar aceasta ar fi causa de se uneşte filosofia cu creştinismul.

Totuşi, *Clfemente]* au voit mai mult, prin operele sale, a recomanda etnicilor creştinismul, decât a perfepţiuna filosofia. Nice în operele lui nu e ordine logică şi legătură, semn de cap sistematic ce se ţine de principie, ci numai una raţiunare vagă, susţinută cu citaţiuni din filosofii greci şi din scripturile sacre ale creştinilor[175].

Notă. Operele lui *Clef mente]* sunt: *Protrepticus sfen] exhorta/io adgentes, Paedagogus, Stromateon libr. VIU.*

§ 238. Origene [176]

Origene (Ongenes), născut la 185 din părinţi creştini în una urbe necunoscută, în Egipet, au învăţat mai întâi de la tatăl său, *Leonide,* pre care l-au ucis *Septimiu Sever* derept [177v] credinţa creştină, apoi au învăţat filosofie de la *Amoniu Saca.*

Fiind atunci tare persecutaţi creştinii de împăraţii romanilor etnici, *Origene* au peregrinat dintru un loc în altul. *Dm Alesandria,* unde au fost căzut în presupus de erese, au fost esilat în formă. De acolo s-au dus a doua oară în *Palestina,* la 231, unde au fost pus profesore de teologie, filosofie şi matematică şi au învăţat cu mare aplaus. Din *Cesarea* Palestinei au fugit în *Cesarea* Capadociei, persecutat de împărat[ul] *Masimin.* După uciderea lui *Masimin,* iaruşi s-au întors in Palestina, de acolo au călătorit în Grecia, Arabia şi au murit în *Tir* la 252, s[au]253,s[au] 254.

Acest *Origene* au fost fărăîndoieală unul dintre cei mai învăţaţi şi mai ageri bărbaţi ai timpului său atât înte creştini cât şi între etnici. Pentru diligenta şi constanţa sa îl numiau ASauavrivoţ [178] şi XocAxevrepCK;.

§239. Doptrina lui

Ce au lucrat ca teolog nu se ţine de istona filosofiei. Ca filosof au urmat neoplatonicilor, ca unul ce învăţase de la *Amoniu Saca.*

El au aplicat neoplatonismul la creştinism, parte pentru ca să afle sensul scripturilor creştineşti, parte pentru ca să deducă doptrina creştinească din pricipie superiori, şi pnn aceasta să o justifice în contra învăţaţilor etnici. De aceea au şi introdus el atâţia sensi în cuvintele S[fintei] Scripturi.

Precum, adecă, e compus omul din trei părţi: din *corp, suflet* şi *spirit,* aşa are şi S[finta] Scriptură întreit sens:

1) *unul literale* s[au] *istoric gramatic,* acesta e *corpul Sîntei Scripturi;* [178v]

2) unul *morale sfau] etic,* acesta e *sufletul Sffintei] S/criplurif;*

3) unul *spirituale sfau] mistic,* ce are să fie *spiritul Sffintei] Sfcripturi].*

Afară de acest întreit sens, *Origfene]* mai distingea un sens *alegoric,* relativ la biserica creştină vizibilă, şi altul *anagoric,* relativ la împărţirea cerească nevizibilă, fiindcă şi *Platone* au fost distins un mund vizibile sau

sensibile şi altul numai cugetabile s[au] suprasensibile, în care sunt ideiele ca prototipe ale lucrurilor.

In cartea în contra lui *Cels* zice şi mai mult, că adecă soarele, luna şi stelele se roagă lui D-zeu chiar ca oamenii şi adoră pre fiiul lui D-zeu ca pre mediatoriul lor, fiindcă *P/atone* zice că tot universul e un animal raţiunale *(Cpov* AOŢIKOV) şi atribuieşte viaţă şi raţiune [179] şi corpurilor cereşti *(Orig.* adv. Cels. 1,5).

In cele patru cărţi despre principie *(nepi* ap%cov), unde espune raţiunile superiori s[au] filosofice ale credinţei creştine, afirmă cum că *Isus* şi *apostolii* ar fi avut, afară de doptrina lor cea publică s[au] comună, şi alta superioară şi mai ascunsă, pre care nu o cumineca poporului, precum au avut *Pita-gora, Platone* şi alţi filosofi vechi una doptrina esoterică şi alta exotencă.

Notă. Origfene] au scris mult Operele lui sunt editate de mai mulţi.

§ 240. Augustin [177]

August in (Aurelius Augustinus) s-au născut la 354 în *Tagaste,* în Africa, din tată etnic şi mamă creştină, au învăţat în *Madama* şi *Cartagine,* au profesat grama-tica, retorica şi filosofia în Tagaste, Cartagine, Roma şi Milan, au murit la 430 ca episcop în *Hippo Regius* din Africa. [179v]

§ 241. Doptrina lui

Augustin au ţinut îndelung cu manicheii, apoi a fost sceptic, în urmă au căzut în misticism şi supranaturalism. El au avut talent mare şi cunoştinţe multe, dar n-au avut judecată solidă. Sistema lui (dacă poate să aibă sistemă atare om) e una amestecătură curioasă de erudiţiune etnică şi de dp^natică creştină. Filosofiei mai mult au stricat *Aug/ustitiJ,* decât au folosit. El e acela care, prin a sa autoritate, au introdus în biserica creştină

dispreţiarea raţiunii şi mărginirea cugetării libere, drept ce l-au şi declarat de sânt.

Augustin e propriul autore al doptrinei că natura omenească e stricată de tot prin păcatul ereditariu, aşa cât omul nu poate să facă nimica bun de puterea sa, ci trebuie să le aştepte pretoate de la graţia cea liberă a lui D-zeu. |180|. El a introdus în biserica creştinească doptrina despre *predestinaţiune* (praedestinatio), care susţine că fiecare om e predestinat să fie sau condamnat şi pierdut, s[au] fericit, pentru că D-zeu aşa au voit. Această doptrina propriamente nu e alta decât *fatalismul.*

Auguslin din Hippo

Spre acaesta se rapoartă şi doptrina lui despre libertatea voinţei cea plină de contradipţiuni, care arată că *Augfistin]* nicidecât nu era unit cu sine însuşi. Să comparăm numai următoriele declărațiuni ale lui De Spi- ritu etc.: "(*reatus est homo cum libero arbitrio voluntatis* ", c 20; *"si seni suntpeceati (scil/icel/ homines), quid'se jactantde libero arbitrio?* " c. 33; *"liberum arbtirium dla media vis est, quae velintendi adfidem vel inc li nari ad infideli tatem potest".* De grat. et lib. arb. c. 3: *"Velle et nolle propriae voluntatis est"* ,c. 15: *"semper est*

Augustin din Hippo

in nobis voluntas libera, sed non semper est bona"; f180v] c. 21: *"operatur Deus in cordibus hominum ad inclinandas eorum voluntates quoqunque voluerit, sive ad bona sive ad mala ".* E p i st. 107: *"Liberum arbitrium ad diligendum deum primi peccati (scilficetj adamitici) granditate perdidimus ".* E p i s t. 215: *"Fides sana catholica non liberum arbitrium negat, sive in vitam malam sive in bonam ".* D e c i v i t. D e i 1. XIV, c. 11: *"Arbitrium voluntatis tunc est vere liberum cum vitiis peccatisque non servit".* C o n t r a duas ep. P e l a g. 1. IV, c. 3: *"Non posse captivam voluntatem, nisi dei gratia, respirare in salubrem libertatem ".*

Notă Operele lui *Augfustin]* s-au editat mai de multe ori: de *Erasm hBasilea* 1528-9,10 voi. şi 1569. 11 voi. fol., de teologii din *Lovaniu,* apoi de benedictini în Parisi.

Sistema folosofică-teologică a lui Aug[ustin] se poate lege în ordine în cartea *Cornelii Jansenii* A u g u s t i n u s s. d o c t r i n a S. A u g u s t i n i d e h u m a n a e n a t u r a e s a n i t a t e, a e g r i t u d i n e, m e d i c i n a etc., Leuwanden 1640. fol. [181]

§ 242. Tertulian [178]

Tertulian (Quintus Septimius Florens Tertullianus), un scnitoriu al bisericii creştine, preot în Cartagine, în seci. II şi III d.C, rigorist etic,

nemic al eresilor, cu toate că şi dânsul au căzut în prepus de erese, se memora aci între filosofi nu ca filosof, ceea ce n-a fost, ci ca nemic al filosofiei, despre care zicea că e inventul diavolului - ceea ce zic încă şi astăzi mulţi misologi - şi fântâna proprie a tuturor eresiilor. (A p o l o g, c. 47; d e p r a e s e r. h a e r e t. c. 7; adv. M a r c i n. V, 19).

TertulfianJ a zis: *"Haereticorumpatriarchaephilosophi"* şi în locul raţiunii filosofătoarie, căreia în lucrurile credinţei nu-i da nice una judecată, au pus una aşa numită *regula fidei,* bazată pre una revelaţiune propagată oralmente, ad[ică] pre una tradiţiune sântă, care ar servi şi de regulativ pentru interpretarea tuturor scripturilor.

Totuşi au recunoscut şi *Ter/181vjtulian* cum că religiunea şi cultul nu sunt obiepte de coacţiune: *"Human/juris et natur al isprote staţis est, unumquemque, quod putaverit, colere; nec alii obest aut prodest alter i us religia, sed nec religionis est cogere religionem, quae sponte suscipi debeat, non vi, cum et hostiae ab animo libenti exposal lentur".*

§243. Lactantiu [179]

Lactantiu (Lucius Caecilius Lactantius Firmianus) se numără între filosofii creştini din seci. III şi încep[utul] al IV. Au profesat ştienţa în Nicomedia, pentru elocinţa lui l-au numit *Ciceronele creştin,* şi pre derept, fiindcă au fost foarte departe de cel etnic. Pentru filosofie nu şi-au câştigat nici un merit.

Notă. Cartea lui principală e: *Institutionem divinarum Eibb. VII et libri de ira atque opificio dei.* In monasterio Sublacensi 1465 fol. [182]

§ 244. Iulian împăratul [180]

Iulian (Flavius Claudius Iulianus), născut la 331, de la 360 singur împărat al romanilor, mort la 363, au fost mare amic al filosofiei

neoplatonice, care au fost învățat-o de la *Masim, Crisantiu* şi de la alți neoplatonici. Fiindcă această filosofia nu era amică creştinismului, de aci au urmat că disciplul ei s-au abătut de la dânsul şi s-au întors la etnicism, de unde s-au şi numit *Apostata.* De aceea se şi arată el în operele sale (orațiuni, epistole, satire, ş.a.) apărătoriul atât de însuflețit al filosofiei neoplatonice şi al etnicismului.

Acestui roman cu minte şi cu inimă înaltă se cuvine loc şi în ordinea filosofilor, atât pentru cultura lui filosofică, cât şi pentru virtuțile lui. Ca împărat, el se aseamănă cu *Traian* [182v] şi cu M *A. Antonin.* Ca roman, poate e unicul care au văzut că acum geniul romanilor are să se lupte mai mult pentru esistență, decât pentru imperiu. El şi-au propus a le salva pre amândouă.

Constantin Mfagnu/J au fost privilegiat în contra românismului pre toate elementele străine, el au fost sanționat sistema corupțiunii cu legiuni de deregăton cu slarie enormi, cu contribuțiiini grele, nesuportabili, care au ruinat pre popor şi imperiul. Străinismul privilegiat şi corupțiunea sanțiunată de împăratul *Constantin* se conjuraseră în contra națiunalității şi a tuturor reminescențelor romane. *Iulian* au crezut că va pune [mjargine acestei mine universali şi va salva naționalitatea română, dacă *va reînvia vechia virtute română.* Ce e derept, el s-au înşelat, dar f183] numele şi memoria lui vor rămânea, până ce va avea vreun preț lupta pentru națiunalitate şi pentru esistență unei națiuni, căreia umanitatea are a-i mulțămi pentru ideea libertății şi principiele vieții sociali şi politice.

§ 245. Sinesiu

Sinesiu din Cirene, contemporan lui Proclu şi aseminea neoplatonic. Au învățat filosofia de la *Ipatia,* fiica lui *Teone.* La îndemnul patriarhului *Teofil* s-au baptizat şi la an. 410 s-au făcut episcop *Ptolemaidei.* Totuşi, el s-au ținut şi după aceea de persuasiunile sale, cu toate că acelea erau contrarie creştinismului. Aşa p[er] ejxemplum] el nu credea [în] învierea

morților şi zicea că sunt numai fabule unele din cele ce se predicau atunci poporului.

Notă. Ideiele şi persuasiunile lui se află adunate în: *Synesii opera, quae extant omnia.* Gr. et Lat. ed. *Dionys. Petavius.* Par. 1612.1631. 1633. *Heineccius* di[183v]sputatio dephilosophis semicristianis. Halle 1714. Imnii lui arată că au fost cu totul plotinian.

§ 246. Alesandra din Afrodisia [181]

Alesandru din Afrodisia (Alexander Aphrodisiacus s[au] Aphrodisiensis), filosof *peripatetic* din seci. 2 şi 3, disciplu al lui *Ermin* şi *Aristocle,* au trăit şi-au învățat parte în *Atena,* parte în *Alesandria,* şi i-au întrecut pre toți peripateticii contemporani cu agenmea, cu erudițiunea şi cu renumele, precum şi cu mulțimea operelor ce au scris.

între operele lui se află *Cartea despre suflet,* în care arată că sufletul nu e substanță (ooaia), ci numai una formă a corpului organic (eiooq xi *xov* oou.axo<; opyaviKotj), de unde apoi deducea cum că sufletul nu e nemuntoriu.

Altă *Carte despre fat şi libertate,* în aceasta combate doptrina stoi[184]cilor şi a *determinişti/or* şi apără *nedeterminismul* în contra lor.

Afară de aceste au sens una mulțime de comentarie prețioase asupra opereleor lui *Aristotele,* aşa cât au fost recunoscut ca cel mai escelente comentatore a lui *Aristotele* şi de aceea s-au şi numit *Esegel.*

Notă. Următorii lui s-au numit *alesandrei,* mai târziu *a/esandrişti,* nu *alesandrini.* Catalogul operelor lui se află în *Casini* bîb11oth. arab. hispan. V. I, p. 243 seqq. Din comentariile lui mai multe sunt gia tipărite, altele zac manuscripte ascunse în biblioteci, parte în onginale, parte în versiuni latine şi arabice. Cele tipărite se află în edit, bipontină T. I. p. 287 seqq. a operelor aristot[elice]. Cartea de suflet şi de fat şi

J

libert[ate] s-au editat, dimpreună cu operele lui Temistiu, de Fnscavellus în *Veneția* 1534. 4. [184v]

§ 247. Simpliciu [182]

Simpliciu din Cicilia (Sfimplicius] Cilix) au viețuit în seci. VI supt *Iustinian,* au învățat filosofia de la *Amoniu* al lui *Ermia* şi de la *Damasciu,* se numără între peripatetici şi e unul din cei mai învățați şi mai ageri comentatori ai lui *Aristotele.* Comentariile lui asupra lui *Aristotele* şi astăzi sunt de mare uz. Ele cuprind fragmente şi din opere astăzi pierdute şi multe notițe folositoane.

Simpliciu are şi un comentariu asupra Enchiridiului lui *Epic tei.*

Iustinian, răpit de zel fanatic religionanu, au fost proibit de a învăța filosofia între creştini. Atunci toți filosofii au fugit la regele *Cosroe* din Persia. Unii totuşi s-au întors, după ce li s-au mai dat ceva libertate în Imperiul Roman. Totuşi, şcoalele [185J filosofilor etnici de atunci au început a muri, şi *Simpliciu* se poate considera ca unul dintre cei din urmă filosofi din Imperiul Roman.

Notă. Din comentariile lui S[implicius] sunt tipărite: Commentarius in Aristotelis Categorias. Gr. Venet. 1499. Cum latinis *Iusti Velsii* ad singulas categorias scholiis, Basileae 1551.Commnetarius in Arist. physica. Gr. ed it. *Fr. A sul anus.* Venet. 1526. Lat. interpr. *Lucii lo P hi lai the o.* Ibid. 1543 etc.

§ 248. Filopon [183]

Filopon (de la.cpiXog, amic şi rcovcx;., laboare, ad[ică] amatoriu de laboare) *Ioane* (Johannes Philoponus) au trăit în mediul seci. VI.

Filop[on] au combătut pre filosofii etnici contemporani, mai ales pre *Simpliciu,* cu toate aceste au căzut în presupus de erese şi Conciliul

Constantinopolitan din 681 l-au condamnat [185v] în formă, dinpreună cu alți eretici.

Filipon încă au scriscomentarie *in Aristotelis* ana1 y1ı-ca priora, posteriora, physica ş.a. Aceste se află editate în Veneția de *Andr. Gratioli, Rasariu, Gentian Hervet, Bagolini* ş.a pre la 1541-1583.

Fi Hop fon] au combătut şi pre Proclu şi pre alți neoplatoni neamici creştinismului. Cartea în contra lui *Proclu* : adversus Procli Diadochi pro aeternit ate mundi argumenta XVIII solutiones Gr. ed. Victor Trincavell u s Venet. 1535. Lat. ex. vers. *J oh. Mahotii* Lugd. 1557. Această carte e foarte prețioasă, pentru că opera lui *Proclu,* contra căreia e scrisă acesta carte, au pent şi complesul ei se poate cunoaşte din aceasta.

§ 249. Boetiu [184]

Boetius

Boetiu (Anicius Manlius Torquatus [186] Severinus Boetius), născut la 470 în *Roma,* din una familie vechie, avută şi ilustră, au fost educat bine, au învățat apoi în Atena şi după reîntoarcerea sa au purtat mai multe deregătorii. Au fost şi consule în Roma, supt Teodoric, regele ostrogoților, şi-au câştigat mari merite către statul roman, totuşi au căzut în prepus de prodițiune, fiind calumniat de nemicii săi, şi regele ostrogot

l-au aruncat întru un turn din Pavia, unde, după mulți ani de prinsoarie, au fost şi amorât la anul 525, după alții la 524 s[au] 526.

Boii tins

El au comentat pre *Platone* şi *Aristotele* şi au lățit cunoştința acestora în ocidente. în prinsoarie au scris una operă subt titlu: *De consolați one philosophiae,* parte în prosă, parte în versuri. Această 1186vJ operă e una sprecie de teodicee, în care se adoperă a împăca bunătatea divină cu admisiunea răului şi providența divină cu libertatea omenească.

Principiele acestei teodicee sunt următoanele:

1) Providența divină cuprinde în mintea divină planul cursului cosmic, iară fătul arată esecutarea aceluiaşi în spațiu şi în timp. De c o n s l o l at. p h i l o s. Libr. I. Pros. 6.

2) Toate ființele rețiuanli urmă judecății proprie când aleg şi reprobă, de aceea sunt şi respunsabili pentru faptele lor. L. IV. Pros. 2.

3) D-zeu intuită în unitate curată trecutul, presentele şi venitoriul, chiar de aceea de prevăzut prevede venitoriul în a sa causă, ca pre unul ce resultă necesariamente din [187J cel trecut, dar cu toate aceste nu-l determină prin a sa previsiune, nice nu-l face necesariu. L. IV. Pros. 3.

4) Filosoful adevărat, cel ce cunoaşte din ce s-au născut toate şi cunoaşte şi scopul ultim a toată creațiunea, nu poate fi nice una dată nefericit, până când are în vedere această cunoştință.

5) Fericitatea omului s[au] bunul lui suprem e adepțiunea divinității înseşi (adeptio ipsius divnitatis L. III. prof. 10), intuitațiunea lui D-zeu (te cernere finis). L. III. metr. 9.

§ 250. Casiodor [185]

Casioclor (Magnus AureliusCassiodorus s[au] Cassiodorus Senator) s-au născut pre la 470 s[au] 480 în *Scilaciu* din Italia infer[ioară]. Au purtat mai multe deregătoni supt *Odoacre, Teodoric* şi suce[187v] sorii lor. La 539 au abdicat şi s-au retras Întru un claustru edificat de sine. Acolo au trăit până pre la 575, ocupându-se parte cu ştiențele, parte cu eserciții religioase.

Au scris multe opere, parte politice, parte istorice, parte teologice, parte filosofice. Unele au perit. E însemnată opera lui *De anima,* dar mai mult *De arii bus ac disciplinis liberalium literarum.* Acesta traptă despre cele şepte arte liberali (septem artes liberales), şi anume despre dialeptică traptă esplicite. Această operă au servit în scoale, de comprendiu, îndelung.

Aceste opere sunt scrise după gustul de atunci, *Casiodor* amestecând refelsiuni filosofice şi meditațiuni pie, subtilități dialeptice şi declarațiuni mistice, caută mari secrete în numeri, ca *pitagoreii* şi ca *A ugustin,* adoptă totala corupțiune a rațiunii şi a [188] voiei omului şi dogmata ca *Augustin,* filosofice-teologice.

Cu *Boețiu* şi cu *Casiodor* s-au stins cele din urmă raze ale literaturei clasice în Italia şi în tot ocidentele.

§251. Petru de Pisa şi Paul Varnefried [186]

Boețiu şi *Casiodor* au salvat libertatea sup erioară a vieții ştiențifice subt dominațiunea ostrogoților. în urma lor s-au mai ținut ceva ştiențele în Italia, până la începutul propriu al scolasticismului, prin studiele ambilor

diaconi *Petru de Pisa* şi *Paul Varnefried.* Cel de întâi au fost magistru! iui C *'ariM/agnu//* în gramatică, est din urmă cancelariu al lui *Desideriu,* ultimul rege longobard, renumit ca istoric şi oratore. Acesta au făcut una compilaţiune din omiliele ss. părinţi, la mandatul lui *CariM/agnul/,* ca din acea carte să înveţe po|88v]porul când se adună la biserică s[au] la alte adunări publice

§ 252.1sidor din Cartagena [187]

Jsidor din *Cartagena J'spaniei,* mai apoi arhiepiscop de *Ispa/e* (Hispalis, astăzi *Sevilla),* f 636, s-au distins prin opera *Etymo/ogiarum sive originum Libri XX,* în care traptă despre toate ştienţele timpului său. in această operă el au luat multe bune, din cuvânt în cuvânt, din cărţile celor vechi, cari acum nu se mai află, şi prin aceasta şi-au câştigat merite înaintea posterităţii.

§253. Beda Venerabile [188]

Beda, numit *Venerabile* (Venerabilis), anglosaxone (născ. 673, f 735) şi monac în claustrul S. Pretru din *Wermouth.* Are însemnătate pentru istoria filosofiei întâi atâta, că şi-a câştigat oarecare cunoştinţă despre filosofie, din unele comentarie a lui *Aristotele* şi din unele opere a lui *Cicerone, Boethiu, Augustin* [189| şi ale altor părinţi ai bisericii, şi această cunoştinţă şi-au câştigat-o el când filosofia era ca sepultă [189] în cărţi El au lăsat şi oarecâte comprendia compilata din anumite opere, cu care s-au folosit apoi Alcuin.

§ 254. Ioane Stobeu

Ioane Stobeu s[au] de *Stobi* (Johannes Stobaeus), în Macedonia, neoplatonic din seci. 5 s[au] 6 d.C, poate şi mai târziu, căci nu se poate

determina. El şi-au câştigat merite pentru istoria filosofiei numai ca culegâtoriu de opere filosofice care sunt prerdute. E probabibie că au trăit mai târziu, pentru că nice un scriitoriu nu-1 memora, afară de *folia* în bibliot[eca] sa, (cod. 147) şi de *Suida* în vocabulariul său (s. v. Ioxxvverig Zxo(3aio<;).

Unii au conchis din numele lui că au fost creştin, e însă mai probabile că au fost etnic, fiindcă cită escerpte numai din scriitori etnici

Eclogele lui (avBoXoyiov eKkrycov [198v] a^ocpGeypaxov KOU fj7io9r|K(ov) erau oareând foarte stimate şi le asemănau cu cornul Amalteei (cornu copia). Totuşi, ele sunt numai una colepţiune fără de plan, care arată căderea filosofiei acelui seclu.

Ediţiunea cea mai bună e: *Job. Stob.* eclogarum physica-rum et ethicarum libri 1l. Gr. et Lat. ed. *Heeren* Got. 1792 - 1802, 2 părţi. Are în fine şi una bună *CommeniaI. de fontibus tclogarum I. Stob.*

§ 255. Ioane Damascen [190]

Ioane Damascen (Johannes Damascenus) numit şi (*lirysorrhoas,* monacii din Damasc, seci. 8, şi aşezat întru un calustru din lerusaleme, s-au distins prin una sistemă teologică (etcGean; xn,q opxOoSo^o-o Iliaxeox;, *expositio ortodoxae fidei)* care se consideră ca cea de întâi în biserica orinetală. S-au distins şi prin înaintarea studiului filosofiei aristotelice. Anul naşterii lui nu se şti. Se zice că au murit la 750 [190]

PERIODUL III

Scolasticismul

§ 256. Filosofia scolastică [191]

Prin *filosofia scolastică* s[au] *scolasticism* nu se înțelege filosofia ceea ce învăța *înțelepciunea scolastică* (sapientia scholastica), diferită încâtva de înțelepciunea vieții cea praptică (sapientia vitae), ci se înțelege *înțelepciunea* ceea ce se învăța /// *scoale le din evul mediu.*

Această înțelepciune însă nu era un product al filosofiei s[au] al rațiunii singure, dânsa era propriamente una amestecătură de filosofie şi teologie, împănată cu filologie, istorie şi cu alte ştiențe. Teologia însă avea *summum imperium,* toate celelalte ştiențe erau numai subsidiare şi filosofia era *ancila theologiae,* cu carea se serviau preoții ca să facă plausibili înaintea rațiunii dogmatele bisericei (Krug).

Acest period, vorbind pro[190v]priamente, e periodul *servitutii rațiunii omeneşti,* căci şi geniii cei mai emineți ai seclului încă tremurau de fulgerile Vaticanului şi de carcerile *Inquisițiunii.* Ei n-aveau voie să vorbească şi să sene cum cugetau, de aceea filosofia şi rațiunea nice n-au făcut vreun progres în acest lung penod. In limba poetică s-ar putea numi acest lung penod *somnul rațiunii,* încât şi ideiele cele mai mari ale unor bărbați din acest period încă ni se arată numai ca neşte visuri, care aveau însemnătate numai pentru cei ce le visau, şi pentru aceştia numai atunci când îi duceau la tribunalul incesițiunii sacre, ca să rărpundă la ce visau aşa (Campanella, Galilei ş.a.).

§ 257. Continuațiune [192]

Istoricii nu se unesc când e vorba despre *începutul scolasticismului.* Unii îl încep cu *CariMfagnul],* în seci. 9, şi nu fără cale, căci de i s-au şi pus fundamentul mai înainte, precum se vede din operele lui *Augustin,* 1191] *Mamert, Boethiu, Casiodor, Filopon* ş.a., totuşi el s-au desvoltat şi s-au consolidat în şcoalele fundate de *Ca/iM/agnulJ,* cu ajutoriul lui *Alcuin* şi al altor învățați. Magistrii acestor scoale erau toți preoți, şi cea mai mare [parte] călugări din claustre. In scoale nu se învăța, afară de religiune, altceva decât cele şepte arte liberali: gramatică, dialeptică şi retorică (acest curs se numia *trivium* şi se făcea în scoale inferiori), apoi aritmetica, geometria, musica şi astronomia, care se numia *quadrivium* şi se făcea în scoale suprerion.

în aceste scoale se disputau despre toate obieptele, cu ajutonul unei dialeptice destul de defeptuoase. Metod n-aveau, despre una filosofie proprie nu putea să fie vorbă, după ce rațiunea îşi pierdu nedeprendența.

Totuşi, pre încet au început să sântă necesitatea metafisicei, fiiind aceasta mai afine cu teologia, dar şi filo[1 91 v|sofii rabbini, ad[ică] evreieşti şi arabi, i-au costrâns pre creştini ca să se apuce de filosofie mai senos.

Din şcoalele superiori s-au născut universitățile. în aceste s-au dat întindere mai mare şi filosofiei. Aici s-au format bărbați ca *Erigena, Anse/m, Roscelin, Abălard, Alesandru de Hales, Albert Mfagnul], Tornade Acm, Scol, Occam* ş.a. carii fac onoare seclului lor, deşi ideiele lor erau destul de mărginite în multe respepte.

§ 258. Divisiunea acestui period

Acest period încă s-ar putea suptîmpărți în mai mulți preriozi mai mici. S-ar putea lua: 1) periodul de la seci. 9 până în a l l 1, în care au dominat realismul; 2) periodul de la seci. 11 - 13, în care nominalismul s-au ridicat în contra realismului; 3) periodul de la seci. 13 la mijlocul seci. 14, în care au apucat realismul asupra no[192]minalismului, cu ajutoriul filosofiei arabice aristotelice; 4) periodul de la seci. 14 la seci. 16, în care s-au ridicat nominalismul cu nouă puteri, şi totdeauna şi platonismul, deşi în formă alesandnnă.

Această divisiune ar facilita conspeptul tentaminilor filosofice din acest period, cu toate că puntele nu se pot fixa cu esacteță, precum nice când au încetat scolastica. Că, de se şi pune seci. 16 de termin finale, ea cu toate aceste n-au încetat pretutinde în acest seclu, ea s-a menținut şi se menține şi astăzi în şcoalele catolicilor, mai ales în cele îesuitice, şi în ale ortodocşilor de pretutindene

Căderea scolasticii e efeptul instaurării literaturei clasice, la germani şi reformațiunea ecelsiastică. |192v]

§ 259. Alcuin [193]

Alcuin

Alcuin (Flaccus Alcuinus). născut în York în Anglia pre la 736, f 804, au fost chiemat de *(ful M/agnu/J* spre a întemeia scoale. Au întemeiat şcoala palatină (schola palatina) în Parisi, în care au învățat şi *Cari MfagnulJ*, fiind împărat. Au fundat scoale şi în *Fu Ida, P ader born, Osna-briick, Regensburg* ş.a. Aceste scoale erau fundate nu numai pentru preoți, ci şi pentru laici, mai ales pentru principi şi nobili. In acete scoale se învăța nu numai religiunea creştină, ci şi limba latină şi greacă, gramatica, reto-rica, dialeptica, ş.a.

Alcuin n-au fost filosof renumit, totuşi el au preparat deşteptarea s[au] restaurarea studiului filosofic. în operele sale au traptat şi despre obiepte filosofice. El au împărțit pre cele 7 arte în *trivium* şi *quadrivium.*

Despre sine însuşi avea opiniunea că le şti toate

Notă. A Icuini opp. posti ed. a Quercetano. Parisiis 1617 fol. curatam de 1193| novo coll etc. cura Frobeni, Regensburg 1777.

§ 260. Ioane Erigena [194]

Ioane Erigena (Ioannes Scotus Erigena). după unu de origine din *Scoția,* după alți din *Irlandia* (Erigena), după alții din Anglia, au fost chiemat la Parisii de regele (*"ari Calvul,* de au învățat în şcoala palatină. Au tradus pre *Dionisiu Aeropagita,* în favoarea numitului rege, dar fiindcă nu ceruse censura Papei, au fost citat la Roma ca să răspundă pentru una mulțime de doptnne etei odoxe, ce au fost descoperit adversarii lui în acea operă. Dar nu au compărut, ci s-au dus în Anglia, unde au fost pus reptore şi profesore la şcoala din Oxford, fundată s[au] restaurată de *Alfred Ml agilul].* Mai mult au smintit însă pre adversarii săi prin doptrina "de praedestionatione, de gratia" şi "de transsubstantione".

§ 261. Doptrina lui

Erigena şi-au espus filosofia în 2 opere prin(193vjcipali: Ttpepi qmCTEOD< u.epuTfiO'U, *de naturae divisione* şi cealaltă *de praedestinatione.* în cea de întâi îşi espune persuasiunile sale despre D-zeu şi natură, după legea necesității eterne, în cea de urmă se adoperă a împăca providența divină cu liberatea omenească. Doptrina lui, cuprinsă în aceste opere, se poate reduce la următoriele:

1) Filosofia, ce e derept, e ştiența rațiunilor tuturor lucrurilor. Totuşi, filosifia şi religiunea (ad[ică] cea creştinească) sunt identice: *"Si ut ai t Augustinus, ereditar et docetui; non aliam essephilosophiam, aliudve sapinetia studium, et aliam religionem; quid est de philosophia trac tare, nisi verae religionis, qua summa et principalis omnium*

ivnim causa, Deus el humiliter colitin; el raiionaliter investigatul; regnlas exponere? Conficitur inele, veram esse philosophiam veram religionem, conversimque veram religionem esse veram philosophiam ".

2) La această cunoştinţă [194] ajungem urmând cele patru metoduri aristotelice. 8iaipexiKr| (divisoria), opiaxiioi (definitiva), a7to§eiKUKri (demustrativa) şi avcd\mKr| (resolutoria): *"Harumprima unum in multa dividendo segregai, secunda unum de multis definiendo colligil, terfia per manifesta occulta demonstrando aperit, qiiarta denique composita in simplicia separando resolvit".*

3) *Natura* se împarte în: a) *creatoarie* şi *necreată* (quae creat et non creatur); b) în *creată* şi *crea/orie* (quad creatur et creat), c) în *creată* şi *necreatoarie* (quae creatur et non creat), d) *nici creatoarie,* nice *creată* (quae nec creat nec creatur), adecă: a) e *D-zeu,* b) ///'/////// *D-zeu* sau *logul divin,* c) *mundul* ca suma realelui, ce s-a născut din nemărginita pleniţiune a lui D-zeu, d) e *neposibile,* după vorbele lui *Erig/enaf "Oua/ia inter imposibilia ponitui; cufus differentia est, non posse esse ".* Aici însă *Erigena* se încurcă învede[194v|rat, neputându-se combina cum s-ar putea sub conceptul natură atât cele două estreme, cât şi cele două din mijloc.

4) Fiinţa onginane s[au] divinitatea, ca una realitate nemărginită şi simplicitate necondiţionată, chiar de aceea e necuprinsă, căci fiecare concept numai o ar mărgini. De aceea D-zeu nu cunoaşte lucrunle mediat, prin concepte, ci numai nemediat, prin idee: *"Dei, qui est supra omnem essen/iam el intelligentiam, neque ratio estneque intelligentia; neque dicitur neque intelligitur, neque nomen ejus est neque verhum "* (de divis. nat. 1. I, p. 38). " *Sedet ex adverso Deus est omne, epiod vere est, quoniam ipse facil omnia, etfit in omnibus; omne enim quod intelligitur et sentitui; nihil aliudest, nisi non apparentis apparitio, occiilti manifestaţia, negaţi affirmatio, incamprehensibilis comprehensio, ineffabdis [195] falus, inaccessibilis accesus, non uitelligibilis intellectus, incorporabilis carpus, supreressentialis essentia, informisforma, incommensurabilis mensura, innumerabilis numerus, carentis pondere ponderalio, spiritua/is incrassatio, tnvisibilis visibilitas, illocalis locaţia, carentis tempore tempus, infiniţi definitio, et incircumscripti circumscripţia"* (de divis. nat. 1. III, p. 103).

"Absit autem, ut Deum dicamus seipsum ignorare, quoniam ignorat cpiid sit: nam hoc ipso immediate scit, se ipsum esse suprer omne quid, adeque esse infinitum, adeo ut etiam in hoc spreeie divinae ignorantiaepu/cherrima reluceal sapientia (Ibid. 1 II, p. 80, 81).

5) *Toate lucrurile create se întorc în urmă iarăşi la originea lor; la causa originarie cea necreată (et tune erit Deus simpliciier omnia in omnibus).* Dar şi acum, şi tot [195v] deauna e şi au fost D-zeu toate în toate, căci el e esenţialmente şi singur fiinţă universală, căci tot ce e undeva şi oarecând şi ce pare că are una reală fire, e mai ales /-.'/însuşi.

6) Spaţiul şi timpul, formele determinaţunilor a toatei firei mărginite nu sunt ceva corporale, cu atât mai puţin ceva esenţiale, ci numai ceva *relativ,* care se pune numai cu lucrurile înseşi. Ele sunt aşadară necugeatabili înaintea realităţii şi după aceasta. "Quando penbit mundus hic sensibilis, simul et *tempus* et *locus* necessario peribunt. *Locum* autem hic dico, non rerum definitionem quae semper prermanet in animo, sed *spatium;* sic et *tempus* dico hic non fluxum indesinentem aeternitatis, quae nunquam defluit, sed mensuram motus" (de divis. nat. IV, p. 240).

7) în resprept praptic, 1196] Erigena respinge predestinaţiunea omului la beatitudine şi la perire, pentru că voia omului e liberă şi omul o poate folosi şi spre bine şi spre rău, iară de altă parte susţine că toate sunt predestinate prin voia lui D-zeu, chiar şi virtuţile oamenilor, ca efepte ale voiei lui D-zeu. Contradipţiune !

§ 262. Berengariu din Turoni [195]

Berengariu din furorii (Berengarius Turonensis), născut după 1000. Profesore la şcoala din *Turoni* (Tours) şi de la 1040 archidiacon în *Andegav* (Angers), bărbat liberale şi ager la minte, chiar de aceea au fost şi condamnat ca eretic şi prersecutat, mai ales pentru că combătea dogma transsubstanţiunn în contra lui *Lanfranc,* care o apăra. Au murit la 1080 în insula S. Cosma lângă Turom.

§ 263. Lanfranc de Pavia [196v] [196]

Lanfranc (Lanfrancus), născut 1005 în Pavia, pnore claustrului *Bece* din Normandia, unde au învăţat la dânsul şi *Anselm,* apoi arhiepiscop în Cantuaria (Canterbury), unde au murit în 1089.

Acest *Lanfranc* au favorit studiul dialepticei şi uzul ei în teologie, şi însuşi au fost un dialeptic bine deprins. Cu toate aceste, pentru filosofia nu are nice un merit, din contră, apără că filosofia se cuvine supusă teologiei.

Notă. Operele lui *Lanfranc* s-au editat de d'Achery (Dacherius) Parisii 1648.

§ 264. Anselm din Cantuaria [197]

Anselm din Cantuaria (Anselmus Cantuanensis), născut la 1034 în *Aosta* din Pedemunte, disciplu lui *Lanfranc,* apoi călugăr, priore şi în urmă abate în claustrul *Bece* din Normandia, mort la 1109 ca arhiepiscop de Cantuaria.

§ 265. Doptrina şi operele lui [197]

Acest monach şi arhiepiscop încă considera şi trapta filosofia numai ca pre una servitoarie a teologiei. Ca dialeptic, se distingea de contemporanii săi. S-a ocupat sprecialmente cu partea metafisicei scolastice care se numeşte teologie naturală.

Sunt renumite operele lui *Monologium* şi *Proslogium.* Cel de întâi se numeşte şi *"exemplum meditandi de ratione fidei".* în acesta espune *Anselm* doptrina despre D-zeu şi despre lucrurile divine, numai din raţiuni naturali, presupunând credinţa în D-zeu Pre al doilea îl numeşte şi *"fides quarens intellection "* şi întru acesta se adoperă a demustra în formă esistenţa lui D-zeu, şi anume din ideea fiinţei celei mai bune şi mai mari care se poate cugeta, a fiinţei realisime, prerfeptisime.

§ 266. Continuaţiune

1) Toate lucrurile care au note comuni, le au pre aceste numai prin [197v] un comune. Aşadară, precum tot bunul e bun numai prin cel bun, tot frunosul e frunos numai prin cel frumos şi tot marele e mare numai prin cel mare, aşa e şi tot fientele numai prin fire. Firea trebuie să fie prin sine însăşi şi firea *supremă,* precum şi bunul şi frunosul prin carele e tot bunul şi frunosul celălalt, trebuie să fie bun şi frunos prin sine însuşi, ba încă cel mai bun şi cel mai frumos. E aşadară una fire supremă şi aceasta e necesariamente preabunul, preafrumosul şi supremul în sine.

2) Arată *Anse/m* că acest suprem e numai *unul* şi

3) Că e fiinţa *prerfeptisimă,* precum şi vice versa, că fiinţa prerfeptisimă totdeauna *numai una* poate să fie. Iară fiinţa prerfeptisimă e numai [198| prin aceea prerfeptisimă, că *nu se cugetă nuami* ca fiinţă prerfeptisimă, ci şi e aşa, prin urmare fiinţa prerfeptisimă e *reală.*

Monolog c. 3: "Hlud prer quod sunt cunctaolia, quoque ipsum solum per se est, maximum omnium est, sive essentia, sive natura, sive substantia dicantur".

Idem *mP r os o l o g.* c. 2. "Convicitur ergo insipiens, esse in *intellectu aliquid bonum, quo majus cogitari nequit,* quia hoc cum audit, intelligit; et quidquid intelligitur, utique in intellectu est. At certe bonum

id, quo majus cogitari nequit, non potest esse in intellectu solo; si enim quo majus cogitari non potest, in solo intellectu foret, utique eo, quo majus cogitari posset (scil[icet] id, quod tale sit etiam in re). Existis ergo procul dubio aliquid, quo majus cogitari u[t]p[o]t[e], et in intellectu et in re, quod utique sic vere est, ut nec cogitari possit, non esse". [198v]

Notă. Leibnitz (în una epistolă cătră *Bier ling* din 1710) scrie aceste despre argumentul lui Anselm: "Anselmi argumento manifeste id saltern boni inest, ut inde constet: Deus esse, si modo sit posibilis. Interim demonstratio non est prerfecta, quia aliquid tacite supponit, nempe naturae divinae possibilitatem realem. Sed non opus erat his ambagibus, sufifecisset enim sci argumentări: Ens ex cujus essentia sequitur existentia, si est possibile i.e. si habet essentiam, existit. (Est axioma identicum, demonstration non indigens). Atqui Deus est ens, ex cujus essentia sequitur ipsius existentia (est definitio); ergo Deus si est possibilis existit (prer ipsius conceptus necessitatem). Ita vides quomodo argumentum reducatur ad syllogismum quemdam primitivum, cujus praemisae sunt axioma identicum et definitio, quae praemisae nullam amplius probationem cupiunt".

Notă 2. Hegel (im Grundrisse der [199] Encyclopaedieder philosophischen Wissenschaften S. 97 - 98) zice: " Cugetarea lui *Anselm, id, quod majus est omnibus, non in sol/o intellect us, sed etiam in re esse debere,* e dereaptă, dar nu trebuie să o închidă în silogism, pentru că prin acesta au luat una aparență falsă, că conceptul precum şi obieptivitatea ar sta în sine, cu toate că fundamentul atoată adevărata filosofie au fost de la început şi trebuie să fie absoluta identitate a conceptului şi a obieptivității".

"Cei ce au obieptat lui *Anselm,* la timpul lor, cum că din una cugetare subieptivă nu se potate deduce nice una obieptivitate, căci subieptive se poate cugeta şi ceva fals şi neadevărat, aceia n-au înțeles pre *Anselm* (zice *Hegel),* căci Anselm nu vorbeşte de vreuna cugetare subieptivă, ci despre una eternă şi nestrămutată intuițiune rațuinală, carea are obieptivitate necesariamente din sine însăşi".

4) Toate lucrurile văzute şi |199v[nevăzute sunt create de natura supremă *din nimica,* de aceea şi sunt şi ordinate aşa frumos: "Clarum est igitur, ea omnia, quae facta sunt, *nihilfuisse,* antequam fierent, quantum ad hoc, quia non erant, quod nunc sunt, nec erat, ex quo fierent; *non tamen nihil erant quantum ad rationem facientis* per quam et secundum quam fiebant" (Monolog. c. 9).

5) Sufletul e *nemuri tor iu,* pentru că e creat ca să fie fericit în etern, dacă va ținea cele pentru care e creat, şi să fie nefericit aseminea în etern dacă nu le va ținea. Apoi nice una din aceste n-ar fi cu putință dacă n-ar fi nemuritoriu: "Sed neque Deum amans anima, aeternum beata, nec Deum contemnens anima aeternum misera esse poterit, si foret mortalis. Omnem ergo anîmam sic creatam, ut possit et amare et contemnere summun bonum, immortalem esse aportet" (Monolog, c. 72). [200[

§ 267. Nominalism şi realism[198]

Scolasticii numiau conceptele genurilor şi spreciilor *entia universalia* s[au] simplicemente *universalia,* dar nu se uniau între sine în respeptul naturei acestor *universalia,* căci unii ziceau că aceste universalia sunt *lucruri reali* (res). Aşa zicea p[er] e[xemplum] *Erigena* şi *Anse/m,* că ideiele minții divine sunt propriul *reale,* iară lucrurile care se numesc *reali* sunt numai neşte aparențe temporali şi spațioase ale acelor ideie. Aceştia se numiau *realişti* s[au] *reali* (reales). Din contră, alții, p[er] e[xempum] *Rosce/lin* ş.a. ziceai că atari concepte nu sunt nimica mai mult decât *nume ale lucrurilor sfau] vorbe* (nomina reaim s[au] flatus vocis) cu care noi ne folosim pentru ca să însemnăm asemănările lucrurilor singularie şi să curpindem pre una mulțime de aceste supt un titlu comune, p[er] e[xemplum] supt titlul unui [200v] animanu s[au] al unei plante s[au] pietre ş.a. Aceştia se numiau *nominalişti* s[au] *nominali* (nominates).

Nominaliştii s-au disputat cu realiştii în tot decursul evului de mijloc, tară ca să se fie decis vreuna dată această controversă, care după principiele lor nice că se putea. Disputa lor însă nu era numai dialeptică, ci se persecutau, mai ales imputându-şi ereticism înaintea tnbunanelor şi a autorităţilor eclesiastice, încât nu se poate decide carii au fost mai netoleranţi şi mai neliberali. Şi de s-au zis despre *nominalişti* că ar fi fost mai toleranţi şi mai liberali decât realiştii, aceasta n-au fost după adevăr, căci cea mai mare parte erau nominalişti din adversani lui *Huss,* carii au stăruit la *Conciliu! din Constanta* de s-au ars de viu pentru că ar fi fost *realist,* şi ca atare n-ar putea crede în trans[s]ubstanţiune, ceea ce dânsul nega.

însemnăm că nominalismul [201] nu s-au început în evul mediu, urmele lui se văd şi la cei vechi (§ 104).

§ 268. Roscellin [199]

Roscel/in (Johannes Roscellinus), canonic în *Compiegne,* în seci. 11, se consideră ca autorele *nominalismului.* Mai bine se poate zice însă că dânsul au resuscitat lupta între nominalism şi realism, deducând conceptele generice s[au] universaliele numai din limbă şi susţinând că pre aceste le-au produs numai necesitatea de a uni cu unul şi acelaşi nume comune (om, iepure, casă ş.a.) pre mai multe lucruri can au note ecari s[au] asemini. Aşadară universaliele n-ar fi neşte concepte reali în minte, şi cu atât mai puţin lucruri reali afară de minte, s[au] ele n-ar avea realitate obieptivă, ci ar fi numai neşte însemnări ale lucrurilor, prin cari s-ar numi mai multe de una dată (nomina rerum s[au] flatus vocis).

Acest *Roscellin* învăţa unele [201 v] şi în teologie, mai ales despre Trinitate, care nu erau în conformitate cu conceptele dominătoarie şi de aceea se considerau ca eretice. De aceea au şi fost cotrâns de Sinodul din *Suesioni* (Soissons 1092) ca pre acele doptrine eretice să le revoce formalmente, crezând că pnn aceasta le vor refuta mai bine.

§ 269. Guiliem de Campreli [200]

Guiliem de Campreli (Guilielmus Camprellensis, de Champreaux), scolastic din seci. 11 şi 12, au învăţat câtva timp în Parisii, în claustrul *St. Victor,* nu fără glorie, şi la 1120 au murit ca episop de *Chalons.* Acesta s-au distins ca realist, în lupta cu *Roscellin,* şi mai mult prin disciplul său *A be lard.*

§270. Abelard [201]

Abe fard (Pierre Abaillard - Pretrus Abelardus; se scrie şi cu *ei* şi *e* în loc [de] *ae* şi *ai),* călugăr benedictin şi renumit filo [202] sof scolastic din seci. 11 şi 12, disciplul lui *Champreaux,* renumitului dialeptic, pre care însă l-au întrecut. Istona calamităţilor lui nu o espunem, aceasta au scns-o mare parte însuşi în *Hist ori a calami tatum suarum,* însemnăm numai doptnna lui, ce e mai memorabile.

§271. Doptrina lui

1) *Abe/ardţme* una cale de mijloc între nominalişti şi realişti. Universaliele, după a lui părere, nice nu sunt numai cuvinte s[au] numai produse s[au] fundate de inteligenţa limbei, cum ziceau nominaliştii nguroşi, ci sunt concepte care, ce e derept, se fac numai de înţeles. Cu toate aceste ele au şi realitate, întru atât încât se rapoartă la lucruri reali. De aceea el şi pune tezea: *rem de repreadicari non posse,* ad[ică] se poate în adevăr predica un concept despre alt concept s[au] lucru, dar nice întru un [202v] judeţ nu se poate predica un lucru despre alt lucru, p[er] e[xemplum] putem zice "omul e bun", "Caju e bun", dar nu putem zice "Caju e Titiu".

2) *Etica* lui *AbfelardJ* poartă titlul *Nosce te ipsum.* Din aceasta însemnăm următoriele:

"Peccatum est contemptus creatoris nequaquam facere, velle propter ipsum quod credimus, propter ipsum a nobis esse faciendum, vel non velle dimittere propter ipsum, quod credimus esse dimittendum. Haec culpa est animae, qua damnationem meretur, et apud Deum rea constituitur" (Eth. c. 3).

"Parva inclinatio de se adeo preccatum non est, sed infirmitas tantum ut refrenta et extincta palmam etiam resistentibus pariat, cum voluntatem Dei nostrae praeponimus" (Eth. c. 4).

"Intentio faciendi propter Deum quod convenit, et dimittendi quod non [203] convenit, sola in se bona est: opus vero quodcunque nunquam ex se bonum appellatur, nisi si ex bona intentione procedit. Intentionis igitur bonitas est propria, opens vero tantum communicata".

§ 272. Gilbert de la Porree[202]

Gilbert de la Porree (Gilbertus Porretanus) din *Vasconia* (Gascogne), filosof şi teolog scolastic din seci. XII. Au învăţat în Parisii, urmând în filosofie mai ales lui *Abe lard.* Au fost acusat ca eretic de *Bernard,* călugărul abate de la *Clairvaux,* şi au fost costrâns să revoce. Au scris una operă *De sex principiis,* ca introdupţiune în doptrina lui *Aristotele* de categorii, care însă e mai oscură şi decât aceasta.

§ 273. Ugone de Sant Victore[203]

Ugone de Sant Victore (Hugo a Sancto Victore), numit aşa de la claustrul .V. *Victor* în Parisii, unde au fost el călugăr, s-au născut la 1096 în Flandria, după unii, du[203v]pre alţii în Sasonia, f la 1140. Au scris mai multe opere. Au urmat lui *Augustin* şi lui *Boethhi,* mai ales celui de întâi. Despre scolastică zicea că cuprinde mai multe vorbe decât lucruri. Era aplecat spre *misticism.*

§ 274. Doptrina lui

1) *Sufletul* e una substanţă fisică făcătoarie de viaţă, mult mai subţire decât aerul şi focul, seamănă cu corpul şi totuşi nu e corporea, ci e de tot spirit, încât are raţiune, ca în om, în care sufletul şi spiritul sunt aceeaşi, deşi nu înseamnă aceeaşi. Căci corpul omenesc nice nu poate să custe, nice să se nască fără de raţiune. *(Hugo* de anima I, 4. 5. 9. 10).

2) *Sufletul,* ca spirit, e aseminea tuturor lucrurilor. El investiga şi cuprinde natura tuturor lucrurilor. Seamănă cu pământul solid pnn [204] sens, seamănă cu apa fluidă prin imaginaţiune s[au] fantasie, seamănă cu aerul nevizibile şi toatepătrunzătoriu prin raţiune, seamănă cu eterele perlucid şi lucitoriu prin înţeles, seamănă, în fine, cu ceriul cerurilor prin minte s[au] inteligenţă.

3) Puterea vitală e în inimă, puterea animală e în creeri, şi de aci dă viaţă celor cinci sensi ai corpului, conduce limba şi mişcă membrii corpului. Iară ventnculii creerilor sunt trei: unul antenore, de la care depinde tot sensul, şi altul postenore, de la care vine toată mişcarea, în urmă al treilea, intre amândoi, de la care toată raţiunea şi memoria (Ibid.C. 113).

4) Trei sunt ordinatorii universului: *D-zeu, natura* şi *arteficele,* şi anume, ceea ce face D-zeu, care au făcut şi natura, nu face natura, nice arteficele, iară ceea ce face natura face şi D-zeu, iară arteficele auneori operă cu D-zeu fără [204v] de natură, ca făcătonul de minuni, iară auneori cu natura fără de D-zeu, ca magul, auneori cu natura şi cu D-zeu, ca fisicul cel înţelept.

§ 275. Ioane de Salisbury[204]

Ioane de Salisbury (Johannes Sarisberiensis sau J. Parvus) s-au dus din Anglia la Parisii la 113 7, unde au ascultat pre *Abelard, Robert de Me Iun, Guil. de Conchis* şi pre alţi scolastici. S-au ocupat specialmente cu studiul clasicilor. Avea predilepţiune şi pentru *Aristotele,* cu toate

aceste au cunoscut defeptele filosofiei aristotelice scolastice şi reproba pre contemporanii săi, carii se ocupau numai cu una dialeptică seacă şi cu una ontologie întunecătoarie la minte. îşi bătea joc şi de nominalişti. Au murit la 1180, ca episcop de Chartres.

între operele lui se distinge: *Polycraticus seu de nugis curi alium et vestigiis philosophorum Libr. VIII şi* [205] *Metalogicus Libr. IV.* în aceste opere, care se abăteau de la ale scolasticilor, atât cu stilul cât şi în respeptul cugetării, el arată că scolasticii şi curtenii de atunci se ocupau numai cu nimicuri, şi câtă diferenţă era între aceştia şi între bărbaţii timpurilor antice clasice.

§ 276. Petru de Navara s[au] Lombardul[21b]

Petru de Navara, dintru un burg de lângă Navara, comunemente *numit Petru Lombardul* (Petrus Lombardus), renumit filosof şi teolog scolastic din seci. XII, mort la 1164, diciplul lui *Abe/ard.* El încă au profesat filosofia şi teologia în abaţia S. Genovevei din Pansii, unde în urmă au fost şi arhiepiscop..

S-au făcut renumit mai ales prin opera numită *Magister sententiarum.* în acesta operă el propune teologia dogmatică după *Augus[205v]tin,* cum făceau şi alţi contemporani scolasstici. El însă aduce şi obiepţiunile filosofice în contra dogmatelor şi se adoperă a le combate, parte cu argumente filosofice, parte, unde acestea nu ajungeau, cu autorităţi eclesiastice.

Această operă, ce e derept, n-au înaintat filosofia nemediat, cu toate aceste dânsa au deşteptat spiritul filosofătoriu şi au arătat necesitatea filosofiei, măcar ca a unei dialeptice.

Tot în acest timp au mai scris şi alţii asemini sistemate teologice: aşa *Libri sententiarum seu quaestiones theologales* de *Robert Pulleyn,* profes[or] în Oxford (+1150), *Robert de Melun, Hugo de Rotomag* (Rouen, f 1164), *Petru de Poitiers* (t 1205), totuşi, celebritatea şcoalei

"

r de Pansii s-au decis pentru opera Lombardului, a căreia autoritate au şi durat până la .V. *l'oma de Acin,* care şi însuşi au făcut comentariu asupra ei, şi cei ce o studiau se remunerau cu grad în teologie. [206]

§ 277. Filosofie arabă

Arabii au avut la început numai poeţi, mai ales fabulişti. Ca sabeişti sau astrolatn, unii se ocupau şi cu astronomia sau astrologia, nu însă cu filosofia. Ei au început să cunoască filosofia greacă, iudaică şi creştină la începutul seci. Vil d.C, după ce au introdus la *dânşiiMuhamedum* formă de religiune mai bună la an. 622 (fuga profetului de la Mecca la Medina, începutul *Hegirei)* şi după ce au fundat un impenu care s-au lăţit preste toate părţile mundului antic.

Filosofia au început la dânşii mai ales de la seci. VIII şi IX, supt califii din casa Abasidelor: *Almanstu; Almohdi, Harun Alraschid*(pre timpul lui *Cari Mfagnul/), Almamun* şi *Almotasem.* Aceştia au fundat scoale erudite, au adunat bibliotece, au făcut de s-au tradus una mulţime [206v] de cărţi în limba arabică, şi de ale grecilor, mai ales pre ale lui *Aristotele,* pre care le-au şi comentat

Pre acele cărţi ei le căpătau însă schimbate şi stricate de şcoala neoplatonică, şi nu în adevăr onginalie. De aci au urmat că şi traducerile şi comentanele lor erau false. Aşa s-au format una *filosofic arabică* s[au] *muhamedană-scolastică,* care avea multă asemănare cu cea *creştinească-scolastică,* cu diferenţă că amândouă serviau la douoă diferite teologii positive. De aceea *filosofici arabică* s[au] *maurică* n-au putut să facă vreun progres însemnat[206].

Această filosofie n-au putut să mulţămescă indigenţele spiritului, prin a sa dialeptică frivolă, de aceea au degenerat şi dânsa, ca şi filosofia occidentalilor, în *misticism* şi *panteism.* [207| Totuşi, şi ea au deşteptat studiul filosofării între filosofii Arabiei, încât aceştia au format şi aşa numite *scoale filosofice* s[au] *septe filosof ice,* mai multe.

Filosofii acestor scoale unii urmau mai mult neoplatonicilor, erau idealişti şi apărau eternitatea mundului. Aceştia se numiau simplicemente *filosofi.* Un ram al acestora se par a fi aşa numiţii *soph is* s[au] *sufis,* rărpândiţi astăzi în Prersia şi India. Alţii, numiţi *medabberini* s[au] *cuvântători* (raţiocinăton în formă dialeptică), se ţineau mai mult de *Aristotele,* de aceea s-au numit şi *preripatetici.* Aceştia se adoperau a demustra începutul mundului în contra celor anteriori şi se ţineau mai strâns de Coran.

Intre filosofii arabi încă sunt unii *eschaariţi* (ortodocşi) alţii *moteseliţi* (eterodocşi s[au] disentienţi). Cei de întâi [207v] se ţin nu numai de Coran, ci şi de tradiţiune, ceşti din urmă resping de tot tradiţiunea şi acomoda Coranul după părerile lor.

Unii filosofi arabi, (p[er] e[xemplum] *Alidschi* în a sa carte metafisică *Mewakif* sau *Mauakef)* numără 73 de septe filosofice.

Filosofii mai renumiţi la arabi au fost: *Abubecr* sau *Tophail, Alfarabi, Algazali, Alkendi, Amidi, Averhoes, Avicenna* sau *Ebn Sinet, Dschordschani, Eschaari, Fachreddin, Habru, Nasireddin* şi *Teftasani (Krug* Lexicon. VI. s.v. *Arabische Philo-sophie).*

Notă. Despre filosofia şi filosofii arabi au scris mai mulţi, p[er] efxemplum] *OlaiCelsii* historialingvae eteruditionis arabum, Upsala 1694. *Fabricii* diss, de stu dio philosophiae Graecae inter arabes, Altdorf 1745. *Solandri di*sertatio logica arabum, Upsala 1721. *Renaudoti* de barbaricis Aristotelis librorum v ersionibus disquisitio (in Fabr. bibl. Gr. T. XII). [208]

§ 278. Alkendi[207]

Alkendi s[au] *Alkindi* (Abu lusuf Ebn Eshak Alkendi) din Basra, de lângă Sinul Prersic, renumit filosof, matematic şi medic din seci. 8 sfau] 9, au vieţuit subt califii *A Iraschid* şi *A Imamun* şi se numără între cei de

întâi filosofi arabi. Arabii înşişi îl numiau simplicemente *filosoful* şi-i mai dau şi alte nume onorifice.

El au comentat mai ales operele lui *Aristotele,* sprecialmente *Organul.* Recomanda matematica, ca pre una propedeutică a filosofiei şi se adopera a regula medicina matematice.

§ 279. Alfarabi[208]

Alfarabi (Abu Nasr Muhammed Ebn Tarchan al Farabi), născut în Balah, provincia Farab. Unul din cei mai de întâi filosofi arabi din seci. 9 carii au studiat filosofia greacă.

Au învăţat în Bagdad de la *JohannMesuch,* unde au întrecut pre toţi [208v] conşcolani săi cu talentul şi cu diligenta. El au învăţat nu numai filosofie, ci şi matematică, fisică, astronomie, astrologie şi medicină. L-au invitat la curţile lor mai mulţi principi asiaţi, supt splendide condiţiuni, el insă au respins toate invitările şi au vieţuit ca privat, numai pentru ştienţă. Au murit la 954.

Scriptele lui sunt logice, fisice, metafisice şi politice, cea mai mare parte comentarie asupra operelor *aristotelice.* Cele logice atât erau de apreţiate, cât îl numiau *al doilea magistru al raţiunii,* după *Aristotele.*

§280. Avicena[209]

Avicena (Abu Aii al Nosain s[au] Ibn Sina al Schaiich al Raiis), născut în Bochara, din părinţi avuţi, au învăţat în Bagdad filosofia, medicina şi alchimia, au apucat în graţia califului şi la onori, prin una cură fericită a fiiului lui. Au murit, zic unii, la 1050.

Din scriptele lui sunt tipăn[209]te una parte în Veneţia 1523, în 5 vol., şi în particulanu Metaphysica per Bernardinum Venetum, Venet. 1493.

Gravură din see. al XVl-lea

în aceasta el se ocupă mai ales cu ființa în sine, despre care zice că nu se poate declara, precum nu se poate declara nice posibilele, realele şi necesariul. Totuşi, el deducea din conceptul necesariului că ființa necesane n-are nice una causă, ci că atare ființă e numai una, adecă D-zeu.

§281. Algazali [210]

A Igaza/i s[au] *A /gaze/* (Abu Hamed Muhammed Ebn Muhammed Ebn Achmed al Gazali), născut la 1072 în Tos s[au] Tus, din părinți neguțători avuți. Au viețuit în 11 şi 12 seci., au profesat în Bagdad cu mare aplaus, după aceea însă s-au lăsat de magisteriu, şi-au donat averea pauprenlor şi au călătorit la Mecca. S-au întors iarăşi la Bagdad, unde au murit la 1127.

Acest filosof au fost mai mult [209v] sceptic, el combătea cu multă agerime pre filosofii aristotelici şi neoplatonici şi doptrinele lor despre legătura causală, despre emanațiune, substanțialitatea sufletului ş.a. Ca *teolog,* era supranaturalist şi apăra cu multă ardoare doptrina Coranului, despre care zicea că e adevăr nefalibile, precum şi despre miracolii lui *Mtihamed*zicea că sunt neîndoite şi universalmente valide argumente despre divina trimitere a profetului. El nu oserva că aci era mare neconsecință şi că nu se putea combina scepticismul cu supranaturalismul.

Notă. Opera în care espune el aceste se numeşte: *Tehafiitol-filasifet,* care înseamnă *destrtictio philosophorum,* alții însă o interpretă sucesiunea filosofilor.

Au scris şi opere politice, care însă i-au căşunat multe neplăceri, pentru că atacă constituțiunea în vigoare. Unele din aceste au fost arse în public, căci, adecă, şi musulmanii credeau, ca şi creştinii, că această sprecie de refutațiune ar fi cea mai nimerită. [210]

§282. Abubekr [211]

Abubekr (Ebn Tophail), filosof arab s[au] maur, născut în Corduba în seci. XII, mort în Sevilla, reşedința de atunci a califilor Ispaniei, la 1190.

Acest filosof, fiindcă tatăl său şi-au fost pierdut averea prin tulburări interne, s-au studiat a-şi căuta subsistența prin studiul filosofiei şi al medicinei. Au şi făcut mare progres în amândouă. între disciplii lui se numără şi *Averhoes* şi *Maimonides.*

Ca filosof se ținea de *eclecticismul* alesandrin, reservându-şi şi libertatea proprie în cugetare.

Opera lui filosofică principală, care s-au conservat, e un roman filosofic subt titlu: *Hai Ebn Yokdan* sau *omul'naturei'.* în acest roman spune cum au rămas întru una insulă numai un copil, numai una esundare, cum l-au nutrit pre acest copil una cerbă şi cum au crescut copilul [2 lOvJ afară de societatea oamenilor. Acest fiu al naturei, cu toate aceste, află prea încet, prin a sa cugetare proprie, toate conceptele şi ideiele despre divinitate, despre mund şi despre suflet, mai aşa cum se află aceste şi la neoplatonici şi cum crede în dânsele şi *Abubekr.*

Notă. Philosophus avi< o di dac tu s Lat. vers. et ed. *Edu. Poco cke,* Oxford 1761.

§283. Averhoes [212]

Averhoes (Abul Valid Muhammed Ebn Acmed Ebn Muhammed Ebn Roshd), născut în Corduba în seci. XII, unde tatăl său erajude suprem şi mare rabin.

Av/eroesJ au învăţat la *Abubekr* filosofia, matematica şi medicina, şi-au câştigat nume şi autoritate mare, chiar şi onorile tatâne-său. Au căzut însă în prepus de erese, cât au trebuit să facă prenitenţă publică la uşa moscheei. Şi-au pierdut posturile şi averea şi vieţuia în mare lipsă în Ispa[211]nia, totuşi după aceea au fost rechiemat în Marocco, în posturile sale, unde au murit la 1206 s[au] 1217.

Av/eroes] e cel mai renumit dintre toţi filosofii arabi, cu toate că au urmat propnamente lui *Aristot/elJ,* despre care credea că e cel mai mare filosof din antichitate şi filosofia lui unica ştiinţă adevărată.

Avferoes] încă au făcut comentane asupra lui *Aristot]el],* care atât erau de apreţiate atât de arabi cât şi de creştini, cât îl numiau, derept dânsele, simplicemente *Comenla-torele,* şi pre următorii lui *averhoişti,* ca să-i distingă de *ale sandii şti,* carii urmau, lui *Alesandni de Afrodias.* Tot, *Avferoes]* nu propunea filosofia lui *Arfistotel]* curată, ci amestecată cu doptrina neoplatonicilor despre emanaţiune.

§ 284. Maimonide[213]

Maimonide (rabbi Moses Ben-Mai[211v|mon, de comune: Moses Maimonides), născut la 1131 s[au] 39 în Cordubadin Spania, mort la 1205 în Egipet

Au învăţat mai întâi de la tatăl său, în urmă la filosofii *Tofaile* şi *Averhoes,* de aceea îl şi numără între filosofii arabi, cu toate că e evreu şi nice s-au făcut musulman vreuna dată.

Opera lui principală se numeşte: *More Nevochim* s[au] *Nebuchim* (doctor prerplexorum s[au] îndereptătoriul celor rătăciţi). Scopul acestei opere au fost a lumina locurile cele oscure ale Vechiului Testament, a ridica dificultăţile ce se ridicau în contra acestuia şi a justifica şi filosofice doptrinele cuprinse în acelaşi, arătând că sunt conformi cu raţiunea.

Esistenţa lui D-zeu o proba ontologice, cosmologice şi teologice, zi|212|cea însă că noi nu putem avea decât numai una cunoştinţă negativă

despre D-zeu, pentru că fiinţa divină nu se poate determina prin note positive, fiindcă aceste s-ar lua totdeauna de la certe proprietăţi ale lucrurilor create şi prin urmare ar însemna mai mult neşte neprerfepţiuni s[au] mărginiri, care nu se pot atribui lui D-zeu, decât pre adevăratele proprietăţi ale lui D-zeu.

Totuşi, el zicea că D-zeu e una fiinţă absolut simplă, necorporee, unică in genul său. Respingea doptrina despre eternitatea mundului şi afirma creaţiunea acestuia în timp, din nimica.

Se adoperă a justifica pre D-zeu derept relele ce se tâmplă în lume, zicând că aceste toate ar fi neşte negaţiuni s[au] privaţiuni, ce nu s-ar putea despărţi de lucrurile mărginite şi create. Aceasta era una teodicee, şi *M]aimonidef* era un raţionalist în seclul său, de aceea au şi fost persecutat. |212v]

§285.Gerbertde Alvern[214]

Gelbert de Alvern (G. de Alverno s[au] Auvergne), mai întâi monach în claustrul *Auri Hac,* de la 999. Papă sub nume de *Silvestru If* mort la 1003.

Din amoare spre ştienţă, au ieşit din claustru şi s-au dus în Corduba, unde au învăţat de la arabi matematica, astronomia, mecanica şi filosofia aristotelică. Cunoştinţa acestora au rărpândit-o apoi în Francia, unde *Ugone Capret* l-au făcut a[rhi]episcop de *Remi* şi educătonul fiiului său. Papa *Ioane XV* l-au persecutat. Otone II, împ[ăratul] germ[anilor], l-au făcut educăt[orul] fiiului său, Otone III, iară acesta l-au tăcut papă, şi ca papă s-au adoperat a lăţi studiul ştienţelor.

Au scris epistole şi una operă filosofică sub titlu *De ratione et ratio[2l3]ne uti,* în care voieşte a arăta, după metafisica lui *Aristotele,* cum se cuvine omului raţiunale a se folosi cu raţiunea.

Acestui papă şi filosof se atribuieşte introducerea numerilor arabici la creştini, aplicarea matematicei şi a dialepticei, spre a deslega şi a

esplica întrebările teologice şi metafisice, şi recunoaşterea espresă că matematica şi dialeptică sunt ştienţe etene şi nemutabili, cu totul nedeprendenţi de la autoritate şi arbitrariul omenesc.

§286. Alan din Insule[215]

Alan din Insule (Alanus ab insulis s[au] de Ryssel) născ[ut] la 1114, 1 1203, filosof, teolog şi preot, monach cistercită din claustrul *Clairvaux,* numit *doctor universalis* pentru învăţătura lui, cu care se distingea între con[213v]temporanii săi.

Au scris una operă *De arte sfeuj articulus fidei catholicae,* în care se adoperă a arăta cum că adevărul religiunii creştine se uneşte cu filosofia. Combate pre mahomedani şi pre eretici şi zice că doptrinele bisericei catolice să nu se demustre în contra adversarilor prin miracoli şi prin autorităţi, care n-au nice una valoare înaintea celor neceredincioşi, ci să se demustră prin argumente din raţiune: "Tentavi malitiam (haereticorum et mahometanorum) rationibus impugnare; nam nec miraculorum mihi gratia collata est, nec ad vincendas haereses sufticit autoritates inducere, cum illas haeretici aut prorsus respuant, aut prervertant; probabiles igitur fidei nostrae rationes, quibus prerspicax ingenium vix possit resistere, studiosius ordinari" etc. [214]

§ 287. Almaric şi Davide de Dinanto[216]

Almanc (Almaricus, Amalncus, Amauricus) din Bene, în district[ul] de Chartres, poate că au fost de origine maur, ai căruia părinţi s[au] el s-au făcut creştini. Au trăit în seci. XII şi XIII, au fost profes[or] de teolog[ie] înParisii, unde au murit la 1209.

Doptrina lui e *panteistică,* el învaţă că toate sunt D-zeu şi D-zeu e toate. De aici deducea că creatorele şi creatura sunt tot una, căci D-zeu e esenţa tuturor lucrurilor şi terminul tuturor, in dânsul se reîntorc toate,

ca să repausese in dânsul nemutate, şi aşa să rămâie toate în dânsul, un individuu şi nemutabile. Ideiele creiă şi se creiă.

"Omnia est Deus et Deus est omnia, creator et creatura idem Deus. Deus sicut fons est et principium ita finis est omnium, quod omnia [214vJ reversura sint in ipsum, et in eo immutabiliter conquiescant, et ita unum individuum et immutabile permaneant. Deus est essentia omnium creauram et esse omnium; omnia enim esse unum, quod idem est, *ac omnia esse Deum.* Ideae creant et creantur".

Aşa învăţa şi *Davide de Dinanto,* filosof scolastic din seci. XII şi XIII, că toate lucrurile au aceeaşi esenţă şi natură şi întru atâta fac una unitate esenţială. Căci, deşi se pot împărţi în trei claşi, adecă: substanţe eterne şi necorporali al cărora principiu e D-zeu, suflete al cărora principiu e mintea şi corpuri al cărora principiu e materia, totuşi aceste principie ar fi adevăr numai unul, căci de n-ar fi unul, atunci el ar trebui sase distin[215]găpnn una diferenţă care ar ridica simplicitatea principielor, prin urmare în fine toate lucrurile şi toate principielor [sic] acelora ar căra să se concentreze întru una unitate, şi aceasta e D-zeu, ca esenţă a tuturor lucrurilor.

Notă. Aceste doptnne au fost combătute de *Tornade Acin* (Thom. de Aquino Opp. T. VI. in mag. sententt. 1. 11, dist. XVII, quaest. 1, art. I. Opp. T. IX. Contra gen 1i1 es 1, 17) şi de *Albert'Mfagnul]* (Opp. T. XVII. P 76). Ele au fost condamnate şi de Conciliul din *Pari si i* (1207 şi 1210) şi din *Sens* (1204), apoi de Papa *Onor iu III,* cu bula din 1225. Aceştia au proibit unele opere *aristotelice.*

Sinodul din *Parisii:* "Nec libri *Aristotelis* de naturali et prima philosophia, nec commenta in illos libros leganturParisiis publice vel secreto". Adecă parisiann de atunci credeau că atari erori s-ar naşte din filosofia [215v[lui *Aristotele,* ceea ce nu era, de aceea această filosofie iarăşi au intrat după aceea.

Notă 2. Amauric şi *Dinanto,* când se apărau, făceau acesta distinţiune: că *oarecare dop/rină poate fi adevărată filosofice şi*

teologice falsă, şi vice versa, teologice adevărată şi filosofice falsă. Acesta au fost eroare din partea lor, care nu-i ajuta nimica la scopul lor, de a împăca libertatea cugetării cu supunerea la autoritatea bisericii. Rațiunea nu poate veni în contradipțiune cu religiunea.

§ 288. Alesandru Alesiu Doctor Irrefragabilis [217]

Alesandru Alesiu (A. Halesius s[au] Alesius), filosof şi teolog scol[asctic] dm seci. XIII, la 1230, mort la 1245. S-au ținut tare de filosofia lui *Arist[otel],* s-au folosit şi de comentatorii lui, mai ales de *Avicenna.* In disputarea asupra obieptelor filosofice urma forma silogis[216]tică, şi fiindcă era foarte bun dialeptic şi catolic, i s-au dat predicatul de *Doctor Irrefragabilis.*

Intre scriptele lui mai însemnat *eSumma theologiae,* în care comentă şi *Magi struni sententiarum* al lui R Lombardul.

Alesiu n-au fost onginariu, cu toate că au avut mare nume. El a luat, afară de la *Ar ist fotei]* şi *Avicenna,* multe şi de la *Aiigustin, Boethiu, Dionisiu Areopfagul], Anselm de Cantuaria* şi de la alții.

§ 289. Guiliem de Arvern [218]

Oui Hem de Arvern (G. de Arverno), filosof şi teolog scol[astic] din seci. XIII, mort la 1249, e unul dintre scolasticii cei mai buni, care s-au distins şi cu agerimea minții, şi cu erudițiunea. Cunoştea filosofia arabică a lui *Averhoes, Avicenna, Alfarabi* ş.a., au scris şi latineşte mai curat decât alți scolatici, [216v] şi în propunere n-au urmat forma silogistică, ci au propus şi au scris libere.

§290. Doptrina lui

Din doptrina lui relevăm determinațiunea asupra *adevărului.*

I. 1) *Adevărul* însemnă lucrul însuşi.

2) Contrariul aparenței.

3) Lucrul neamestecat s[au] nefalsificat.

4) Esența lucrului, care se espune în definițiune.

5) Esența lui D-zeu, cu care comparând pre toate celealalte, sunt numai aparențe.

6) Absența contradipțiunii în concepte şi județe.

Se pare că prin aceasta au voit să însemne diferența între adevărul logic, formale şi ideale şi între adev[ărul] metafizic, materiale s[au] reale. [217v]

II. In ultra, învăța că *eternitatea* e diferită de *timp,* căci eternitatea] e una dată fără de părți şi fără de sucesiune, iară timpul e mutare contiuă, un răsărit şi interit neîncetat (vol. II, p. 645 ss.).

Combătea *fatalismul* şi *doptrina emanafiunii,* adoperându-se a arăta că D-zeu a creat mundul numai prin *cugetul* său, iară D-zeu e simplice şi nedivisibile, cu toate că e pretutindene, prin una sprecie de estindere spirituală, asemineaomnipotente, omniştiu ş.a. (p. 711. 733. 867).

în una carte *De immoiialitate animae* (O p p. Vol. I, p. 315 ss} arată că sufletul e diferit de corp, simplice şi nemuntoriu.

§ 291. Vicențiu de Belovac [219]

Vicențiu de Belov[ac] (V. Bellovacensis s[au] de Beaivais), dominican, educătonu [218| fiilor lui *ludovic IX Am* Francia, mort la 1264.

Au scris una compilațiune enciclopredică a tuturor ştiențelor de atunci, sub titlu: *Speculum doctrinale* s[au] mai pre larg: *Speculum quadruplex, naturale, doctrinale, morale, historiale, in quo totius naturae historia, omnium scientiarum encyclopaedia, moralisphilosophiae thesaurus, temporum et actionum humanarum theatrum amplissimum exhibetur*(op. et stud, theoll. benedd. Duaci 1624. Voi. IV).

Această compilaţiune au făcut-o dânsul din toţi autorii cunoscuţi în acel seclu, din Biblie, clasicii greci şi latini, părinţii bisericii, din arabi şi scolastici, ca să arate statul ştienţelor de atunci şi mai ales al teologiei şi al filosofiei.

§ 292. Albert Marele [220]

Albert cel Mare

A Ibert Mfare le/ (Albjertus] Magnus s[au] de Boll[218]städt s[au] A. Groot de B.), născut în *Lauingen* în Suabia la 1193 s[au] 1205, au învăţat în *Padua,* s-au făcut dominican şi profesore la Universitatea din *Parish,* unde au învăţat filosofia şi teologia cu mare aplaus, precum şi ca provinciale al ordinei sale, după aceea în Germania.

Acest scolastic au restabilit pre *Aristotele,* care fusese mai de multe ori condamnat de concilie, si noade şi papi şi scos din scoale.

A[lbert] avea multe cunoştinţe şi despre lucrurile naturali, cât unii credeau despre dânsul că e taumaturg şi fermecătoriu.

Operele lui, cea mai mare parte, sunt comentarie asupra lui *Aristot/e/f,* parte asupra obieptelor teologice, p[er] e[xemplum] *Summa iheologiae* şi comentariul *hi magistrum sententiarum,* apoi despre magie, necromanţie, astrologie |1 a. |218v]

§ 293. Doptrina lui

Filosofia s[au] doptrina lui se poate reduce la următoariele:

1) Căuta să împace pre nominalişti şi realişti, pre cale de mijloc, şi zicând că universalele, în cât se cugetă de sine, e numai în minte, şi aşa se înseamnă cu certe vorbe. El are însă şi una capacitate a se comunica materiei, şi aşa se face obieptiv în lucrurile singualrie, sau a le face pre aceste reali prin a sa prezenţăîn dânsele, ca lucruri de determinată sprecie (de intellectu intelligi opp. T. V. p. 247).

2) Sufletul, zice A[lbert], e un *tot potestativ* (totum potestativum) ad[ică] plin de puteri. El îşi are scaunul său in creen, aşa cât sensul commune (sensus communis) îşi are scaunul în partea anterioară a creerilor, unde [219] concurg nervii celor 5 sensi şi formă organul comune lor. Da îndărătul creerilor anteriori e scaunul fantasiei. în mijlocul creerilor, unde se află căldura cea mai multă spirituală (calidum spirituale), e scaunul înţelesului. în creerii posteriori e scaunul memoriei ş.a.

3) Totuşi sufletul, zice *A [IbertJ,* e una substanţă unică şi necorporale, prin urmare şi nemuritoane. Iară *legătura* sufletului şi a corpului eun spirit volatile, de natura focului (spiritus phantasticus), care aduce la cunoştinţă formele prercepute cu organele. Chiar această conştientă (conscientia), ce are influenţă şi asupra voinţei, e raţiunea, pre care *Albfert]* o numeşte *conservatoarie* s[au] tutrice (synteresis, cruvTrpriaic, ;de anim. o p p. T. III, p. 140. 166. 186. Coll. T. XVIII, p. 391. 465).

4) în metafisică esplică [219v] mai ales conceptele fiinţei, substanţei (pre care o numeşte şi *quidditas)* şi al accidentului, al causei şi efeptului, al materiei şi al formei ş. a. urmând mai mult pre arabii aristotelici.

5) Neagă eternitatea mundului şi inculpă întru aceasta pre *Aristotele* şi pre următorii lui arabi şi neoplatonici, că adecă ar fi contradipţiune a pune eternitatea mundului, când vedem că se nasc lucrurile şi creaţiunea

e neapărat a se face în timp (summa theol. V. II, trapt. 13, quaest 77. Membr. 2).

6) In teologia naturală se adoperă a demustra mai ales esistenţă lui D-zeu, ca a unei fiinţe necesarie, în care firea şi esenţa sunt identice. Despre lucrurile finite zice că sunt făcute de D-zeu *per causationem univocam,* unde adecă causătonul şi causatul sunt de una finţă, totuşi neagă emanaţiunea sufletelor. [220]

§294.

[220v]

Note

[1] Aceste capitole, dedicate lui Platon, sunt datorate de autor lecturării capitolului despre filosof din lucrarea lui Diogene Laertios, aşa încât voi folosi cu predominanţă pe acesta în elaborarea notelor; vezi Diogene Laertios, *Despre vieţile şi doctrinele filosofilor,* edit. *Polirom* Iaşi, 1997, pp. 128-149. Nu mă voi mărgini doar la această lucrare, Bărnutiu dovedind o bună cunoaştere a dialogurilor, ca şi a lucrărilor lui Cicero şi Seneca.

[2] Ariston, atletul din Argos, după Diogene Laertios; nu mai este citat decât de Olimpiodor. şi de anonimul autor al unei lucrări *Viaţa lui Platon.*

[3] Lucrările de specialitate consideră acest fapt ca fiind o legendă. Umerii laţi, măreţia stilului sau lăţimea frunţii sunt elementele constitutive ale acestei legende (Leon Robin, *Platon,* edit. Teora, Bucureşti, 1996, p. 11). Porecla de Platon ar fi adoptată chiar de filosof, după remarca profesorului de gimnastică din copilărie (Alexandru Posescu. *Platon. Filosofia dialogurilor,* edit. Ştiinţifică, Bucureşti, 1971. p.48).

[4] După Apolodor în 428-427, iar după Neantes, 429-428. Diogene Laertios foloseşte cronografiile lui Apollodor pentru data naşterii (a 88-a olimpiadă), iar anul morţii îl dă după cronografiile lui Neanthes din Cyzic (retor şi istoric din şcoala lui Philiscos, sec.IV î.C.) şi Hermip. Biografia este o problemă, de vreme ce Platon nu a dat nici o indicaţie asupra vieţii sale. Alexandru Posescu menţionează lucrările ("în cel mai bun caz de a doua mână") care dau amănunte despre viaţa lui Platon *(Platon. Filosofia dialogurilor,* pp.47 - 48): Apuleius, *De Platone et de ejus dogmate:* Diogene Laertios, Flepi βIG>V Kcd yveoprov TGJV ev <piA,ooo<pia e'uSoKiu.îiadvTCOV *(Despre vieţile şi doctrinele filosofilor,* Edit. Polirom, Iaşi, 1997); Olimpiodor, Bioc, nA-dxcovoq *(Viaţa lut Platon);* o lucrare anonimă, Bloc, nA,6Vrcovoc,; Cicero;

Seneca; Filodem, cap. despre Academie, în Td>v <piA.oao<p(ov cr6vT<x£u; (fragmente despre spusele filosofilor, din care s-au conservat puţine); Cornelius Nepos, cap. despre Dion, în *De viris ilhisthbus;* Strabon, în recoypoKpiica *(Geografia);* Plutarch, cap. despre Dion, în Btoi îcapdM/n,A.oi *(Vieţi para/ele);* Porfir, în cap. despre Platon, din OiA.oao9(DV iaxopia *(Istoria filosofilor):* Atenaios, în Aei7ivoo-o<picrxai *(Ospăţul filosof lor,* edit. Minerva, col. Biblioteca pentru toţi, Bucureşti. 1978). După Robin *(Plafon,* pp. 9 - 10), data naşterii lui Platon variază din dorinţa biografilor de a o asocia cu unele evenimente spectaculare: Thargelion, sărbătoare a lui Apollo în 7 mai, sau, ţinând cont de data morţii (în anul 348-347 *IC),* atribuirea vârstei de 81 de ani, preferată cifrelor de 80 sau 82 pentru că 81 este pătratul lui 9, cifră care, la rândul ei, este pătratul lui 3, primul număr impar după greci. Sursa lui Robin aici este acelaşi Diogene Laertios. Să amintim ca sursă a lui Diogene Laertios şi pe Favorinus (filosof de orientare sceptică din secolul I d.C, care a trăit la Roma) cu lucrările 'A7rou,vîiu.oveuu.axa *(Amintiri,* cel puţin 5 cărţi), navioSaufi iaxopla *(Istorii felurite,* cel puţin 8 cărţi).

[5] Ultimul rege al Atenei, după legendă: Codros. Marile familii aristocrate ateniene aveau obiceiul de a-şi atribui origine divină. Pe linia descendenţilor, Codros ar urmaşul unui nepot al lui Poseidon.

[6] Perictione, sau Potone, după Diogene Laertius; mai verosimil ar fi să spunem că Potone a fost numele surorii mai mici a lui Platon. Fraţii săi mai mari au fost Adeimantus şi Glaucon, iar sora mai mică - Potone.

[7] Dacă dinspre partea tatălui arborele genealogic este spectaculos, dinspre partea mamei el este mai bine stabilit, şi nu e lipsit de o anumită importanţă: Perictione a fost fiica lui Critias (protagonistul dialogurilor *Timaios* şi *Critias),* care avea un străbun prieten cu Solon (Dropides), sau după unii, chiar pe Solon însuşi; totodată, ea e vară cu Critias şi soră cu Charmides. După înfrângerea definitivă a Atenei în *Războiul Peloponesiac,* Sparta a instaurat un guvern oligarhic la Atena în 404 î.C, cunoscut sub numele de *Tirania celor Treizeci.* Acesta a durat opt luni, iar Critias a fost unul dintre cei mai extremişti membri ai lui, chiar şeful acestuia. Charmides a fost unul dintre cei *Unsprezece,* adică comisarii instituiţi în Pireu. Din păcate, au contribuit direct la moartea lui Socrate, încercând să-1 implice pe acesta din urmă în arestarea lui Leon din Salamina. Trebuie reţinut faptul că Platon provine dintr-o familie aristocratică ateniană cu o istorie bogată a conexiunilor politice, incluzând relaţii îndepărtate cu Solon şi Pisistrate, întrucât ne dăm seama că el era destinat unei cariere politice. Dar din motivele menţionate, aceasta era destinată eşecului.

[8] Zeul grec este Poseidon, Neptun fiind numit la romani, care au preluat zeităţile greceşti.

[9] Diogene Laertios, cap. despre Platon, V. Prima parte a pregătirii unui tânăr aristocrat atenian se numeşte U,O-DOIKT|, adică tot ceea ce priveşte muzele, literatura, filosofia, istoria, poezia, muzica, etc., iar a doua parte este yop**.vaoxiK**'n, adică educaţia fizică.

[10] Diogene Laertios, VI. Nu există însă certitudinea acestui fapt. Probabil, biografii l-au atribuit lui Platon din dorinţa de a se explica stilul dialogurilor.

[11] Mai întâi a încercat unele versificări de care a fost nemulţumit, comparându-le cu epopeele homerice, iar apoi şi-a încercat talentul în arta dramatică, scriind unele piese de teatru. Dar, în momentul în care asista la repetiţiile actorilor, s-a întâlnit cu Socrate, care 1-a determinat să renunţe. Vezi Diogene Laertios, VI, VII. O interpretare nu poate fi influenţată decât de concepţia lui Platon asupra poeţilor,

așa cum o observăm în Republica; probabil Socrate îi va fi spus că lucrurile nu merg bine în mândra Atena, iar poezia şi teatrul e o cale spre minciună, iar virtutea nu poate fi descrisă în astfel de încercări. Se poate ca Socrate să-i fi subliniat şi vanitatea doctrinelor asupra naşterii şi alcătuirii universului, subiecte predilecte în "dramaturgia" acelui timp; Socrate începuse şi el ca filosof al naturii, renunțând în favoarea doctrinei etice.

[12] Un autor tragic prezenta la un concurs o trilogie tragică, urmată de o a patra piesă, o dramă satirică.

[13] Aristotel *(Metaph. AG.* 987a) spune că Platon ar fi fost elevul heracliteanului Cratylos, înainte de a pătrunde în cercul socratic.

[14] Cratylos din Theba, discipol al lui Heraclit. Mărturia lui Aristotel nu se potriveşte cu cea a lui Diogene Laertios în ceea ce priveşte întâietatea lui Socrate sau cea a lui Cratylos, vezi lucrarea celui din urmă, cartea a III-a, VIII, şi *Metafizica* aristotelică, A6. 987a. Cratylos a denaturat însă principalele idei ale lui Heraclit, fiind socotit de unii chiar sofist. La afirmația lui Heraclit că nu te poți cufunda de două ori în acelaşi râu, Cratylos replica că nu poți să te cufunzi nici măcar odată. Platon va dedica un dialog teoriei despre limbă şi originea ei ce va purta numele acestui heracliteean.

[15] Hermogenes din Atena, menționat de Platon în *Phaidon,* 59 b şi *Cratylos;* pare-se că a fost discipol al lui Parmenide. Bărnutiu preia din lucrarea lui Diogene Laertios, cartea a IlI-a, 6. După Olimpiodor, Platon ar fi primit lecții tocmai de la Parmenide; faptul este aproape imposibil cronologic.

[16] Hermip din Smyrna, zis Callimahianul, scriitor erudit spre finele secolului al III-lea î.C. A scris o lucrare intitulată *Viețile.*

[17] Una din dezamăgirile lui Platon.

[18] Platon va scrie primele dialoguri în apărarea memoriei maestrului său. Socrate va fi, cu excepția a foarte puține dialoguri, protagonist. După Platon, Socrate a reprezentat prototipul cetățeanului ideal.

[19] Socrate a mu rit în 3 99 î. C. Platon nu a fost martor la aceasta, nesuportând să vadă imaginea maestrului său, aşteptând moartea. în *Phaidon,* Platon subliniază: "Platon era. pare-se. bolnav".

[20] După unii analişti ai platonismului, nu a existat un pericol real asupra discipolilor lui Socrate, după ce acesta din urmă fusese acuzat. Totuşi mulți dintre discipoli au preferat să se îndrepte către Megara, unde Atena nu avea putere şi unde se găsea şcoala socraticului Euclid. Platon a rămas acolo aproximativ trei ani, fără să fi fost cu adevărat influențat de amestecul de eleatism şi socratism existent în şcoală..

[21] Există capitolul 101 în volumul I al acestui curs, dedicat lui Euclid şi şcolii lui.

[22] îi este dedicat paragraful III din capitolul 65, în volumul I.

[23] Eudoxus din Cnidos, cel de care se leagă rezolvarea problemei cubului, numită "din Delos". Se atribuie şi lui Platon această rezolvare. Plutarch *{De genio Socratis,* 7, 579 a) pare a susține aceasta. Lui Eudoxus îi este dedicat paragraful V din capitolul 65, în volumul I.

[24] Timaios din Locri.

[25] Platon a vizitat cel mai probabil Egiptul, Cirene, Italia sudică, Sicilia, în ordinea aceasta. Platon a vândut o cantitate de ulei provenită din livezile

sale de măslini (după Robin), acoperindu - şi cheltuielile. Egiptul, prima destinaţie, era o tentaţie dacă era posibil să se întâlnească cu reprezentanţi ai tagmei preoţilor dc acolo. Apoi s-a întâlnit la Cyrene cu Theodorus, Aristip şi Cleombrotos, şi la Tarent cu Archytas. Sicilia, ultimul popas, a avut relevanţă asupra biografiei lui Platon. întâlnirile cu Dionysios cel bătrân şi cu Dion, cumnatul său, au avut efecte diferite. Dion l-a impresionat pe Platon, pe când Dionysios a ajuns să-1 vândă ca şi sclav pe filosof

[26] Cele mai importante rezultate în matematică în secolul 4 î.C. au fost găsite de prietenii sau pupilii lui Platon. Secţiunile conice au fost studiate cu intensitate în Academie, iar descoperitorii lor au fost apropiaţi de Platon; posibil ca şi Theaitetos, creatorul geometriei solidelor, să fi fost membru al Academici Eudoxus din Cnidus-autorul doctrinei proporţiilor aşa cum se găseşte în elementele lui Euclid, inventatorul unei metode de calcula ariile şi volumelor figurilor curbilinii, propunătorul schemei astronomice a sferelor concentrice-adoptată de Aristotel-a venit de la şcoala din Cyzicus la Atena pentru a colabora cu Platon şi a fost conducătorul Academiei pe perioada unei călătorii a lui Platon. Archytas, inventatorul mecanicii, a fost prieten şi corespondent al lui Platon.

[27] Platon a fundat Academia pe Ia 387 î.C, ca şi instituţie în care să fie promovate cercetarea ştiinţifică şi învăţământul. El a prezidat-o tot restul vieţii, lăsând conducerea ei doar temporar, pe durata călătoriilor în Siracuza. Platon a murit în cea. 347 î.C, lăsând Academia lui Speusippus, care îi era nepot de soră. Analiştii specializaţi în filosofia politică susţin, nu fără temei, că Academia a servit doar unui tip de învăţământ, cel pentru o carieră politică. Unii discipoli ai lui Platon au recurs la asasinate, cum ar fi cel al lui Dion, fapt incert însă. Academia a servit drept model pentru instituţiile de învăţământ superior, până când mitul ei a fost distrus de împăratul Iustinian în 529 d.C, adică peste o mie de ani.

[28] Adoptând modelul inscripţiei de pe frontispiciul oracolului din Delphi, Platon a pus inscripţia unnătoare: "Să nu intre cine nu e geometru*'. Cea mai bună explicaţie ar fi '"cel ce nu poate să admire formele geometrice". Platon agrea matematicile ca propedeutică, ele nu puteau oferi modelul pentru dialog, adică dialectica e mai importantă decât examinarea matematică, ce se opreşte întotdeauna la ipoteză. Nici una din celelalte ştiinţe nu erau neglijate în Academie. Speusip, nepotul şi succesorul lui Platon, a fost un scriitor prolific în istoria naturală; lucrările de biologie ale lui Aristotel erau începute în Academie şi apărute imediat după moartea lui Platon. Activitatea Academiei în jurisprudenţă şi practică legislativă se observă în mărturiile lui Plutarch: Platon l-a trimis pe Aristonym la arcadieni, Phormion la Elis, Menedem la Pyrrha. Eudoxus şi Aristotel au scris legi pentru Cnidus şi Stagira. Alexandru a folosit sfaturile lui Xenocrate în conducerea Imperiului; Xenocrate a fost trimis în coloniile asiatice greceşti.

[29] Mai precis, în 401 î.C. începe expediţia lui Cyrus cel tânăr împotriva fratelui său Artaxerxes.

[30] Dion din Siracuza, cumnatul lui Dionysios cel Bătrân şi unchiul lui Dionysios cel tânăr. A fost discipol şi prieten apropiat lui Platon, reprezentând unul din motivele pentru care Platon a făcut călătoriile în Sicilia. A dorit la un moment dat să preia puterea. Eşuând, a fost exilat şi a pierdut toată averea în favoarea lui Dionysios cel Tânăr. A murit asasinat de unul dintre discipolii lui Platon cu vreo opt ani înaintea morţii lui Platon.

[31] Dionysios din Siracuza, fiul lui Hermocrates, tatăl lui Dionysios cel tânăr. A fost tiran al Siracuzei între 405 şi 368/367 î.C.

[32] Anniceris din Cyrene, filosof din şcoala lui Aristip, fondând o sectă a şcolii cirenaice. Vezi cap. 114 din volumul I al acestui curs.

33 Unele surse spun că Anniceris a refuzat banii pe care amicii lui Platon şi Platon însuşi i-au adunat pentru a plăti datoria. în acest caz. Platon a cumpărat grădinile lui Academos (Hecadem) cu cele 20 sau 30 de mine, şi a înfiinţat această instituţie numită după numele deformat al eroului grec.

34 Academia nu era singura şcoală în Atena. Ea rivaliza cu cea a lui Isocrate. Acesta din urmă era prieten cu Platon la început, însă amândoi vor începe a ataca doctrina celuilalt după fondarea Academiei.

35 Personaj confuz sau citat poate greşit de Bămuţiu. acordând încredere unei surse. Poate fi vorba de generalul atenian Timotheos, figură proeminentă în istoria Atenei între 378 şi 355. Ştim că acesta era pupilul lui Isocrate, conducătorul unei şcoli rivale Academiei, şi deci mai puţin apropiat lui Platon. Timotheos a fost fiul generalului Conon şi a fost comandant în războiul contra Spartei. I-a câştigat pe acarnanieni şi pe molossieni ca aliaţi, capturând apoi Corcyra şi învingând Sparta în bătălia navală în marea Alyziei (Acarnania). Mai este un personaj, Timotheos, istoric, autor al unei lucrări. *Vieţile,* despre care nu cunoaştem nimic, doar e citat de Diogene Laertios; acesta se pare că a trăit mai târziu. înclin să cred că Bărnutiu vorbeşte de generalul Timotheos.

36 Phocion *(cea.* 402 - 318 î.C.), general şi om de stat atenian, virtualul conducător al Atenei între 322 şi 318. Phocion a fost pupilul lui Platon şi prietenul intim al lui Xenocrate. După ce a servit ca mercenar în Persia, a încercat să sprijine eforturile Atenei de a-şi păstra independenţa în faţa Macedoniei. în 348 a reuşit să evite faptul ca forţele ateniene să piardă împotriva aliaţilor lui Filip al II-lea în Eubeea. A ajutat Megara (343) şi Bizanţul (340) contra lui Filip, dar a acceptat apoi relaţiile cu macedonenii. După moartea lui Alexandru cel Mare în 323, a intrat în Războiul Lamian. Din păcate, a fost acuzat de trădare de către atenieni. Mai târziu i s-a ridicat o statuie şi i s-au adus omagii.

37 Hyperides (390 - 322 î.C), orator atenian ce s-a manifestat cu deosebire în Războiul Lamian (323 î.C), ultima încercare de apărare împotriva dominaţiei macedonene. Membru al unei familii bogate, Hiperide a fost pupil atât lui Platon cât şi lui Isocrate. A început ca şi scriitor de discursuri juridice. L-a avut ca adversar pe Demosthene, între 346 şi 324, şi a fost unul dintre cei zece acuzatori ai acestuia din umiă (323 î.C). Hiperide a fost prins şi executat de către generalul atenian Antipater, în Thessalia. I s-au atribuit 77 discursuri, din care au supravieţuit timpului 6: "Contra Filipizilof' (336 - 335), "Pentru Lycophron" (333), "Pentru Euxenippus"" *(cea.* 330), "Contra lui Athenogenes" (330), "Contra lui Demosthenes" (323), şi un discurs funerar (322).

38 Demostene sau Demosthenes (384 î.C, Atena-oct. 12,322 î.C, Calauria, Argolis), celebru om de stat atenian, recunoscut drept cel mai mare orator al Greciei antice, adversar neînduplecat al lui Filip al II-lea şi al fiului său, Alexandru cel Mare. Campania oratorică împotriva lui Filip s-a materializat prin discursurile numite *Filipice.* Demostene a fost fiul unui făurar de săbii bogat. Moartea tatălui său pe când a avut 7 ani l-a pus în pericolul de a fi ucis de către cei care-i păstrau averea. Gardianul Aphobus l-a scăpat şi l-a pregătit în gimnastică şi oratorie. Plutarch, în ale sale *Vieţi paralele,* vorbeşte de defectul său de vorbire, "o pronunţie nearticulată şi bâlbâită"; defectul va fi atenuat de o voinţă puternică. Despre soarta lui am vorbit deja în nota anterioară. Werner Jaeger are o monografie *Demostene. Originea şi dezvoltarea politicii sale* (1938, reluată în 1977). Discursul cel mai cunoscut a fost *Despre coroană.*

39 Platon a adoptat modelul pitagoreic de a-şi împărţi elevii în două clase, dar acest fapt are explicaţii şi din altceva decât considerentele

pedagogice. Platon pregătea pe unii dintre discipolii lui pentru scopul dorit, ceea ce înseamnă că îi alegea în funcție de poziția favorizată în locul de unde proveneau.

40 A doua călătorie are scopul precizat în nota următoare. A treia oară Platon va merge ca să-1 împace pe Dion cu Dionysios. Dion, exilat şi deposedat de bunuri, frecventa cursuri ținute în Academie. Eşecul cererii de împăcare îl va determina pe Platon să renunțe la orice încercare de a mai crea regele - filosof.

41 După moartea lui Dionysios I în 367, Dion a avut ideea de a chema pe Platon în Siracuza ca tutore al lui Dionysios al H-lea. Platon nu era încântat de această propunere; dar Dion şi Archytas au insistat. Planul era ca Platon să-1 instruiască pe Dionysios cel tânăr în ştiință şi filosofie şi să-1 pregătească pentru conducerea Siracuzei şi respingerea controlului Cartaginei asupra Siciliei. Dar Dionysios nu s-a ridicat la înălțimea aşteptărilor, parte pentru că acesta îl invidia pe Dion. Platon a plătit cu prizonieratul această lungă vizită în Sicilia (361 - 360). Dion va căpăta tronul Siracuzei prin lovitura din 357, dar a fost asasinat în 354.

42 Anul morții oscilează: 348 sau 347 î.C. Vârsta lui Platon e nesigură (vezi notele anterioare).

43 Are un capitol dedicat, după ce Bărnuțiu încheie de prezentat filosofia lui Platon.

44 Potone, sora mai mică a lui Platon.

45 Cartier al Atenei, în acea vreme.

46 Activitatea literară a lui Platon se întinde pe durata celei mai mari părți din viața sa. *Apologia,* considerată ca fiind primul dialog, a fost scrisă probabil în 380 î.C, iar *Legile* a fost lucrarea cea mai târzie pentru că, după tradiție, Platon a murit înainte să-i dea forma finală.

47 Forma actuală a dialogurilor o datorăm foarte mult filologilor sau filosofilor din Evul Mediu. Planează serioase rețineri asupra autenticității unor dialoguri sau a unor pasaje din dialoguri recunoscute ca autentice.

48 Foarte apreciate sunt, pe lângă dialoguri, *Scrisorile,* în care avem o seric de amănunte asupra vieții lui Platon însuşi. Nu au scăpat de suspiciunea de lipsă de autenticitate. însă alte scrieri decât dialogurile nu ne oferă gândurile filosofului Platon, ci doar ale omului Platon. Este interesant să ne întrebăm pentru filosofia platoniciană: *"De ce a scris Platon numai dialoguri?".* Acesta este, dealtfel, şi titlul unui articol al profesorului V. Muscă, în *"Studia Universitatis Babes - Bolyai. PhilosophicF* nr.2, 1990. în cea de a şaptea *Scrisoare,* el a opus impactul pe care-1 pot avea lucrările scrise asupra celorlalți cu acela al contactului direct cu gândirea lor, şi a dat un verdict nefavorabil rolului unei lucrări scrise. Platon a pus un verdict similar în gura lui Socrate în *Phaidros* (vezi şi A1. Posescu, *Platon. Filosofia dialogurilor,* pp. 67-70). Probabil că el a scris dialoguri pentru motivul de a educa pe cei pe care nu-i avea în Academie, şi nu în ultimul rând, pentru a-1 reabilita pe Socrate.

49 Diogene Laertios consideră pe Platon descoperitorul genului dialogului în filosofie - vezi Cartea a III-a. 48. Tot acolo, Diogene prezintă şi alte concepții: Aristotel credea că inventatorul acestei metode este Alexamenos din Styra sau din Teos (după Aristotel, *Despre poeți,* citat de Favorinus), sau alții îl numeau pe Zenon ca fiind primul care a scris dialoguri. Prin ale sale dîtoplai, Zenon poate fi considerat inventatorul dialecticii, dar nu este cert dacă a scris dialoguri. Tot în pasajul 48, Diogene

defineşte dialogul ca fiind un discurs format din întrebări şi răspunsuri asupra unor chestiuni filosofice sau politice, cu respectarea caracterului persoanelor care vorbesc şi felului lor de a vorbi. Dialectica e arta de a vorbi, de a conduce un dialog prin apărarea unei teze sau combaterea ei.

[50] După nota aferentă acestui pasaj din Diogene Laertios (Cartea a III-a. 37), Aram Frenkian spune că nu se poate identifica unde a spus Aristotel acest lucru (Diogene Laertios, Cartea a III-a, 37, pg. 135).

[51] Raţiunea pe care a avut-o Platon în a utiliza miturile poate fi înţeleasă consultându-se volumul *Miturile lui Platon,* edit. Humanitas, Bucureşti, seria *Antologiile Humanitas,* 1996.

[1,2] Bărnutiu va prezenta patru clasificări ale dialogurilor. Deoarece nu există vreun argument serios că Platon a început să scrie având un sistem pe deplin dezvoltat, ordinea în care au fost scrise dialogurile are o deosebită importanţă. Putem afirma că acea concepţie platoniciană manifestă în primele scrieri, se schimbă de-a lungul întregii activităţi filosofice a lui Platon. Ajutor ne-a fost oferit chiar de Platon însuşi, apoi de Aristotel. Platon a stabilit o legătură între *Sofistul* şi *Omul Politic,* pe de o parte, şi *Theaitetos,* ca şi cum discuţia ar începe de acolo unde se sfârşise. Aristotel pune *Legile* după *Republica.*

Clasificările vor începe cu adevărat mai târziu. Ca să dăm un exemplu, după scolastici *Sofistul, Omul Politic, Philebos, Timaios* (şi *Critias), Legile* formează un grup distinct, pe baza criteriului lingvistic, orientat spre sfârşitul vieţii lui Platon. întregul grup trebuie să fi fost mai târziu scris decât *Sofistul,* care este considerat ca fiind continuare a dialogului *Theaitetos.* Deoarece *Theaitetos* evocă moartea eminentului matematician (probabil în 369 a.C), putem fixa dialogul în cea. 368, în ajunul plecării lui Platon către Siracuza. Grupul dialogurilor timpurii este creditat ca sfârşind cu *Theaitetos* şi încheiat practic ca

înţeles de *Parmenide. Banchetul. Fedon* şi *Republica* (şi probabil *Protagora),* erau considerate ca fiind punctul culminant al acestei perioade.

[53] Thrasyllos, gramatician şi astrolog. A trăit la curţile din Rhodos şi Roma (pe vremea lui Tiberius). A murit pe la 36 d.C

[54] Nu putem crede că Platon s-a gândit vreodată să-şi scrie dialogurile după metoda tetralogiei în teatru (o trilogie tragică urmată de o dramă satirică). Dealtfel, Diogene Laertios nu este nici el de acord cu această idee a lui Thrasyllos.

[55] Diogene Laertios afirmă că Thrasyllos credea că dialogurile sunt în număr de cincizeci şi şase. dacă considerăm că *Republica* şi *Legile* sunt împărţite (prima în zece cărţi, a doua în douăsprezece). Dar, dacă le luăm ca fiind o singură lucrare (fiecare în parte), avem nouă tetralogii. De asemeni, Thrasyllos dă două titluri: unul de la numele interlocutorului, celălalt din subiect (pentru numele provenit după subiect vezi Cartea a III-a, 57 - 61).

[56] Formal, aceste importante dialoguri. *Sofistul* şi *Omul politic,* sunt strâns legate, ambele pornind de la natura definiţiei. Obiectul dialogului *Sofistul* este logic şi metafizic; încearcă să explice adevărata natură a predicaţiei negative, sau negaţia că ceva este într-un anume fel. Obiectul dialogului *Omul Politic* este de a considera meritele a două forme opuse de guvernare, cea personală şi constituţionalismul, şi de a o încuraja pe a doua, prin forma particulară de monarhie limitată. Deci un dialog vrea să pună bazele fundamentelor tuturor subsecvenţilor logici, celălalt dialog a tuturor celor constituţionali. O a doua propunere este aceea de a ilustra valoarea unei clasificări atente ca bază a definiţiei ştiinţifice.

[57] După Diogene Laertios (Cartea a IH-a, 61 şi 62), gramaticianul Aristophanes (din Byzantion, cea. 250 - 180 î. C, urmaş al lui Eratostene la conducerea bibliotecii din Alexandria) a pus unele dialoguri pe trilogii (cinci la număr, deci 15 dialoguri), restul fiind luat fiecare separat. Nu este fericită nici această împărţire.

[58] Diogene Laertios ne-a comunicat şi o listă de dialoguri apocrife: *Midon,* sau *Crescătorul de cai, Eryxias,* sau *Erasistratos, Alcyion, Acephalii,* sau *Sisyphos, Axiochos, Feacienii, Demodocos, Chelidon. Hebdomada, Epimenide* (vezi Cartea a IlI-a, 62). *Midon, Feacienii, Chelidon, Hebdomada* (Ziua a şaptea), *Epimenide* nu s-au păstrat.

[59] Sunt prezentate astfel domeniile filosofiei: logica (sau canonica, la Epicur), fizica (filosofia naturii) şi etica. Clasificarea pare a proveni de la Xenocrate şi a rămas pe timpul epicureilor şi stoicilor. Se mai considera şi partea teoretică a filosofiei (GecopTixixti). cea practică (7ipa%TixT|), şi, uneori, cea făuritoare a activităţii umane (7tovijTa%fj).

[60] Prima ediţie a textului grec aparţine lui Aldus Manuce, care a apărut la Veneţia, treizeci de ani mai târziu decât textul latin al lui Marsilio Ficino în 1483-1484.

[61] Ediţia renascentistă a operei lui Platon (în limba latină) a fost publicată la Geneva (L. Robin dă ca oraş Lyon-ul, în *Platon,* Teora, Bucureşti, p. 37) în 1578 de tipograful şi umanistul Henri Estienne (1528-1598), cunoscut ca sub numele latinizat: Stcphanus. Această ediţie celebră (şi prin faptul că a dat numerotarea existentă azi în dialogurile platoniciene) a avut trei volume, care a avut numerotarea începând de la sfârşitul precedentului volum. Textul era situat în două coloane, la stânga textul în greacă, iar la dreapta cel în latină (de Jean de Serres). între coloane erau situate litere de la a la c ce împărţeau coloana în cinci părţi.

Volumul I: *Euthyphron* (2a - 16a), *Apologia* (17a - 42a), *Cri ton* (43a - 54e), *Phaidon* (57a - 118a), *Theages* (121a - 131a), *Rivalii* (132a - 139a), *Theaitetos* (142a - 210d), *Sofistul* (216a - 268b), *Euthydem* (271a - 307c), *Protagora* (309a - 362a), *Hippias Minor* (363a - 376c), *Cratylos* (383a - 440e), *Gorgias* (447a - 527e), *Ion* (530a-542b)

Volumul II: *Philebos* (11a - 67b). *Menon* (70a - 100b), *Alcibiade* (103a - 135e), *Alcibiade II* (138a - 151c), *Charmide* (153a - 176d), *Laches* (178a - 201c), *Lysis* (203a - 223b), *Hipparcus* (225a - 232c), *Menexenos* (234a - 249e), *Omul politic* (257a - 311c), *Minos* (313a - 321d), *Philebos* (327a - 621d), *Legile* (624a - 969d), *Epinomis* (973a - 992e)

Volumul III: *Timaios* (17a - 92c), *Critias* (106a - 121c). *Parmenide* (126a -166c), *Banchetul* (172a - 223d), *Phaidros (221*'a - 2 79c), *Hippias Major* (281a - 304e), *Scrisoarea I* (309a - 310b), *Scrisoarea II* (310b - 315a), *Scrisoarea III* (315a - 319e), *Scrisoarea IV* (320a - 321c), *Scrisoarea V* (321c - 322c), *Scrisoarea VI* (322c - 323d), *Scrisoarea VII* (323d - 352a), *Scrisoarea VIU* (352b - 357d), *Scrisoarea IX* (357d - 358b), *Scrisoarea X* (358b - 358c), *Scrisoarea XI* (358d - 359c), *Scrisoarea XII* (359c - 359e), *Scrisoarea XIII* (360a - 363e), *Axioch* (364a - 372a), *Despre Dreptate* (372a - 375d), *Despre Virtute* (376a - 379d), *Demodocus* (380a - 386b), *Sisyphus* (387b - 391d), *Eryxias* (392a - 406a), *Clitophon* (406a - 4 lOe), *Definiţii* (41 la - 416a).

[62] Friedrich Ernst Daniel Schleiermacher (1768-1834), teolog şi filosof german, principalul reprezentant al romantismului religios. Adversar al lui Fichte şi Hegel, ca şi al iluminismului, Schleiermacher cultivă preferinţa romantică pentru activitate în scopul fundamentării teologiei protestante. De exemplu, simţind că poziţia lui Hegel l-ar putea afecta, Schleiermacher a încercat să împiedice, ca rector, intrarea lui Hegel în Academia din Berlin. Despre această relaţie vezi monografia *Hegel* a lui Franz Wiedmann, Teora, 1998, pp.69-73. Opere: *Cuvântări asupra*

religiei (1799), *Monologuri* (1800). *Principiile unei critici a doctrinei anterioare a moravurilor* (1803), *Schiță a unui sistem al doctrinei moravurilor* (1835), *Dialectica* (1839). *Compendiu de etică filosofică* (1841), ultimele trei postum.

63 Schleiermacher preia o idee asemănătoare de la Tennemann (L. Robin, *Platon.* pg.37), susținând că baza clasificării dialogurilor trebuie căutată în însăşi evoluția gândirii platoniciene.

64 Traduceri în germană realizate între 1804 şi 1810.

65 Ast. Friedrich (1778-1841), probabil profesor în Munchen.

66 Mai arc o lucrare, care aproape sigur nu era cunoscută de Bărnutiu: Ast, (George Anton) Friedrich, *Lexicon platonician sive Vocum platonicarum index* (3 vol., 1835-38)ss.

67 Lipsesc din atenția autorului *Apologia lui Socrate* şi *Menon.* primul probabil pentru că nu e teoretic, iar al doilea pentru că pregăteşte dialogurile următoare.

68 *Protagora.* sau despre sofişti, dialog etic. Nu se poate aprecia data la care a fost scris; probabil nu mai târziu de 380 î.C. Acest dialog poartă încă relația dintre Socrate şi Platon aşa cum ne apare ea în primele dialoguri, zise socratice, şi îl opune pe Socrate sofiştilor. Totuşi maniera de a trata subiectul existent l-ar prezenta drept unul din dialogurile de maturitate.

69 *Phaidros,* sau despre frumos, dialog etic. Autenticitatea sa nu este pusă sub îndoială. După Schleiermacher, *Phaidros* este prima scriere a lui Platon. preluând o tradiție antică, cum ar fi Diogene Laertios, Hermeias, Olympiodor. Dar cercetătorii secolului XX au arătat că această opinie

nu se susține în nici un fel. Astăzi se crede că dialogul face trecerea dintre perioada de maturitate şi scrierile de bătrânețe.

70 *Gorgias,* sau despre retorică, dialog etic. Probabil a fost scris înainte de prima călătorie în Sicilia. ca reacție contra defăimătorilor lui Socrate, cum era sofistul Polycratos.

71 *Phaidon,* sau despre [nemurirea] sufletului, dialog etic. Autenticitatea dialogului nu a fost contestată. Grupul *Cratylos - Phaidon Symposion* făcea parte din perioada de tinerețe, situată la sfârşitul acesteia, făcând trecerea la perioada de maturitate. Cel mai probabil. *Phaidon* a fost scris în jurul anului 386 î.C.

72 *Theaithetos.* sau despre cunoaştere, dialog în perioada numită a "crizei Ideilor", probabil situat după *Parmenide.* Prologul menționează unele lupte care au avut loc în Corint, cel mai probabil în 369 î.C. Acestea ne determină să presupunem că a fost scris în jurul anilor 360. Are o deosebită afinitate cu *Parmenide* în Theaitetos este punerea problemei din *Parmenide.* dar sub aspect epistemologic, nu ontologic.

73 *Sofistul,* sau despre ceea ce ființează, dialog logic. Este probabil scris în jurul lui 364 î.C, între a doua şi a treia călătorie a lui Platon în Sicilia. Autencitatea sa nu poate fi pusă sub îndoială. Este unul dintre cele mai bine articulate dialoguri platoniciene.

74 *Omul Politic,* sau despre regalitate, dialog logic. Este necontestat în privința autenticității, dar nu poate fi uşor datat. E scris cel mai probabil între 360 şi 357 î.C.

75 *Parmenide,* sau despre Idei, dialog din perioada "crizei Ideilor", perioada de maturitate a creației platoniciene. S-ar părea că acest dialog este scris

după *Phaidon, Phaidros, Cratylos, Symposion, Republica.* Nu se cunoaşte exact situarea cronologică în raport cu *Theaitetos* şi cu *Sofistul.*

76 *Cratylos,* sau despre justețea numelor (despre raportul dintre limbaj şi gândire).

77 *Philebos,* sau despre plăcere, dialog etic. Philebos este un presonaj care este cel mai probabil imaginar. Autenticitatea dialogului nu ep'usă la îndoială, ca şi perioada în care a fost scris: el aparține ultimei perioade a creației platoniciene.

78 *Banchetul,* sau despre iubire, dialog etic. E scris probabil ca Platon să-l fi compus în perioada 384-379 î.C. Este ulterior *Republicii* şi lui *Phaidon,* şi anterior lui *Phaidros.* Banchetul din dialog are probabil loc în 416, iar povestirea lui de către Apolodor în 404.

79 Autencitatea dialogului nu a fost pusă la îndoială. în prhința compunerii, se poate spune că el ar fi fost scris în etape. După o observație făcută de Platon în 540 a, că filosoful deplin trebuie să aibă 50 de ani, se presupune că el a fost conturat de Platon când a avut 50 de ani. Cartea I are forma dialogurilor din perioada socratică. "Cina de la Cephalos" este asociată de A. Taylor cu procesiunea în cinstea zeiței Bendis organizată în Pireu pe la 422-421 î.C. Vezi şi *Platon. Opere,* vol. V, edit. Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986, pp. 17-18 (despre titlul şi subtitlul lucrării vezi pp. 19-20).

80 *Timaios* şi *Critias* par a fi primele dialoguri ale unei trilogii neterminate. Autenticitatea indiscutabilă a dialogului *Timaios* a atras-o şi pe cea a dialogului *Critias,* deoarece sunt strâns legate, în general s-a crezut că *Timaios, Critias* şi *Legile* sunt ultimele scrieri ale lui Platon. Timaios este posibil să fi fost un filosof pitagoreic obscur, originar din Locri. Despre Critias vezi o notă la începutul capitolului despre Platon.

81 *Protagoras* dă cea mai completă prezentare a principiilor etice ale lui Socrate. în dialog. Socrate îl întâlneşte pe eminentul sofist Protagora. Acesta se prezintă drept profesor ce învață ce este Binele, adică prudența şi bunele sfaturi cu privire la viața de familie şi în cetate. Dar virtutea predată de Protagora nu este ştiință, ci exersarea unor abilități, în plus, virtutea este una. nu mai multe. Acele multe virtuți pe care le înşiră Protagora sunt virtuți particulare, nu virtutea în general. Această virtute poate fi învățată?

82 E vorba în dezbatere de treptele ierarhiei frumosului, pe care sufletul trebuie să le parcurgă ca să ajungă la Idcca de Frumos. După Platon. sufletul nemuritor este căzut în lume într-un corp. iar frumosul este acela care trezeşte în suflet nostalgia existenței ideale contemplate odinioară.

83 *Phaidon* nc redă scena de dinaintea morții lui Socrate. Acesta, înconjurat fiind de discipolii care parte îl plângeau, parte îl rugau să evadeze, expune credința sa în faptul că sufletul este nemuritor şi că viața trebuie trăită în modul cel mai virtuos. Astfel, filosofia este o pregătire pentru moarte, cea a simțurilor, nu cea în sensul comun (pe care numai Zeul are voie să o ia). Dezbaterea oferă argumente pentru nemurirea sufletului.

84 *Theaitetos* este o dezbatere asupra întrebării cum să definim cunoaşterea. Nu se face referire în dezbatere nici la Forme şi nici la reamintire Plecând de la presupoziția că cunoaşterea este percepție: aşa cum îmi apare ceva aşa este pentru mine; aşa cum îți apare ție, aşa este pentru tine (teză a lui Protagora). Ştiința se confundă cu opinia. Aceasta înseamnă absența unui criteriu operant, toate se confundă

idenlificându-se. După Platon ştiinţa trebuie să conţină acest criteriu, pentru a opera judecăţi privind validitatea afirmaţiilor despre lucruri, fără a ţine cont de situarea în spaţiu şi timp. Ştiinţa este opinia adevărată, adică noi trebuie să putem oferi o raţiune pentru că cutare lucru este aşa şi nu altfel. Dar în ce rezidă falsitatea unei opinii? Nu putem determina aceasta, pentru că validitatea unei opinii ţine de un lucru real. Dacă adăugăm raţiunea, nu se rezolvă nimic, căci rămânem în sfera unei cunoaşteri subiective. De exemplu, într-o sală de judecată se exprimă opinii adevărate far cunoaştere. Dialogul se încheie fără vreo conluzie asupra a ceea ce trebuie să fie acel logos care trebuie să însoţească o opinie adevărată. Se poate trage concluzia că, renunţând la Forme, nu reuşim să explicăm ce este cunoaşterea.

85 *Sofistul* începe cu o interogaţie asupra a ceea ce este sofistul. Toate noţiunile ce apar în definiţie - falsitate, iluzie, nefiinţă - se alcătuiesc într-un fel de puzzle; astfel, Platon atacă un sens mai riguros al definiţiei. Dar ce poate fi un astfel de lucru care generează o afirmaţie falsă sau o impresie falsă? Pentru înţelesurile false, "'ce nu este'", Platon argumentează că ce nu este într-un anume sens este; este o depărtare de monismul parmenideean, distincţia între nefiinţa absolută şi nefiinţa relativă. O negaţie, *A* nu este *B,* nu înseamnă că *A* nu este (nimic), ci că *A* este altceva decât *B:* oricare dintre categorii - fiinţă, identitate, diferenţă, mişcare, şi repaus - este altfel decât celelalte lucruri. Mişcarea este altceva decât repausul; şi mişcarea nu este repaus - dar nu înseamnă că mişcarea nu e nimic. Menirea dialecticii este de a căuta Formele însele într-un sistem, cu relaţii de compatibilitate sau incompatibilitate între ele.

86 în *Omul Politic,* concluzia este aceea că guvernarea unui dictator binevoitor nu este de dorit deoarece direcţia acestuia nu este spre obţinerea Binelui, nu este aceeaşi cu a Zeului. Surogatul acestei direcţii este o supremaţie impersonală a unei legi inviolabile. Unde există o astfel de lege. monarhia este cea mai bună, iar democraţia satisface cel puţin aceasta; dar unde nu este lege, situaţia se schimbă.

87 Discuţia este condusă acum de bătrânul Parmenide. avându-i drept interlocutori pe Zenon şi pe Socrate, acesta din urmă fiind foarte tânăr. Se pune problema participării ideilor la lucruri. Nu există idee pentru orice lucru. Atunci când o idee participă la un lucru, lucrul este şi unu şi multiplu. Dialogul nu aduce cu sine renunţarea la teoria ideilor, ci atenuarea ei. E vorba şi de formarea filosofului, adică exerciţiul dialectic.

88 *Philebos* conţine punctul cel mai avansat al concepţiei platociene în morală şi psihologie. Subiectul dialogului este strict etic - întrebarea dacă Binele poate fi identificat cu plăcerea sau înţelepciunea. Concluzia este aceea că cea mai bună viaţă le conţine pe amândouă, dar înţelepciunea predomină.

Din punct de vedere filosofic, cea mai mare importanţă o are clasificarea acceptată pentru a determina caracterul celor două cerinţe ale Binelui. Fiecare lucru real aparţine uneia din cele patru clase (genuri ale Fiinţei): (1) limita, (2) nelimitatul. (3) amestecul (infinitului şi limitatului), (4) cauza amestecului. Plăcerea ţine de genul nelimitatului. Intelectul aparţine cauzei şi el domină peste întregul Univers. Astfel, orice bine particular ţine de genul amestecului. în final. Socrate stabileşte o ierarhie: măsură, frumos, intelect, ştiinţe şi arte, plăcerile pure şi, pe ultimul loc, restul plăcerilor.

89 O temă asemănătoare cu cea din Phaidros - frumosul ne arată calea spre accede la Idee. Interesante sunt şi afirmaţiile lui Alcibiade înspre finalul banchetului, care ne dă o viziune asupra personajului istoric Socrate. De asemeni, discuţia despre Eros, ca nefiind frumos, deoarece nu poţi căuta decât ceea ce nu ai şi doreşti să ai. Rolul Diotimei este cheia acestui dialog, ea învăţându-1 pe Socrate, şi dând posibilitatea lui Platon să introducă mitul erosului înaripat, ca fiul al Peniei şi al lui Poros, adică sărăcia şi descurcăreţul.

90 Dialogul cel mai complex. Format din zece cărţi, expune doctrina platomciană în întregul ei. Aici este prezent, în cea mai mare parte, planul politic al lui Platon şi concepţia despre cetate. Ştiinţa şi poezia sunt discutate aici în opoziţie. Poeţii, încurajând minciuna, trebuie expulzaţi din cetate. Spaţiul nu permite o prezentare mai lungă, fiind vorba oricum mai încolo de acest dialog.

91 *Timaios* este o expunere a concepţiei platoniciene asupra cosmologiei, fizicii şi biologiei. La început se arată distincţia între *Fiinţa eternă* şi *Devenirea temporală* şi insistă că ceea ce este veşnic identic cu sine poate fi cuprins de gândire printr-un discurs raţional, iar ceea ce devine şi piere, neavând niciodată fiinţă cu adevărat, este obiectul opiniei şi al sensibilităţii iraţionale (28 a). în lipsa unei cauze nimic nu devine. Vizibilul, lumea în mişcare, are un început. Ea este opera Demiurgului, care contemplă Formele ca modele eterne, existente înaintea lui. creeând o copie. La început a făcut sufletul lumii şi componentele lui: identitate, diferenţă şi fiinţă. Sufletul lumii e plasat în cercurile corpurilor cereşti, cercuri animate prin mişcare (Identic şi Diferit). Astfel, sunt formate şi diferitele zeităţi, ca şi elemetul raţional şi nemuritor din om. Corpul uman şi componentele "muritoare" sunt create de zeităţi. *Timaios* combină geometria pitagoreicilor cu biologia lui Empcdocle, prin construcţia celor patru solide - cubul, tetraedrul, octaedrul şi icosaedrul - , care reprezintă cele patru elemente: pământ, foc, aer, apă (cel de-al cincelca. dodecaedrul, reprezintă modelul pentru întreg). înţelegerea Zeului ca Demiurg - o cauză inteligentă a întregii ordini şi structuri ale lumii în devenire - este un element interesant în acest dialog, ca şi recunoaşterea hotărâtă a caracterului probabtor esenţial al ştiinţei naturale. Astfel, conceptul de *Chora* ca substrat metafizic joacă un rol pregnant în construcţia lumii. Prezenţa acestui concept nu este condiţionat de existenţa Demiurgului sau a minţii lui, ci de *ananke* (necesitatea). Activitatea Demiurgului garantează că universul e în general raţional şi bine

ordonat, dar forţa brută a necesităţii materiale limitează scopul şi eficacitatea raţiunii de a crea lumea.

92 Partea ultimă a vieţii filosofice a lui Platon, de exemplu, este pusă în evidenţă de către Aristotel. Doctrina Ideilor-numere a fost propagată oral de către filosof, neexistând vreo dezvoltare scrisă. De obicei, în cazul marilor filosofi antici, nu s-au păstrat decât scrierile exoterice, putând presupune că cele esoterice nu erau accesibile copierii, iar transmiterea lor în afara şcolii respective era supusă unor prohibiţii serioase. *Agrapha dogmata* denotă învăţătura nescrisă.

93 Despre autenticitatea dialogurilor nu intră în discuţie aici, fiindcă am pomenit deja în unele note. De altfel, nu ne propunem să adăugăm ceva vastei exegeze platoniciene în această privinţă. Se poate consulta introducerea la fiecare dialog prezent în *Platon. Opere,* vol. I-V1I.

94 Afirmaţie ce ar trebui privită sub aspectul că Platon este primul ce a încercat să delimiteze ce este filosofia sub aspectul ştiinţific, el separând ştiinţa *(eniax1\\n\)* de opinie (56£a). David prezintă în lucrarea sa, *Introducere în filosofic* (trad. Gabriel Liiceanu, 1977), cele şase definiţii ale filosofiei, printre care a lui Pitagora.

Iată cum poate fi caracterizată, din acest punct de vedere, metafizica ontologică clasică: 'Tradiţia metafizicii clasice a fost instituită odată cu statornicirea distincţiilor dintre lumea sensibilă şi lumea inteligibilă sau suprasensibilă, dintre multiplicitate şi unitate, dintre opinie şi ştiinţă *(doxa* şi *episteme).* Filosofia a fost concepută drept o cunoaştere prin raţiune a lumii suprasensibile, adică drept *ştiinţa* în sensul cel mai înal al cuvântului. Cunoaşterea ştiinţifică era gândită ca descoperire a unei realităţi preconstituite. Calea ce duce la ştiinţă era, prin urmare, calea eliberării părţii intelectuale, raţionale, presupuse superioare a fiinţei noastre, de robia aparenţelor pe care le generează partea ei sensibilă.

Este calea pe care ne-o indică, bunăoară, parabola platoniciană a peşterii. Cunoaşterea filosofică sau metafizică era concepută drept cunoaşterea supremă. Acest atribut i-ar fi conferit, mai întâi de demnitatea superioară a obiectului ei, lumea suprasensibilă, lumea esenţelor pure, accesibilă doar raţiunii despărţite de simţuri. în al doilea rând, cunoaşterea supremă nu ar fi doar contemplare dezinteresată a adevărului. Cuprinderea cu mintea a ceea ce este absolut, etern şi necondiţionat va însemna, totodată, instituirea şi consacrarea prin autoritatea raţiunii a valorilor ce oferă îndrumarea ultimă a vieţii. în acest sens, filosofia ar constitui sinteza ultimă a cunoaşterii cu înţelepciunea" (vezi M. Flonta, *Cum recunoaştem Pasărea Minervei. Reflecţii asupra percepţiei filosofici în cultura românească.* Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1998, p. 15).

95 Cunoaşterea celor ce sunt pentru că sunt.

96 Sofistul ar preda opinii, nu adevărata ştiinţă.

97 Dacă.

98 Citească.

99 Această interpretare a lui Bărnutiu contrazice cele afirmate în § 133. Probabil a simţit nevoia să lase manifestă o influenţă a dogmelor creştine.

100 Sediul.

101 Vezi *Phaidon,* 76e-81b, *Republica,* 514a-517c. "Trebuie însă observat... că, la Platon, cele două lumi (cea a lucrurilor şi cea a ideilor - n.n.) nu apar ca fiind despărţite; ele sunt în acelaşi timp şi despărţite.

dar se află şi în unitate. Pentru Platon, lumea ideilor nu este, de fapt, decât lumea lucrurilor transfigurată prin împrejurarea că ea este văzută exclusiv din unghiul opus, pe care îl oferă perspectiva spiritului... pentru Platon, realitatea de cunoscut nu constituie un fapt originar, pe care omul îl are prin împrejurarea că îi este dat din naştere, şi înţeles ca unire a sufletului cu trupul; *realitatea* i se înfăţişează ca un *rezid tot,* dobândit la capătul unui lung şi dificil drum, ce trebuie să conducă la *adevărata existenţă* care reprezintă totodată şi adevăratul obiect al cunoaşterii, cu preţul învingerii de către suflet a numeroaselor obstacole pe care trupul i le opune la tot pasul, până la victoria finală a celui dintâi asupra celui din urmă, când moartea eliberează definitiv sufletul din închisoarea trupului (subl. ns.)" (V. Muscă, *Introducere în filosofia lui Platon,* Editura Dacia, Cluj-Napoca. 1994, p. 73, 74-75).

102 în fruntea ierarhiei ontologice a Ideilor se află Ideea de *Bine* ca 'idee supremă".

103 Platon a ajuns la convingerea necesităţii clarificării problemei teoriei Ideilor şi sau mai ales datorită faptului că Binele era obiectul educaţiei morale a viitorului '"cetăţean ideal" avându-1 ca model-prototip pe Socrate. "Aceasta pe motivul că acest Bine nu poate fi unul relativ, variabil de la caz la caz şi de la individ la individ, ci unul absolut, etern şi neschimbător, existenţă perfectă sub formă de Idee" (V. Muscă, *op.cit.,* p. 55).

104 Vezi, de exemplu, concluzia de la *Omul politic* (311c): "Să zicem că acesta este scopul "ţesăturii" realizate printr-o bună '"întreţesere" de către practica politică: un "caracter" complex format din oameni curajoşi şi oameni chibzuiţi; şi aceasta se întâmplă ori de câte ori arta regală, adunând la un loc vieţile acestora prin armonie şi prietenie, desăvârşeşte astfel cea mai măreaţă şi mai bună "ţesătură"; şi, învelind cu ea pe toţi cei din cetăţi, sclavi şi oameni liberi, îi cuprinde în această "împletitură" şi, fără să lipsească cetatea vreodată de ceva, îi asigură toată fericirea

care i se cuvine, o conduce şi o îndrumă"' (Platon, *Opere,* vol. VI. Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1989, p. 472).

105 Unele idei radicale ale *Republicii,* asupra cărora ulterior Platon însuşi a revenit.

106 Pentru problemele esteticii platoniciene vezi D. Isac, *Frumosul în filosofia clasică greacă,* Editura Dacia, Cluj, 1970, cap. III, *Frumosul în filosofia platoniciană, passim.*

107 "...omul trebuie să se deschidă pentru ceea ce s-a numit "idee" şi, plecând de la mulţimea de simţiri, să ajungă la unitatea curpinsă în actul judecării. Or, aceasta nu-i alta decât reamintirea lucrurilor pe care sufletul nostru le-a văzut cândva, pe vremea când, în tovărăşia unui zeu, abia de-şi arunca privirea spre cele pe care noi, în viaţa de acum, le socotim reale; ci ochii săi erau ţintiţi spre înalt, către realitatea cea adevărată. De aceea, pe bună dreptate, doar gândirii celui care îndrăgeşte înţelepciunea îi este dat să aibă aripi... Iar omul care ştie să se folosească de acest soi de amintiri, dovedindu-se desăvârşit iniţiat în tainele desăvârşite, e singurul în stare să devină cu-adevărat desăvârşit" *{Phaidros,* 249 c), Platon, *Opere,* vol. IV, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983. Vezi şi *Banchetul* 211 a, b: "înainte de toate această Frumuseţe este veşnică, nu e supusă naşterii şi pieirii, nu sporeşte şi nu se împuţinează. în al doilea rând ea nu este pe alocuri mai frumoasă şi pe alocuri mai puţin, nici când frumoasă şi când nu, nici frumoasă într-o anume privinţă şi în altele nu, nici frumoasă aici şi urâtă în altă parte, frumoasă pentru unii şi lipsită de frumuseţe pentru alţii... Ea nu există în altceva anume, cum ar fi în vreo fiinţă sau în pământ sau în cer... Ea trebuie închipuită ca existând în sine, deopotrivă cu sine şi împreună numai cu sine, şi ca având, în veşnicia ei, mereu aceeaşi formă. Iar toate celelalte frumuseţi sunt părtaşe la ea, dar în astfel de chip încât naşterea şi pieirea acestora nu duce nicidecum la vreo

creştere sau la vreo scădere înlăuntrul Frumuseţii, pe care toate acestea o lasă neschimbată" (Platon, *Banchetul.* Editura Humanitas, 1995, p. 138).

108 Se poate spune că Platon dorea o poezie, o artă "cu deschidere către Idee", şi în acest sens, departe de a fi un detractor al poeţilor şi artiştilor, el este un apărător al acestora, însă numai al celor *autentici* (vezi C. Noica. *Cuvânt prevenitor* la *Republica,* în Platon, *Opere,* vol. V. Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986, p. 9-16).

109 Vezi nota anterioară.

110 Modificările aduse de Speusip, aflat la conducerea Academiei (348-339 î.C.) doctrinei platoniciene sunt, totuşi - aşa cum şi rezultă, de altfel, subtextual din cursul lui Bămuţiu -, notabile. De exemplu, din doctrina sa rezultă că Binele nu se află la începutul lumii reale; ar fi o eroare, credea el. să se identifice Unul (care este principiu, deci *anterior)* cu Binele (care este *posterior).* Speusip transformă dialectica platoniciană suprimând continuitatea care leagă formele sau entităţile realităţii de principiu; neagă existenţa Binelui ca principiu, aceea a numerelor ideale şi chiar a ideilor. în ce priveşte natura mărimilor matematice sau a sufletului, utilizează schema platoniciană pentru a le reconstrui, însă ignoră legătura dintre ele.

111 Este un punct de vedere confirmat de exegeza ulterioară.

112 Aflat la conducerea Academiei între 339 şi 315 î.C, Xenocrate a elaborat o doctrină în contrast vădit cu aceea a lui Speusip. El a insistat asupra unităţii şi continuităţii seriei formelor în fiinţă, identificând ideile cu *numerele ideale* (care se regăsesc în fiinţele subordonate, liniile şi suprafeţele ideale. în suflet şi, în final. în toate lucrurile sensibile). Dacă

Speusip refuză să asimileze Unul cu Binele. în schimb Xenocrate o face. El neagă aparenta discontinuitate a lucrurilor, reluând ideea platoniciană a unității substanțiale a diverselor regiuni ale lumii fizice Oricum, aceste detalii doctrinare sunt cunoscute grație unor indicii indirecte furnizate de Aristotel {*Metafizica,* cărțile Z şi ?).

[113] A condus Academia între 315 şi 269 î.C, fiind cunoscut mai ales în calitate de moralist.

[114] Neglijat.

[115] Sau, în altă traducere, *Asupra doliului.* 200 de ani mai târziu lucrarea va fi considerată de stoici un veritabil manual-şcoală - model pentru toate scrierile de profil care i-au urmat - dar şi un îndreptar general pentru viața individului. Această doctrină morală împărtăşită de Speusip, Polemon, Crantor şi alții - îndeobşte foarte puțin cunoscută - se caracterizează prin 2 trăsături caracteristice: 1. afirmarea existenței unor tendințe naturale primare care conduc ființa umană spre integritate corporală, sănătate şi activitate intelectuală; 2. respectarea exigenței disciplinării sentimentelor, a pornirilor afective, mai curând decât suprimarea acestora. Ideea majoră ar fi atingerea perfecțiunii de către om în lucrurile conforme naturii. Anumite teme predilecte ale acestor tratate de etică coboară la *Apărarea lui Socrate,* celebrul dialog al lui Platon (40c); de pildă, ideea că nu trebuie să ne temem de moarte, fiindcă nu avem nici o garanție că ea este un lucru rău.

[116] Concluzionând.

[117] Clase, categorii sau mulțimi.

[118] Moravuri.

[119] După alte surse, a trăit între 365-275 sau 360-270 î.C. Este fondatorul scepticismului grec. Contemporan cu Alexandru cel Mare, a luat parte la campania lui din Asia şi a ajuns până în India, unde a intrat în contact cu gândirea autohtonă. Contactul cu gymnosofiştii indieni l-a făcut să adopte idealul de înțelepciune "agnostică şi de suspendare a judecății". El spunea că "nu există nici frumosul, nici urâtul, nici dreptatea, nici nedreptatea". La fel, cu privire la toate lucrurile, susținea că nu există nimic cu adevărat şi că oamenii săvârşesc fapte în conformitate cu obiceiul şi convenția, întrucât orice lucru nu este mai mult într-un fel decât în altul. A dus o viață care ilustra această părere. în filosofia lui se poate detecta influența indiană, ca şi cea a dialecticii megarice şi a cinicilor. Nu ne-a lăsat nici o scriere; se pare că nu a scris nimic. Doctrina lui ne este cunoscută mai mult prin discipolii săi, dintre care Timon din Phlius este cel mai important.

[120] Doctrina lui Pyrrhon neagă ştiința, ca o condiție a binelui suveran. In această ordine de idei. interesul practic nu are nici o legătură cu ştiința şi ar fi recomandabil. în numele însuşi al acestui interes, să se renunțe la o ştiință imposibilă. Filosoful emite trei teze, astfel rezumabiîe: 1. nu putem cunoaşte nimic din natura lucrurilor; 2. în consecință trebuie suspendată orice judecată privitoare la aceasta; 3. din această suspendare sau abținere rezultă *ataraxia* - simultan virtute şi fericire.

Departe de a ne aduce liniştea sufletească şi fericirea, speculațiile metafizice ne aruncă într-un vârtej de incertitudini şi contradicții. Ele sunt inutile, întrucât generează dispute fără sfârşit, capabile a demonstra atît un lucru cât şi contrariul său. Or, esența lucrurilor este incomprehensibilă, deci înțeleptul se va abține de la orice afirmație sau negație categorică, deosebindu-se atât de dogmaticii care afirmă cunoaşterea, cât şi de scepticii care urmăresc să-i nege posibilitatea (vezi P. Janet, G. Seailles, *Histoire de la philosophie. Les problemes*

I<IIIIIIIIIIIIII Miimiiiimmi!i!i!i!liili!l!ili!ii!i!JliJ!iJil IiIIIIIIIIIIIIIIIIIIIIIIIIIIIIIiIIi "IIIIIIItIII :iiittiiiiiii!i!itli!ili:i!iliiiii!iimmiiHi

et les ecoles, Paris. 1925. p. 679; A. Weber, *Histoire de laphilusophie europeenne.* Paris. 1925. p. 106).

[121] Timon din Phlivis este fiul lui Timarchus. A început să studieze filosofia la Megara cu Stilpo, s-a întors acasă şi s-a căsătorit, apoi împtrună cu soția lui s-a dus la Pyrrhon în Elis. A făcut avere în Calcedonia ca sofist, apoi a revenit la Atena unde a rămas până la sfârşitul vieții. Susținea că oamenii n-au nevoie să cunoască decât 3 lucruri: care este natura lucrurilor, cum ne raportăm la ele şi ce putem câştiga de la ele. Dar, cum cunoaşterea noastră nu poate fi decât subiectivă şi ireală, ar trebui să trăim într-o stare de continuă suspendare a judecății. A scris mult, în proză şi versuri; în primul rând sunt importante compozițiile sale satirice numite *silloi,* adevărate bijuterii ale genului. Doctrina sa poate fi rezumată în 3 puncte: 1. filosofii dogmatici nu sunt în măsură să-şi demonstreze punctul de plecare, ce rămâne în mod necesar în stadiul de ipoteză; 2. nu e posibil să avem o cunoaştere obiectivă a lucrurilor, întrucât ştim ce ne par a fi. dar nu vom şti niciodată ce sunt ele independent de simțurile şi intelectul nostru; 3. pentru a ajunge la fericire trebuie să renunțăm la speculațiile sterile şi să urmărim necondiționat legea naturii (A. Weber, *op.cit.,* p. 106).

[122] în lucrarea sa *Opt cărți despre pyrrhonism,* transmisă în esență de Sextus Empiricus, Aenesidemus din Cnossos (care a trăit la Alexandria, spre începutul erei creştine) a dezvoltat motivele determinante pentru respingerea ideii constituirii unei ştiințe oarecare, cunoscute sub denumirea de argumentele scepticismului senzualist. Cele 10 moduri de argumentare atribuite de Diogenes Laertios lui Pyrrhon ar putea fi. de fapt, opera lui Aenesidemus. în esență, acestea sunt următoarele: 1. Percepțiile ființelor vii diferă unele de altele; 2. Oamenii prezintă diferențe fizice şi mentale care fac ca lucrurile să la apară în mod diferit: 3. Simțuri diferite procură impresii diferite ale lucrurilor; 4. Percepțiile pe care le avem depind de condițiile noastre

! "ıll̈ılı! IIIIIIIIIIIIIIIIIIIIIiIiIIIiIIIIIiIIIIIIIIHIIHHWn

fizice şi intelectuale în timpul percepției; 5. Lucrurile apar distinct din poziții diferite şi de la distanțe diferite; 6. Percepția nu e niciodată directă, ci doar mediată; 7. Lucrurile apar distinct, în funcție de cantitatea, culoarea, mişcarea şi temperatura lor; 8. Un lucru ne impresionează altfel atunci când suntem familiarizați cu el decât atunci când nu suntem; 9. Orice aşa-zisă cunoaştere e o predicație, însă predicatele nu exprimă ceea ce e un lucru în el însuşi, ci doar relațiile sale cu alte lucruri sau cu noi înşine; 10. Opiniile şi obiceiurile popoarelor diferă în funcție de țări. Pentru o expunere şi critică exemplară în literatura filosofică autohtonă a acestor argumente din punct de vedere epistemologic, vezi N. Bagdasar, *Teoria cunoştinței,* Imprimeria Națională, Bucureşti, 1941, p. 32-53.

[123] O judecată".

[124] Ideea este că dacă oamenii ar percepe toate lucrurile în acelaşi fel, atunci ei ar avea cu toții aceleaşi impresii, idei, sentimente şi înclinații, ceea ce, evident, nu e cazul.

[125] Miros.

[126] Adică a stărilor diferite în care se găseşte subiectul sensibil.

[127] Boala.

[128] Pozițiilor.

[129] Adică cu certitudine. Concluzia scepticilor este că orice experiență e relativă.

[130] Slab.

131 Moravurilor.

132 Asentimentul sau aprobarea.

133 Sextus Empiricus a trăit la Alexandria în sec. 2 d.C. Scrierile sale *Schițe pyrrhoniene* şi *Contra învățaților* reprezintă lucrări îndreptate împotriva stoicismului şi epicurianismului, constituind totodată o expunere a *scepticismului antic.* El afirmă că sunt incerte nu numai gramatica, retorica, muzica, astronomia şi ştiințele filosofice propriu-zise, dar şi aritmetica şi geometria. Certitudinea nu constituie privilegiul unei ştiințe oarecare, totul rămânând în general vag. îndoielnic şi contradictoriu.

134 Adică ar fi tautologie sau contradicție.

135 Adevăratul sceptic se va abține de la orice judecată absolută sau raționament absolut (categoric), oricare ar fi acesta. Printr-o neutralitate completă, el ajunge, dacă nu la *apatheia* absolută, atunci cel puțin la măsura şi echilibrul moral *(metriopatheia),* care constituie adevărata fericire. Asemenea stoicului sau epicurianului, scepticul are un țel practic, dar calea pe care se îndreaptă spre el este abținerea în problema ontologică, ajungând uneori chiar la îndoiala față de propriul sistem de gândire.

136 După exegeza mai nouă, Aristotel a trăit între 383-322 d.C. Pentru detalii privind viața stagiritului, vezi monografia lui D. Isac, *Aristotel,* Editura Tineretului, 1959, *passim;* referitor la opera filosofică aristotelică, recomandăm celebra şi inegalabila lucrare a lui Sir David Ross, *Aristotel,* Editura Humanitas, Bucureşti, 1998.

137 Cursurile esoterice, cu un grad ridicat de dificultate, se adresau

discipolilor propriu-zişi, care aveau vocație de viitori filosofi şi oameni de ştiință, iar cele exoterice sau acroamatice. îmbrăcate în formă literară, vizau auditoriul mai larg, relativ profan în problemele metafizice, dar domic să se instruiască. Ambele erau gratuite.

138 Edițiile critice ale operelor lui Aristotel din secolul al XIX-lea, la care parțial face referință Bărnutiu şi pe care, posibil, le cunoştea în cea mai mare parte, dacă nu în totalitate, sunt cele de la Berlin (4 volume: primele 2 cuprind textul grec recenzat de Emm. Bekker, al treilea o traducere latină, iar al patrulea principalele comentarii), Brandis, 1831-1836; ediția Didot, Paris, 1848-1857; ediția Tauchnitz, Leipzig, 1831-1832, 1840. Alte lucrări de referință ale timpului sunt traducerile: *Metafizica* (Pierron şi Zevort, 2 volume. Paris. 1840), *Politica. Logica. Etica. Poetica. Meteorologia. Fizica* şi *Metafizica* (Barthelemy Saint-Hilaire, Paris. 1837). în sfârşit, lucrările de comentarii: C.L. Michelet, *Examen critique de l 'ouvrage d'Aristote intitule Metaphysique*, Paris, 1836; Vacherot. *Theorie des premiers principes suivant Arislote,* Paris, 1837; F. Ravaisson, *Essai sur la Metaphysique cVAristote,* Paris, 1837; Jacques, *Aristote considere comme historien de la philosophie.* Paris, 1837; J. Simon, *Etudes sur la theodicee de Platon et cVAristote,* Paris, 1840; H. Bonitz, *Studii aristotelice,* Viena, 1862-1866 şi *Index Aristotelicus*. Berlin. 1871.

139 Etimologic, cuvântul "metafizică" semnifică "după fizică". Legat de doctrina lui Aristotel. termenul s-a transmis ca atare datorită împrejurării că Andronicos din Rhodos (sec. 1. d.C.) a aşezat lucrarea maestrului din Stagira tratând despre primele principii, în urma lucrărilor de fizică.

140 Urmaşul lui Aristotel la conducerea Lyceului.

[141] Opera lui Aristotel a suferit, într-adevăr, mari avataruri, multe lucrări fiind ulterior copiate de arabi şi transmise pe această filieră Occidentului medieval. S-ar putea spune, însă, că reproşul lui Bămuțiu în ce priveşte scăderile edițiilor critice contemporane lui este exagerat.

[142] Scrierile lui Aristotel, minte genială de factură enciclopedică, cuprind practic totalitatea ştiințelor, domeniilor, disciplinelor etc. cunoscute în antichitate, conform clasificării proprii: *ştiințe teoretice,* care au ca obiect adevărul (matematica, fizica şi "filosofia primă"); *ştiințe practice,* al căror obiect este utilul (etica, politica); *ştiințe poetice,* preocupate de studiul frumosului. Pentru înțelegerea statutului metafizicii în paradigma clasică a filosofării, oferim unnătoarele considerații ale lui M. Flonta: "în concepția clasică, platonic-aristotelică, pe care se sprijină o îndelungată tradiție a filosofici occidentale, metafizica era considerată ştiință, şi anume ştiința prin excelență. De la Aristotel la Hegel, nici un gânditor care s-a consacrat metafizicii nu a pus la îndoială că aceasta reprezintă ştiința supremă... A existat, totodată, un acord cu privire la temeiurile caracterizării metafizicii drept ştiința prin excelență. Rangul unei ştiințe este dat de demnitatea şi însemnătatea obiectului ei. Ştiința al cărei obiect este principiul existenței, va fi ştiința cea mai înaltă, ştiința supremă. Căci numai principiul *există,* într-un sens înalt sau strict al cuvântului, el reprezintă ființa pură. Ştiința despre ființa pură, ca realitate permanentă şi neschimbătoare, o cunoaştere adecvată şi deplină a temeiului existenței, a cărei posibilitate a fost acceptată drept neproblematică de-a lungul secolelor de creatorii marilor sisteme metafizice, va fi, prin natura obiectului ei, ştiința supremă... Până şi Kant, care a întreprins o critică sistematică a posibilității de a dobândi o cunoaştere despre realitate prin rațiune pură, adică independent de experiență, nu contesta că metafizica este regina ştiințelor..." *(op.cit.,* p. 37-38).

[143] Filon din Larissa, elev şi succesor al lui Clitomach, el-însuşi discipol al lui Carneade. Teoria sa rămâne întrucâtva vagă, fiindcă, deşi pretinde

a fi rămas fidel spiritului maeştrilor săi, susținând că noi nu avem un criteriu al adevărului şi falsului, nu renunță la *certitudine.* După el, există o certitudine bazată pc evidență şi, de asemenea, adevăruri evidente întipărite în sufletul nostru. Aceastea din urmă nu pot fi percepute şi înțelese, aşa cum presupunea teoria stoică.

[144] Arcesilaos din Pitania (în Eolida) a condus noua Academie între 268 şi 241 î. C. Acum are loc o reacție foarte vie împotriva pretinselor certitudini ale concepţiilor dogmatice de ansamblu despre univers, a căror însuşire era considerată condiția înțelepciunii. Acum "academicianul", spre deosebire de cel de dinainte, este un personaj combativ, care îşi atacă şi urmăreşte adversarul, folosindu-se de dialectică pentru a răsturna dogmatismul.

[145] Carneade din Cirenc (214 î.C. - 129 î.C.) făcea parte din Noua Academie, pe care a condus-o de la 156 până la 129 î. C. Nu a lăsat nimic scris: se pare că a rămas fidel ideilor lui Arcesilaos. A fost considerat în antichitate ca un gânditor de seamă, în acest sens rămânând celebre disputele sale cu Chryssipos. El însuşi ar fi spus: "fără Chryssipos, nici eu. v-o spun. nu fi-voi în viață" (Cf. Diogenes Laertios, *op.cit..* IV, 62). Teza fundamentală a lui Carneade este *imposibilitatea ştiinței,* aşa cum ne spune Sextus Empiricus *(AdversusMathematicos,* VII, 159). Respingea dogmatismul stoic, recomanda suspendarea judecății şi probabilismul în etică. Simțurile, intelectul şi imaginația nu sunt judecători infailibili ai adevărului, dar prin ele putem ajunge la aparențe ale adevărului sau probabilității. Stabilea trei grade de probabilitate (Cf. Sextus Empiricus, *op.cit.,* VII, 408): 1. Primul grad este al imaginilor probabile - *pilhanai: 2.* Al doilea grad îl au imaginile "probabile şi cercetate"- *pithanai kai diexodeitmenai;* 3. Al treilea grad îl au imaginile care, fiind "probabile şi cercetate", sunt şi necontrazise - *aperispaslai.* Această critică a cunoştinței, care făcea imposibilă orice ştiință, a fost folosită de Carneade pentru a combate

stoicismul. Susținea că nimic nu poate fi dovedit, căci concluzia trebuie dovedită din premise, care la rândul lor trebuie dovedite *aci infinitum.* în al doilea rând, nu putem şti dacă ideile noastre despre lucruri sunt adevărate, căci nu cunoaştem nimic despre obiect, în afara ideii pe care o avem despre el şi de aceea nu putem compara originalul cu copia, căci nu putem vedea decât copia.

[146] Considerația lui Bărnuțiu este întrucâtva forțată. Nu este adevărat, aşa cum s-a spus uneori, că Epicur ar fi negat în întregime existența puterilor supranaturale (divine). Ceea ce el a susținut, de fapt, era că ideea de divinitate e suficientă pentru ca existența acesteia să fie probată; necesitatea logică a derivării acestei idei din senzații (asemenea oricărei alteia) face ca zeii să fie ființe cu înfățişare umană, cognoscibili prin "emanațiilc"-imagini obişnuite *(eidola).* Epicur considera că aceşti zei se află într-o stare de eternă şi supremă fericire, trăind liniştiți în spațiul intermundan *{metakosmia),* neinterferând cu problemele lumii umane. Zeii trebuie venerați nu din cauză că ar putea face bine sau rău omului, ci pentru excelența naturii lor.

[147] Afirmație exagerată. Bărnuțiu ignoră că în secolul II î.C. geniul culturii greceşti dădea semne evidente de decrepitudine, filosofia însăşi începând să sufere acut de sterilitate. Neputința producerii de noi sisteme originale a deschis calea largă a *eclectismului.*

[148] Este vorba de un fapt care a rămas celebru în epocă. Senatul roman a condamnat Atena la o amendă de 500 talanți pentru devastarea oraşului Orope. Pentru a-şi apăra cauza, poporul atenian a trimis în fața senatului 3 ambasadori, fiecare fiind ales dintr-una din şcolile filosofice: Diogene stoicul, Critolaus peripatcticianul şi Carneade academicianul. Aceştia au făcut senzație la Roma prin discursurile publice pe care le-au rostit, conforme spiritului individual: Diogene a adoptat o manieră

sobră, moderată: Critolaus a construit fraze sentențioase, iar Carneade a avut o elocvență fulgurantă.

[149] Titus Lucretius Carrus (96 î.C. - 55 d.C.) a fost unul dintre cei mai faimoşi epicurieni. Filosoful-poet prezintă concepția lui Epicur ca fiind adevărul infailibil, "...susține idei materialiste şi ateiste într-o perioadă de explozie a superstiției, credinței religioase şi a misticismelor de tot felul. El a văzut în Epicur un eliberator al conştiinței umane de false reprezentări şi un creator al înțelepciunii veritabile" (cf. Gh. A. Cazan, *Introducere în filosofie. De la antici la Kant,* Editura Actami, Bucureşti, 1997, p. 230), însă nu a avut contribuții originale la sistemul maestrului său.

[130] Marcus Tullius Cicero (106 sau 107 î.C. - 43 d.C.) este considerat a fi cel mai mare dintre oratorii romani. Sub aspectul filosofici, el aparține Noii Academii. îmbrățişând principiile acesteia aşa cum au fost ilustrate de Carneade şi Filon, întrucât, în opinia lui Cicero, filosofia reprezintă ocupația datorită căreia viața este abia suportabilă, iar în absența căreia viața ar fi insuportabilă. Ataşamentul lui față de filosofia academică nu a avut o esență sectară şi nici nu a exclus sinteza eclectică a ideilor acesteia cu elemente ale altor curente, conforme virtuții şi rațiunii (de exemplu, cu filosofia stoică), păstrând totuşi o permanentă distanță aversivă față de epicurianism. Scopul lucrărilor sale filosofice în formă dialogală - adevărate mostre de concizie şi comprehensiune - este acela de a oferi o istorie a gândirii "vechilor şcoli"' (cu accentul pe sentințele înțelepților greci), intenționând luminarea intelectului contemporanilor săi şi reforma moravurilor vremii. Opere principale: *De Legibus, De Finibus Bonorum et Malorum. Academicele Ouaestioncs. Tusculanae Disputationes. De Natura Deorum, De Senectute, De Oficiis, De Consolatione, De G/oria. De Republica* ş.a.

[151] Lucius Annaeus Seneca, filosof scriitor şi om de stat roman, a trăit între (aprox.) 4 d.C. şi 65 d.C. Este un reprezentant al *stoicismului* de

factură nouă. "'Potrivit eticii sale, omul trebuie să se supună *destinului* în viaţa exterioară, dar poate aspira Ia o independenţă lăuntrică, păstrând distanţă spirituală faţă de evenimentele care-1 "târăsc" şi dispreţuind bunurile materiale. Concepţiile sale etice au influenţat *creştinismul* timpuriu" (cf. ***, *Dicţionar de filosofie.* Editura Politică. Bucureşti, 1978, p. 628). în etica stoică, *valoarea* devine criteriul alegerii între alternative, cu toată cultivarea *indiferenţei* faţă de conjuncturile exterioare. '"înţeleptul este...considerat ca fiinţă lipsită de pasiune, de trufie; el este auster, neprefăcut, se abţine să acţioneze, este asemenea zeilor... El nu-şi va "'da niciodată asentimentul", nu-şi va forma simple păreri şi va duce felul de viaţă al cinicilor, dar nu va trăi în singurătate ci va participa la viaţa politică pentru a contribui la instaurarea virtuţii" (Gh. A1. Cazan. *op.cit.,* p. 236).

[152] Eminent filosof stoic, care a trăit aprox. între 50 sau 55 şi 135 sau 138 d.C. După eliberarea din sclavie la Roma. s-a retras în Epir la Nicopolis. A fost. probabil, cel mai impunător profesor stoic din perioada Imperiului Roman, lecţiile sale fiind orientate spre morala practică. *Manualul* său a fost una din cele mai celebre şi influente lucrări (asupra neoplatonismului, creştinismului şi chiar a gândirii moderne) - cum am spune astăzi, un "'best-seller" al antichităţii -. sintetizând trăsăturile unei morale aparent contradictorii, care îmbină indiferenţa cu acţiunea, cultivând armonia omului cu natura şi şinele său.

[153] Marcus Aurelius Antoninus (121 d.C. - 180 d. C.) a fost împărat roman (între 161-180 d.C.) şi, totodată, unul din reprezentanţii *stoicismului* târziu. Scrierea lui. cu accente religioase şi pesimiste, intitulată *Către mine însumi,* la care face referire Bărnutiu, recomandă depăşirea vitregiilor vieţii prin întoarcerea individului către lumea sa interioară şi străduinţa de autoperfecţionare morală.

[154] Demonax din Atena (sec. II d.C; se pare că a trăit aproape 100 de ani. fiind înmormântat cu marc fast), năcut în Cipru şi stabilit la Atena, unde a devenit foarte popular. A încercat reînvierea filosofiei şcolii cinice. Mai puţin auster decât Diogene. pe care l-a luat drept model filosofic, a fost admonestat pentru neglijarea misterelor eleusine, la care ar fi replicat "Dacă misterele sunt rele, nimeni nu trebuie să fie iniţiat; iar dacă sunt bune, ele trebuie dezvăluite tuturora". în scrierea *Demonax* a lui Lucian, persoana filosofului este zugrăvită în culori strălucitoare.

[155] Apollonius din Thiana, cel mai celebru dintre noii pitagoricieni, a încercat reforma păgânismului prin spiritualizare. A călătorit foarte mult în Europa şi Orient, purtând peste tot faima de apostol şi profet, fiind adorat ca un zeu încă din timpul vieţii.

[156] Moderatus din Gades şi Nichomachus din Gerassa (sec. II d.C.) sunt matematicieni care reînvie doctrina pitagorică a numerelor şi concepţia despre armonia universală. Ar putea fi amintiţi şi Okellos din Lucania, care în lucrarea *Asupra naturii întregului* vorbeşte despre o separare între Dumnezeu şi lume. respectiv existenţa unei mijlociri între ele, sau Numenius din Apomeo (sec I. d. C) . care distinge 3 divinilăţi-principii ale universului (intelectul pur, demiurgul care mânuieşte materia şi lumea-produs al creatorului). Acesta din urmă a contestat originalitatea grecilor, afirmând că înţelepciunea lor derivă din aceea orientală, iar Platon ar fi fost "un Moise antic".

[157] Plutarh din Cheroneea (46 d.C. - 120 d.C), reprezentant al neoplatonismului, este autorul lucrărilor *Vieţi paralele* şi *Scrisori morale.* Influenţat de Platon în ce priveşte structura sufletului şi de Aristotel în domeniul moralei, el îl consideră pe Dumnezeu ca Bine în calitate de cauză a lumii, admiţând existenţa demonilor-intermediari între Dumnezeu şi lume.

158 Ammonius Saccas (175 d.C. - 242 d.C.) a predat filosofia în Alexandria, cu deosebire doctrina lui Platon.

159 Plotin (203 sau 204 d.C. - 269 sau 270 d.C.) este figura cea mai reprezentativă a neoplatonismului. Opera lui a fost publicată de elevul său. Porfir, în 6 serii a 9 tratate (de unde numele de *Enneade).* "Pentru el lumea este unitară şi creată; unitatea lumii provine din unitatea lui Dumnezeu; Dumnezeu este Unul. simplu, transcendent universului. El este incognoscibil, în sine, nu are voinţă (fiind perfect nu are nevoie de nimic), nu posedă cunoaştere sau inteligenţă (cunoaşterea presupune un obiect în afara ei, or, nimic nu poate fi în afara lui Dumnezeu). Aceasta înseamnă că Dumnezeu este imobil, centru al existenţei, formă pură, emanaţie potenţială. Existenţa ca atare este rezultatul unui proces de *emanaţie,* adică al acelui proces prin care Dumnezeu ca perfecţiune se *reproduce pe sine,* trecându-şi starea sa asupra altora...avem. ca prim moment *Nous-ul* (Inteligenţa universală), prin care Dumnezeu ia cunoştinţă de el însuşi devenind cunoaştere; din Inteligenţa universală ia naştere sufletul lumii care. întorcându-se asupra Inteligentei universale, contemplă ideile pure ale acesteia. Cu sufletul lumii şi prin el. ideile pure devin idei raportate la pluralitate, căci ele cuprind ca idei generale, pluralitatea aşa cum ideea de om îi cuprinde pe oameni. Sufletul lumii produce materia, ca substrat al lumii sensibile, fără a fi însă această materie. Cum sufletul lumii posedă ideile şi cum materia este creată. ideile trebuie să coboare în materie pentru a crea lumea sensibilă. Acest proces se întâmplă datorită sufletelor individuale (ale oamenilor, animalelor, plantelor, corpurilor). Şi pentru Plotin exista un proces al reîntoarcerii la Dumnezeu, dar ei considera că acest proces îi este propriu omului, singura existenţă care se poate elibera de materie. Această eliberare se produce prin: 1) gândirea logică (izolarea de corp), act care duce la identificarea cu sufletul lumii; 2)gândirea intuitivă când cunoaşte ideile, deci cunoaşte Inteligenţa universală şi 3)suprimarca. cufundarea în Dumnezeu sau creatorul mistic. Omul are căi către

Dumnezeu prin muzică, iubire, filosofie. Omul se uneşte cu Dumnezeu" (cf. Gh. Al. Cazan, *op.cit.,* p. 246-247).

160 Afirmaţie forţată. Religia sau credinţa religioasă nu pot fi demonstrate ştiinţific, cu atât mai puţin argumentul ontologic, care deduce din concept existenţa reală corespunzătoare.

161 Porphyrios din Tyr (232 sau 234 d.C. - 301 sau 304 d.C). "...filosof grec neoplatonician, succesoral lui Plotin. exeget şi sistematizator al operei acestuia, pe care o continuă prin teoria sa asupra "existentului şi incorporatului". Sufletele individuale ar fi variate potente ale *existentului* absolut, suflet universal, incorporai, tot una cu Divinitatea supremă şi care conţine în sine corpurile, materia. Sufletul universal ar fi descoperit de om în mod intuitiv, prin *introspecţie.* Filosofia lui Porphyrios tinde către o etică ascetică. El adoptă *mistica* plotiniană asociată *credinţei* într-o *magie* purificatoare. Lucrarea sa *Eisagoge,* în care *neoplatonismul* se îmbină cu elemente ale logicii aristotelice, a fost una dintre cele mai studiate opere în timpul evului mediu occidental, aflându-se şi la originea celebrei "dispute a universaliilor" (Cf. ***. *Dicţionar de filosofie,* p. 546).

162 lamblichos din Chalcis (aprox. 250 sau 275 d.C. - 325, 326 sau 330 d.C) este "... filosof neoplatonician, unul dintre principalii continuatori ai lui Plotin. Fondator al aşa-numitei Şcoli siriene, lamblichos introduce în sistemul plotinian elemente de *pitagorism* şi îi amplifică *mistica.* Un stufos sistem de concepte, gaipate în *triade,* complică schema triadică de bază a lui Plotin. A interpretat în sens alegoric dialogurile lui Platon" (Cf. ***. *Dicţionar de filosofie,* p. 336).

163 Proclos (410 d.C. - 485 d.C.) este considerat a fi ultimul neoplatonician de seamă. A condus o vreme Academia din Atena. "La Proclos, plotinismul devine un gen de istorie mistică în cadrul

căreia lucrurile ar lua naştere, trecând din *triadă* în triadă. Prin Proclos şi prin unii din urmaşii săi, filosofia tinde să devină tot mai mult o practică teosofică" (cf. ***, *Dicţionar de filosofic,* p. 559-560).

[164] Bărnuţiu comite aici o eroare cronologică, întrucât Aenesidemos din Cnossos a trăit în prima jumătate a sec. I î.C. "A elaborat o expunere sistematică a *scepticismului,* formulând zece *tropi* (moduri, argumente) care aveau aproape toţi rolul de a susţine neconcludenţa informaţiilor senzoriale şi care vizau critic, probabil, gnoseologia materialistă, epicuriană. Exagerând caracterul relativ al percepţiilor senzoriale, a sprijinit *agnosticismul.* Semnalând limitele reale ale acestora, a avut însă un rol pozitiv în combaterea *empirismului* mecanicist'" (Cf. ***, *Dicţionar de filosofie,* p. 19).

[165] Sextus Empiricus (aprox. sec. II d.C.) a fost medic şi filosof. "Scrierile sale *Schiţe pyrrhoniene* (în trei cărţi) şi *Contra învăţaţilor* (în 11 cărţi, dintre care cinci constituie, de fapt, o lucrare independentă. *Contra dogmaticilor,* îndreptată mai ales împotriva stoicismului şi epicurianismului), reprezintă o expunere a *scepticismului* antic şi o sursă de informaţii asupra filosofiei greceşti în general. în opera sa se găsesc germeni ai *logicii propoziţiilor"* (Cf. ***, *Dicţionar de filosofie,* p. 631). El apare, totodată, prin teoria sa epistemologică şi în calitate de precursor al *scepticismului modern* şi, în ultimă analiză, al *criticismului:* "Ideile lui Sextus Empiricus referitoare la imposibilitatea cauzei şi cauzalităţii au fost utilizate mai târziu în filosofia modernă de D. Hume şi I. Kant. Cum Sextus Empirircus argumenta că nu există nici o garanţie cu privire la obiectivitatea şi necesitatea cauzei şi cum, totodată, el arăta că între gândire şi fiinţă relaţia este incomprehensibilă, el stă la originea teoriilor moderne care au negat caracterul obiectiv şi necesar al cauzei şi al fiinţei" (Vezi Gh. Al. Cazan, *op.cit.,* p. 242).

[166] Philon din Alexandna (aprox. 25 î.C. - 40 d.C.) a fost"... filosof mistic, principal reprezentant al filosofiei iudeoalexandrine. A încercat să combine religia iudaică cu *platonismul, pitagorismul* şi *stoicismul,* recurgând în acest scop la interpretări alegorice ale dogmelor religioase tradiţionale în spiritul acestor concepţii filosofice. Concepţiile sale au avut un rol important în formarea *teologiei* creştine" (Cf. ***. *Dicţionar de filosofie,* p. 270).

[167] Termenul provine etimologic din ebr. *kabbala,* "tradiţie" şi desemnează o doctrină mistică iudaică medievală, care printr-o simbolistică fantastică de ordin numerologic-cantitativ a Bibliei pretinde descifrarea unor sensuri oculte ale acesteia.

[168] Pietro Pomponazzi (1462-1525). umanist italian, reprezentant al aristolelismului. filosof şi profesor la Universitatea din Padova; Marsilio Ficino (1433-1499). întemeietor al Academiei neoplatonice din Florenţa: Giovanni Pico della Mirandola (1463-1494), filosofitalian al Renaşterii, adept al *neoplatonismului* şi al noii *filosofii a naturii.*

[169] Gnosticismul a încercat raţionalizarea dogmelor creştine sau. altfel spus. să creeze un "creştinism filosofic". Reprezentanţii principali au fost Basilide din Alexandria. Carpocrates din Alexandria şi Valentin. "Gânditorii gnostici, în totalitatea lor, susţineau că reprezintă "adevăratul creştinism", pretinzând că se sprijină pe "învăţătura secretă" a apostolilor. Ei se îndepărtau însă dc conţinutul originar al învăţăturii creştine şi transformau concepţiile religioase şi morale ale creştinismului într-o doctrină filosofică bazată în cea mai mare măsură pe misticism. Biserica i-a combătut fără încetare, deşi a asimilat destul de mult din doctrina gnostică. în polemica contra gnosticismului, literatura teologică creştină s-a văzut obligată să-şi elaboreze din ce în ce mai riguros doctrina" (Cf. ***, *între antichitate şi renaştere. Gândirea evului mediu,* vol. I, Editura Minerva, Bucureşti. 1984. p. 7).

[170] Basilide a încercat să împace creştinismul cu aristotelismul şi stoicismul; Valentin a fost autorul celui mai cuprinzător sistem gnostic, care lansează conceptul unei fiinţe veşnice, incorporale şi inconceptibile, numită "Primul Tată"' sau *"Eonul perfect"* , din care emană succesiv *Mintea* şi *Adevărul, Raţiunea* şi *Viaţa,* iar în cele din urmă Omul ca natură divină şi Biserica, în calitate de comunitate a vieţii divine. Ele alcătuiesc *Pleroma* - plenitudinea lumii spirituale sau viaţa divină perfectă. Bardesanes, gnostic târziu, se apropie de concepţia bisericii, insistând asupra libertăţii voinţei omului. Marcion şi Manes sunt autorii spirituali a 2 mari erezii cu care s-a confruntat creştinismul în secolul II d.C. Marcionismul opune divinităţii ebraice, înţeleasă ca principiu al răului, pe Iisus Cristos ca principiu al binelui, libertăţii şi dragostei; ca sinteză de elemente gnostice, budiste şi persane, maniheismul afirmă că materia, fiind principial rea. este rău şi ceea ce e material în om, în schimb scânteia divină aflată în fiinţa umană îi îngăduie acesteia scăparea *{op.cit.,,* p. 7-8).

[171] Pentru partea următoare din lucrarea lui Bărnuţiu considerăm util comentariul lui I. Chindriş; "întregul manuscris poartă pecetea adâncă a preferinţei lui Bărnuţiu pentru filosofia greacă. Gânditorii Greciei antice ocupă două treimi din lucrare iar în acelaşi timp paragrafele - capitole, dc fapt -, dedicate lor sunt mai bogate, mai adânc analitice. Autorul remarcă cele două piscuri ale acestui ev filosofic dc aur: Platon şi Aristotel, cu o discretă înclinaţie spre ideile celui dintâi... La polul opus al afecţiunii cărturarului nostru se află filosofia creştină, pe care o declară scolastică de la începuturi până în vremea sa. De fapt, Bărnuţiu, analizând puzderia dc gânditori paleocreştini şi scolastici medievali, nu face altcev a decât să le nege acestora calitatea de filosofi şi să sublinieze incompatibilitatea logică dintre dogma creştină şi filosofie. Din analiza sa reiese cu abilitate ideea că dacă a existat vreo filosofie în era creştină, a fost doar întrucât se consumau ultimele acorduri ale antichităţii gânditoare, ca în cazul unor Iustin Filosoful, Clement Alexandrinul, Origen, Lactanţiu, Casiodor sau Boetius. Această idiosincrazie confirmă

imaginea maioresciană a unui Bărnuţiu fost cleric, devenit anticreştin, imagine pe care o completăm cu motivaţia adâncului dezgust ce i-l produsese Blajul ecleziastic în preajma Revoluţiei de la 1848 (vezi *Simion Bărnuţiu istoric al filosofiei,* în "Manuscriptum". XVI, nr. 3/ 1985. p. 126 şi *idem, O scriere inedită a lui Simion Bărnuţiu.* în "Tribuna", nr. 12/1985, p. 2).

[172] Adică păgânilor, necreştinilor.

[173] "'Justin cunoaşte doctrinele stoicilor, ideile peripateticilor şi era informat în privinţa pythagorismului. A încercat să argumenteze că între creştinism şi filosofia greacă există o relaţie dc continuitate pe care o argumentează sau vrea s-o facă evidentă prin preluarea şi considerarea ca adevăr a *raţiunii seminale* (subl.ns.) imaginată de către stoici. Din punctul său de vedere. Dumnezeu este *raţiunea* din şi prin care se explică toate popoarele sau genurile omului, de fapt tot ceea ce fiinţează. Pe baza acestei idei, el consideră că Isus este primul născut al lui Dumnezeu, iar în ordinul următor îi aşează pe creştini, apoi pe greci, barbari etc. Dumnezeu este considerat ca fiind necreat, etern, perfect. Actul creaţiei este conceput ca având aceeaşi structură ca şi în gândirea lui Philon şi. în genere, a neoplatonismului. Nu Dumnezeu generează (el este perfect), ci el creează *Logosul* care produce o primă creaţie. Logosului îi urmează Spiritul Sfânt care este şi spirit al profeţiei. Cei care îl au sunt profeţii creştinismului, unul dintre ei considerându-sc şi apologetul nostru. Cât despre om, este remarcabil că Justin l-a gândit ca fiind înzestrat cu libertate, altfel neputându-se explica binele şi răul. Sufletul omului a fost considerat, în tradiţie filosofică şi creştină, ca nemuritor. Date fiind toate acestea, nu mai apare de fel dc neînţeles ideea sa, după care creştinismul este singura doctrină şi religie adevărată, conştiinţa legitimă a tuturor doctrinelor care i-au premers sau conştiinţa devenită evidentă a ceea ce există latent la filosofii greci (vezi Gh. Al. Cazan, *op.cit.,* p. 254-255).

[174] Clemens din Alexandria (aprox. 150 d.C. - 215 d.C.) este "... reprezentant principal al orientării teologico-crcştine din cadrul şcolii *alexandrine,* şcoală care şi-a câştigat în mare măsură celebritatea datorită lui. Opera lui Clemens poartă pecetea climatului spiritual din Alexandria sec. 2 e.n. marcat de filosofia platonică şi de *neoplatonism,* de etica stoicilor şi, parţial, de logica aristotelică. Făcând o comparaţie între *elenism* şi *creştinism,* el impută celui dintâi numeroase erori, recunoscându-i doar câteva adevăruri rămase în germene, adevăruri pe care numai creştinismul le-ar putea desăvârşi. Filosofilor greci le găseşte vina de a fi identificat elementele primordiale cu zeii şi de a fi atribuit calităţi divine corpurilor cereşti, eroare gravă după Clemens, întrucât "Creatorul" este confundat cu operele sale. în ceea ce priveşte morala, el opune caracterului eminamente practic al comandamentelor etice la greci, principiul universalităţii moralei creştine. Identificând în mare parte credinţa cu *înţelepciunea* şi filosofia, Clemens considera că aceasta este necesară pentru atingerea idealului *perfecţiunii* umane pe pământ; el recomanda purificarea prin victoria asupra pasiunilor, mai ales asupra celor ale trupului şi practicarea consecventă a virtuţii. Mare erudit, Clemens a imprimat şcolii *alexandrine* o orientare pronunţat teologico-filosofică" (Cf. ***. *Dicţionar de filosofie,* p. 123).

175 Vezi nota 168.

[176] Origenc (185 d.C. - 254 sau 251 dC.) este "filosof neoplatonician creştin, socotit cel mai de seamă dintre "părinţii" greci ai *creştinismului.* în *Contra lui Celsus* şi în *Despre principii* apără şi expune sistematic doctrina noii religii. Deşi creştin, prin *neoplatonism,* respinge ideea facerii lumii dintr-o dată şi propune ideea continuei sale *emanaţii* din *divinitate.* "Creaţia" îi pare astfel infinită în timp şi finită doar în spaţiu, limitată fiind de existenţa lui *Dumnezeu.* Interpretarea sa avea să fie considerată eretică, aşa cum de altminteri va fi, în tot cursul, evului mediu. întreaga regândire neoplatoniciană a creştinismului" (Vezi ***, *Dicţionar de filosofie,* p. 518). Opera sa este considerată de aproape toţi comentatorii ca fiind *prima mare doctrina a creştinismului.* "El a deosebit între doctrina principală şi cea accesorie a creştinismului şi a încercat să ateste valoarea adevărului revelat. Afirmă superioritatea cunoaşterii care cuprinde credinţa ca dat al ei şi subliniază că astfel, credinţa devine, ea însăşi, cunoaştere. A susţinut *spiritualitatea* lui Dumnezeu (Dumnezeu nu este corp), Logosul a fost definit ca substanţă a substanţei, reia doctrina lui Valentin referitoare la creaţie, gândeşte lumea inteligibilă ca model, crede şi în decăderea acesteia în lumea sensibilă. Susţine ideea încarnării şi pe cea a libertăţii ca trăsătură a omului. A crezut în valoarea educaţiei şi în posibilitatea omului de a se face, prin inteligenţă Logos, până la a ajunge la Dumnezeu. El a construit, într-adevăr, o antropologie creştină" (Cf. Gh. Al. Cazan, *op.cit.,* p. 257).

[177] Aurelius Augustinus (354 d.C. - 430 d.C.) teolog creştin, considerat cel mai de seamă dintre "părinţii" latini ai bisericii. A fost canonizat de biserica catolică. S-a format într-o ambianţă familială şi culturală marcată de divergenţe religioase (tatăl său - politeist, simpatizant al religiei greceşti, mama sa - creştină). Pasionat de filosofie, gramatică, retorică şi logică şi-a format o solidă cultură umanistă (mai ales sub influenţa lucrărilor lui Cicero). în tinereţe a trecut la manicheism, pentru a-1 repudia mai târziu, împreună cu tot ceea ce era considerat neconform credinţei creştine (donatismul, pelagismul, arianismul). A scris numeroase lucrări: *Contra Academicilor, Soliloqui, Asupra liberului arbitru, Despre adevărata religie, Despre graţie şi liber arbitru, Despre Trinitate, Despre doctrina creştină* şi, cu deosebire, *Cetatea lui Dumnezeu, Confesiuni* şi *Retractări. A* respins argumentele scepticilor, arătând că acestea nu constituie soluţii la problema adevărului. Doctrina sa despre păcatul originar, graţie şi predestinare, a avut un rol determinant în constituirea dogmaticii catolice. "Augustin a definit scopul propriilor sale cercetări ca fiind *sufletul* şi *Dumnezeu.* în problematica cercetării, pe lângă scop ca element esenţial, este important să se

definească relația dintre *credință* și *cercetare...* precum și relația dintre *adevăr* și *credință,* adevăr și subiectivitate, ceea ce trimite, de fapt, la necesitatea de a rezolva chestiunea locului *eului* în ansamblul *cercetării,* deci la ceea ce privește *inferioritatea...* Adevărul "obiectiv", din afara noastră, ține de credință. Dacă el n-ar exista, ar însemna să admitem că trăim în iluzie. Lumea există, este reală, iar realitatea lumii rezidă în *unitatea* ei. *Unitatea* lumii vine de la sau se datorează lui Dumnezeu, ceea ce înseamnă, în ultimă sau în primă instanță, că lumea există prin Dumnezeu și că certitudinea sau adevărul despre lume vin de la aceeași forță. Pnn urmare, adevărul este. pentru Augustm, *Dumnezeu,* sau, altfel spus, adevărul este revelația lui Dumnezeu. Adevărul, în acest caz, este *lege,* deci necesitate a rațiunii, ceea ce luminează rațiunea umană..." (Cf. Gh. Al. Cazan, *op.cit..* p. 259. 260-261; ***. *Dicționar de filosofie.* p. 52).

[178] Quintus Septimius Florens Tertullianus (aprox. 155 d.C. - 222 d.C.) teolog creștin roman din Cartagina. Este unul din fondatorii *patristicii.* îi aparține celebrul dicton "Cred pentru că este absurd" *(credo quia absurdum),* emis ca expresie a combaterii raționalismului filosofic greco-roman. "în deosebire de alți apologiști.Tertullian s-a ridicat împotriva filosofici și a tuturor încercărilor dc a dovedi *adevărul* creștinismului prin recurs la filosofie... gândea că filosofia duce la erori și. mai grav, că ea este sursă de erezie, filosofii greci, patriarhi ai patriarhilor, fiind prima sursă a ereziilor... Ca alți apologiști, Tertullian a gândit că creștinismul își are sursa sa veritabilă în *tradiție,* în credința sufletelor "vulgare" care sunt, în esența lor, naturale și, deci. divine. El punea deci preț pe tradiția obișnuințelor și sensibilității comune, văzând în încercările filosofici tentative de denaturare a religiei creștine. Crede în realitatea corporală a lui Isus, în învierea sa, în nemurirea sufletului, în crearea lumii de către Dumnezeu prin cuvânt etc" (Cf. Gh. Al. Cazan. *op.cit.,* p. 256).

[179] Elev al lui Arnobius, supranumit "Cicero creștin", profesor de retorică la Nicomedia. la invitația lui Diocletian, și educator al prinților la curtea lui Constantin. Cea mai importantă lucrare a sa este cea amintită de Bărnuțiu, *Institutiones Divinae* - apologie a creștinismului și veritabil manual de religie creștină. "După Lactanțiu, cel mai înalt grad de înțelepciune este recunoașterea și servirea lui Dumnezeu. Dar filosofia nu-i poate oferi omului această înțelepciune, căci diversitatea școlilor filosofice face cu neputință orientarea între opiniile lor. Numai revelația poate dezvălui adevărul și, în consecință, dialectica este inutilă" (vezi ***. *între antichitate și renaștere. Gândirea evului mediu.* vol. 1, *De la începuturile patristice la Nicolaus Cusanus.* Editura Minerva. București, 1984. p. 11).

[180] Bărnuțiu apreciază personalitatea lui Iulian Apostatul (împărat al Romei între 361 - 363 d. C.; a favorizat "reacția păgână" în cadrul curentului neoplatonic) pentru că găsește în ea un model actualizabil, demn dc invocat în contextul analogiei făcute între problemele sociale ale imperiului roman din vremea sa și cele ale națiunii române în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

[181] Alexandru din Afrodisias face parte din categoria dc discipoli *peripatetici* (gr. *peripatein* = "a se plimba") ai lui Aristotel, reprezentată de Teofrast (primul și cel mai ilustru), Eudem din Rodos (sec. IV î.C. - III î.C.) și Straton din Lampsakos (aprox. 270 î.C). Renumit comentator al lui Aristotel.

[182] Logician al școlii neo-platonice - cum fuseseră Porfir și Proclus -, Simplicius (m. în 549 d.C.) se refugiază în Persia după închiderea Școlii din Atena de către Iustinian. Comentariile sale asupra *Categoriilor* lui Aristotel sunt foarte importante pentru istoria filosofici.

[183] Joannes Philoponus (sec. VI d.C), contemporan şi adversar al neoplatonicianului Simplicius. Comentează operele lui Aristotel şi scrie în apărarea creştinismului. Aceste comentarii au fost tipărite în mai multe ediţii în sec. al XVI-lea.

[184] Anicius Manlius Severinus Boethius (480- 524 d.C), ultimul reprezentant al neoplatonismului. Faima de care s-a bucurat se datorează activităţii sale de traducere şi comentare a operei lui Platon şi Aristotel; de asemenea, a scris lucrarea considerată fundamentală, *De consolatione philosophiae (Despre mângâierile filosofiei),* în formă retorică şi alegorică, unde filosofia este personificată printr-o femeie frumoasă şi nobilă care răspunde frământărilor gânditorului. A fost una din cele mai cunoscute şi citite cărţi ale evului mediu. "După Boethius, fericirea trebuie să constea într-o stare lipsită de orice teamă de acest fel (a pierderii bunurilor dobândite ocazional - nns.) şi care să cuprindă în sine toate bucuriile care îl pot face pe om suficient sieşi. O asemenea fericire constă numai în Dumnezeu însuşi, căci el este binele suprem, originea tuturor lucrurilor, fundamentul adevăratei beatitudini a omului... deşi Dumnezeu prevede totul, nu prevede că totul urmează să aibă loc cu necesitate. Natura lui Dumnezeu este o eternitate lipsită de orice succesiune, astfel încât în el sunt prezente şi evenimentele viitoare, în chiar modul în care se întâmplă ele. Cele care depind de liberul arbitru sunt prezente în el tocmai în modalitatea lor contingenţă" (Cf. ***, *între antichitate şi renaştere...*, vol. I, p. 106-107).

[185] Magnus Aurelius Cassiodorus (477 - 570 d.C), contemporan şi prieten al lui Boetius."... a scris *Institutiones* în două cărţi: întâia asupra scriitorilor consideraţi drept îndrumători în disciplinele teologice, a doua constituind un manual al celor şapte arte liberale. Acest manual conţinea şi un rezumat al *Organonului* lui Aristotel şi a fost una dintre cărţile cele mai folosite în evul mediu" (Cf. ***, *între antichitate şi renaştere...*, vol. I, p. 18).

[186] Alături de Paulin d'Aquilee. Agobard, Theodulf Alcuin din York ş.a., Petrus din Pisa şi Paul Varnefried fac parte dintre personalităţile timpului, invitate la curte de Carol cel Mare, în vederea reformei politico-administrative şi culturale a imperiului său.

[187] Isidor din Sevilla (aprox. 570 - 636) a compus mai multe opere de compilaţie, destinate şcolilor teologice. Cele mai importante scrieri ale sale: *De ordine creaturarum (Despre ordinea lucrurilor create)* şi *De natura re rum (Despre natura lucrurilor).,* ultima fiind un compendiu de ştiinţe ale naturii; *Sentinţe* (3 cărţi), în care expune învăţătura bisericii ortodoxe.

[188] Beda cel Venerabil (674-735, Anglia) joacă un rol similar celui al lui Isidor de Sevilla. Lucrarea sa principală poartă tot titlul *De natura rerum,* bazată pe opera lui Pliniu cel Bătrân. Pe plan filosofic, el este influenţat de Augustin.

[189] înmormântată sau îngropată.

[190] loan Damaschin (m. aprox. 749), supranumit "Toma al răsăritului", combate doctrina iconoclastă şi polemizează cu islamismul. Cea mai importantă lucrare a sa se intitulează *Fons cogitationis (Izvorul cunoaşterii),* a cărei ultimă parte a fost tradusă în latină ca *De fide orthodoxa (Despre credinţa ortodoxă* sau *Dogmatica),* devenind unul din textele fundamentale ale scolasticii. "La loan Damaschin. la fel ca ulterior la Petrus Damiani, în formula *"philosophic/ est ancilla theologiae"* concepţia raportului de dependenţă a filosofici faţă de teologie îşi găseşte cea mai rezumativă şi pregnantă exprimare. Filosofia trebuie, după Damaschin, să furnizeze credinţei unele premise fundamentale şi în primul rând argumente pentru demonstraţia existenţei lui Dumnezeu. Aceste argumente sunt preluate de Damaschin de la alţi

scriitori, de la care s-au inspirat şi mulţi scolastici, printre care şi Toma din Aquino" (Cf. ***, *între antichitate şi renaştere...,* vol. I, p. 86).

191 "Cuvântul "scolastică" (de la *c/7o/a=şcoală - n.ns.) denumeşte învăţământul şi filosofia predate în cursul evului mediu în occidentul latin, aflat sub stăpânirea catolicismului, iniţial în şcolile oficiale - adică în şcolile patronate de marile catedrale şi mănăstiri, iar ulterior şi în universităţi, unde s-a format cu precădere gândirea filosofică medievală. Originea, structura şi dezvoltarea filosofiei scolastice reflectă îndeaproape alcătuirea socială şi politică a lumii medievale europene, constituită după principiile unei ierarhii riguroase, concentrate într-o forţă conducătoare unică. Imperiul, biserica, feudalismul, ca instituţii fundamentale ale evului mediu, sunt coloanele pe care se sprijină ierarhia medievală stăpânitoare a întregii vieţi materiale şi spirituale a acelui timp. Este evident că într-un asemenea context istoric cercetarea filosofică nu poate decât să accepte şi să se orienteze potrivit principiilor şi disciplinei impuse de ierarhie, reflectând-o în gândire" (vezi ***. *între antichitate şi renaştere...*, voi. I,p. 117). Acum filosofia devine *ancilla theologiae* ("slujnica religiei"), dar. în pofida acestei condiţii înjositoare, a reuşit, totuşi, să-şi creeze şi unele filoane ideatice proprii. Judecata categorică a lui Bărnuţiu, în sensul că această perioadă nu a reprezentat altceva decât un "somn al raţiunii", reflectă o viziune răspândită la timpul său, dar care a fost ulterior nuanţată.

192 Perioada scolastică propriu-zisă este împărţită astfel (K. Vorländer): scolastica *timpurie* (sec. IX - începutul sec. al XHI-lea); scolastica *culminantă* (sec. XIII - sec. XIV); scolastica *târzie* (sec. XIV - sec. XV).

193 Alcuin (Albinus Flaccus, aprox. 730 sau 735 - 804). "Format în şcoala episcopală de la York, pe atunci de mare renume, a fost chemat, datorită faimei sale, de împăratul Carol cel Mare să

conducă şcoala palatină şi a devenit organizatorul învăţământului în imperiul franc. De la el sunt ordonate studiile potrivit celor şapte discipline ale triviumului şi quadriviumului. Propunându-şi să construiască în Franţa o nouă Atena, Alcuin a pus bazele viitoarei Universităţi din Paris, în care gândirea secolului al XHI-lea urma să întreacă pe cea a lui Platon şi Aristotel (Gilson). Printre scrierile sale. Alcuin a alcătuit şi o schiţă a psihologiei (în: *De animae ratione Despre rosturile sufletului),* bazată pe scrierile lui Augustin şi ale lui Cassiodor, care este primul tratat de psihologie al evului mediu. Pentru el sufletul este fundamental personalităţii umane, dar eului în totalitatea sa îi aparţine nu numai sufletul, ci şi corpul. Destinul omului - de a se ridica până la iubirea divinităţii - este pregătit de virtuţi. Alcuin se referă aici nu numai la principalele calităţi creştine: credinţa, speranţa, iubirea de aproapele, ci şi la cele păgâne: justiţia, curajul, cumpătarea, cărora le dă definiţiile platonice pe care le cunoaşte din *De oficiis* a lui Cicero" (vezi ***. *între antichitate şi renaştere... ,* vol. I, p. 124-125).

194 loan Scotus Eriugcna (aprox. 810 - 877). de origine scoţian, a trăit multă vreme în Franţa, la curtea regelui Carol Pleşuvul. Este considerat primul scolastic de seamă (Hegel spune despre el că este "primul medieval cu care începe o filosofie adevărată"). Lucrările sale *(De praedestinatione* şi *De divisione naturae),* foarte îndrăzneţe, au fost considerate eretice şi condamnate de biserică. în prima, se susţine că nu poate exista o predestinare la păcat; în cea de a doua, elaborează un veritabil sistem de filosofie a naturii (K. Vorländer) de inspiraţie panteist-neoplatonică. încercând să explice lumea printr-un proces de emanaţie din principiul divin. Astfel, *natura* se divide în 4 părţi. 1. Natura care creează şi nu este creată (divinitatea considerată principiu al lucrurilor, cauză a tot ce este şi a ceea ce nu este); 2. Natura care este creată şi creează (ideile arhetipale, create de divinitate şi creatoare ale lucrurilor); 3. Natura care este creată şi nu creează (totalitatea

lucrurilor create de idei); 4. Natura care nu creează şi nu este creată (divinitatea aflată în repaos).

195 Berenger de Tours (aprox. 1000 - 1088) scolast nominalist, care "şi-a manifestat neîncrederea totală faţă de abstracţiile create de credinţa speculativă, considerând ca unic criteriu valabil al adevărului experienţa senzorială. Generalităţile nu sunt decât ficţiuni, născociri ale unei imaginaţii nefundate şi necontrolabile. Rezultă de aici concluzia eretică după care în "taina"' împărtăşaniei nu are loc nici un proces mistic de "transsubstanţializare"; omul mănâncă pâine şi vin şi nicidecum "corpul şi sângele domnului". în mai multe "concilii" ale bisericii Berenger de Tours a fost condamnai ca eretic" (E. Stere. *Istoria filosofiei antice şi medievale.* EDP, Bucureşti, 1976, p 215-216). Convingerea sa era aceea că raţiunea se află deasupra autorităţii.

196 Lanfranc din Pavia (aprox. 1005 - 1089). arhiepiscop de Canterbury şi primat al Angliei, adversar înverşunat al lui Bcrangcr. El susţinea că dialectica este incapabilă să ducă omul la înţelegerea misterelor divine.

197 Ansclm de Canterbury (1033 - 1109). născut la Aosta. ajunge stareţ al mănăstirii din Bec (1063), abate (1078). iar apoi arhiepiscop de Canterbury (din 1093 până la moarte). La el îşi găseşte rezolvarea controversa dintre dialecticieni şi antidialecticieni. Sfântul Ansclm conferă ochi credinţei, adică viziune teoretică şi inteligenţă. în concepţia lui, credinţa este dotată cu un organ vizual - noetic, care-i oferă capacitatea de a "lectura" realitatea (şi a o înţelege), respectiv capacitatea de a contempla, printr-un efort de supra-viziune. misterele divine. Rezolvarea conflictului dintre credinţă şi raţiune se sprijină pe drumul deschis de Lanfranc din Pavia. Este adept al *realismului* filosofic şi al convingerii că credinţa trebuie să preceadă cunoaşterea. Numele lui Ansclm este legat mai ales de celebrul "argument ontologic" al existenţei lui Dumnezeu (din conceptul pur al divinităţii se deduce existenţa sa), argument care a făcut o îndelungată carieră în istoria filosofiei, începând cu reformularea lui de către Duns Scotus şi Bonaventura, trecând apoi prin Leibniz, Descartes, Kant, până în filosofia contemporană.

198 "UNIVERSALII *{universalia).* Denumire dată în filosofia scolastică conceptelor generale, conceptelor genurilor şi speciilor. *Cearta universaliilor,* care s-a purtat în cursul întregului ev mediu, are ca obiect întrebarea ce valoare au conceptele generale: obiectivă (realismul), de tipul *universalia antem rem* (universaliile există înaintea lucrurilor) sau *universalia in re* (universaliile există în lucruri); subiectivă - *universalia post rem* (universaliile există numai după lucruri), ca în cazul terminismului şi anume ca simple concepte (conceptualismul) sau ca simple nume ori cuvinte (nominalismul, sennonismul)" (Cf ***, *între antichitate şi renaştere...*, vol. II, p. 326).

199 Roscelin (1050-1120) s-a născut în Compiegne şi a studiat în provincia sa ecleziastică. L-a avut ca profesor pe Ioannes Sofistul. A predat în calitate de canonic la Compiegne, Tours, Loches, Besancon. în cadrul problemei universaliilor. Roscelin este un nominalist, în măsura în care pentru el numai indivizii particulari au realitate, nu şi totalitatea lor în calitate de concept mai amplu. De pildă, numai indivizii umani au realitate, omenirea fiind un concept care prinde în sine realitatea indivizilor particulari ca atare, dar care nu denumeşte nici o altă realitate de un ordin mai înalt, mai general decât cel al indivizilor. Roscelin aplica acest nominalism logic în câmpul teologiei dogmatice, în special al Trinităţii, ajungând la o interpretare triteistă a dogmei (acuzaţia pc care i-o aduce conciliul din Soissons): realitatea constitutivă a Trinităţii este aceea a persoanelor care o alcătuiesc. Prin "persoană" aici se înţelege "substanţa".

200 Guillaume de Champeaux (1070-1121), episcop, reprezentant al realismului scolastic. După doctrina sa, trebuie făcută distincţia între

esențe (universalii) şi *formele singulare* care le reprezintă. Astfel, singulaail apare ca un accident, lipsit de obiectivitate.

201 Pierre Abelard (1079 - 1142). dialectician, filosof şi teolog catolic. A studiat la Paris sub autoritatea lui Guillaume din Champeaux. Apoi se mută la Laon, studiind sub îndrumarea lui Anselm. celebru teolog al vremii, dar revine la Paris unde predă cu succes teologia şi filosofia. Pentru teologie este semnificativă lucrarea *Sic et Non,* cu care inaugurează metoda care va sta la baza *Summelor* teologice, de a contrapune în dezbatere diferitele păreri ale Sfinților Părinți şi ale Scripturii. ''După Abelard, universalul nu trebuie considerat ca o substanță, ci ca un atribut. Nici un lucru real nu poate fi afirmat despre mai multe lucruri, ci numai un nume. Universalul nu există şi nu trebuie considerat decât ca un predicat care poate fi afirmat despre mai multe subiecte şi nicidecum ca o substanță proprie, independentă... în afara individualului, el nu există decât sub formă de concept (conceptualism)"' (Cf. E. Stere, *op.cit.,* p. 216-217).

202 Gilbert de la Porre (Porretanus, 1076-1154), unul dintre cele mai puternice spirite speculative ale Şcolii din Chartres. EI "...a încercat să fundamenteze doctrina bisericească pe calea rațiunii naturale, considerând că credința precede rațiunea în domeniul teologic, dar o urmează în filosofie. premisă pe care încearcă să promoveze o unire strânsă între rațiune şi credință în cercetarea filosofică. Este autorul a numeroase opere redactate adesea într-un stil obscur şi rămase aproape toate inedite. Cea mai însemnată este scrierea *De sex principiis* (amintită de Bărnuțiu - n.ns.), o interpretare metafizică a *Categoriilor* tratatul de logică al lui Aristotel" (Cf ***, *între antichitate şi renaştere..* , vol. I, p. 175).

203 Hugo de Saint Victor (aprox. 1100, Ypres - 1141. Paris) "este socotit ca fiind una dintre cele mai de seamă personalități ale evului mediu. Era o figură de savant deschis pentru întregul domeniu al ştiinței religioase, dar şi al celor profane. în scrierile sale *Soliloquium* şi *De sacramentis christianae fidei*, aceasta din urmă fund considerată ca prima sumă teologică medievală, vorbeşte despre cei trei "ochi"' ai omului: "ochiul cărnii", cu care sesizează lumea senzorială externă, "ochiul rațiunii" *(ratio),* cu ajutorul căruia sesizează tot ce se află în eu, şi "ochiul contemplației", cu care priveşte divinitatea. Corespunzător, Hugo deosebeşte trei trepte ale activității intelectuale: sesizarea intelectual-conştientă a lumii *(cogitatio),* prelucrarea interioară a celor sesizate *(meditatio)* - amândouă limitate de lumea experienței - şi a treia şi cea mai înaltă treaptă, sesizarea divinului *(contemplatioŢ* (Cf. ***, *Intre antichitate şi renaştere....* vol. I, p. 183).

204 John din Salisbury (aprox. 1115 sau 1120 - 1180), este considerat cel mai însemnat reprezentant al şcolii din Chartres. Este influențat pe plan filosofic de Cicero, modelul discursiv-stilistic eclectic şi de Aristotel care, prin logica sa, devine *filosoful* prin excelență. Considera ca indecidabile problema providenței, a esenței substanței, a originii sufletului şi, în primul rând, *problema universaliilor* - tot atâtea prilejuri de numeroase dispute, adesea sterile. Domeniile productive ale cercetării sunt matematica, logica, politica şi etica. Opere principale: *Metalogicus* (scriere de logică) şi *Polycraticus* (prima operă medievală de teorie politică). Remarcile pozitive ale lui Bărnuțiu la adresa activității sale filosofice au la bază, evident, aprecierea clasicismului antic.

205 Petrus Lombardus (1100 - 1160) este..."'autorul unui compendiu - *Liber quattor sententiorum* - o expunere sistematică a doctrinei creştine, în care încearcă să folosească întreaga greutate a rațiunii în sprijinul textelor... După antropologia lui Lombardus, omul este înzestrat cu sensibilitate, rațiune şi voință liberă. Sinteza lui Lombardus a devenit una dintre cărțile fundamentale ale învățământului teologic şi a suscitat

numeroase comentarii până la sfârşitul secolului al XVI-lea" (Cf. ***, *între antichitate şi renaştere...,* vol. I. p. 186).

206 în 563 Sfântul Efrem Sirianul înfiinţase "Şcoala din Edesa" (în Mesopotamia), unde se studiau Aristotel, Hipocrate şi Galen. Prin sirienii convertiţi la creştinism, care trebuiau să citească Vechiul şi Noul Testament şi scierile Părinţilor Bisericii, s-a simţit nevoia asimilării limbii şi culturii greceşti. Aşa au început traducerile din greacă în siriacă. Când s-a închis Şcoala din Edesa (aprox. 689), profesorii ei au trecut în Persia, tăcând celebre şcolile din Nisibis şi Gandisapora. Sub ocrotirea califilor abbasizi, sirienii continuă să propage cultura greacă. Se realizează traduceri din greacă în arabă sau în siriacă şi invers. Opera lui Aristotel era partea cea mai importantă a acestei tradiţii. Apar două pseudo-tratate: *Teologia* (sub influenţa lui Plotin) şi *Liber de Causis* (sub influenţa lui Proclus). Gândirea arabă acreditează imaginea unui Aristotel neo-platonizant.

207 Al-Kindi (aprox. 800-879), contemporan cu Scotus Eriugena, a trăit în Basra şi a murit în Bagdad. Spirit enciclopedic, a rămas în istoria gândirii prin lucrarea *De Intellectu,* care se ocupa de distincţia între intelectul în act, intelectul în potenţialitate, intelectul care trece de la potenţialitate la act şi intelectul demonstrativ. Al-Kindi considera intelectul în act ca pe o substanţă superioară, deosebită de suflet, superioară acestuia şi care acţionează asupra lui pentru a-l determina să treacă din potentă în act.

208 Al Farabi (aprox. 870-950) a trăit în Bagdad. Cea mai semnificativă operă a sa este *Concordanţa dintre Platon şi Aristotel.* Fundamentală apare distincţia pe care o face între *esenţa* şi *existenţa* fiinţelor create. Pornind de la o observaţie din logica lui Aristotel, cum că noţiunea a ceea ce un lucru este, nu include şi faptul că acest lucru este (există), Al Farabi susţine că "Pentru lucrurile care există, am acceptat o esenţă

şi o existenţă distincte. Esenţa nu este existenţă şi nu e cuprinsă în ea. Dacă esenţa omului ar implica şi existenţa lui. conceptul esenţei sale ar fi şi cel al existenţei sale şi ar fi de ajuns să cunoşti ce este omul, ca să ştii că omul există, astfel încât fiecare reprezentare ar trebui să ducă la o afirmaţie. De asemenea existenţa nu este cuprinsă în esenţa lucrurilor... Aşadar, existenţa nu este o trăsătură constitutivă, ci doar un accident accesoriu". Deosebirea marcată în planul *logic* de către Aristotel între esenţă şi existenţă, este transpusă astfel în planul *metafizic.* într-o altă lucrare. *De intellectu et intellecto* distinge între intelectul în potenţialitate faţă de cunoaştere, intelectul în act faţă dc cunoaşterea pe care o dobândeşte, intelectul dobândit *(intellectus adeptus)* şi intelectul agent, fiinţa spirituală transcendentă care conferă materiilor forme, iar intelectelor umane în potenţialitate cunoaşterea acestor forme.

209 Abu A i i Ibn-Sina (latinizat Avicenna, aprox. 980-1037) a rămas celebru ca medic secole de-a rândul, prin *Canon-*\\\ său. A scris o *Filosofie orientală,* puţin cunoscută şi *Al-Shifa (Vindecarea),* o enciclopedie filosofică de mare răsunet. în 18 volume. Va influenţa gândirea Evului Mediu prin traducerile în latină ale *Logicii. Sufficientia* sau (*'ommunia naturalium. Liber VI Naturalium. Metafisica.* Prin Avicenna sc răspândeşte în Occident teoria unităţii Intelectului agent. Sufletul arc propriul lui intelect care este capacitatea de a primi formele inteligibile în stare abstractă. Pe prima treaptă se află intelectul gol *(potentia absoluta),* pe a doua intelectul dotat cu imagini şi senzaţii *{potentia facilis, intellectus possibilis),* apoi intelectul care primeşte de la Intelectul agent formele inteligibile ale imaginilor sensibile *(intellectus adeptus).* Repetând acest efort, sc ajunge la cunoaşterea dobândită *(intellectus in habitu).* Dar obiectul inteligibil primordial pe care îl studiază metafizicianul este "fiinţa". Orice lucru pe care îl concepem trebuie să fie mai înainte de toate un "lucru care este". Fiinţa însoţeşte toate reprezentările. Dar fiinţa poate fi necesară sau posibilă, iar posibilul

se dedublează în pură posibilitate (a cărui cauză nu este încă dată) şi posibilul prin esență, care este necesar în fapt, deoarece cauza lui există. De aici rezultă o diviziune a ființelor care se rânduiesc pe diferite nivele de posibilitate, respectiv o cenzură ontică între ceea ce e necesar în virtutea esenței lui Dumnezeu şi seria totală a ființelor care sunt *posibile.* în cazul posibilului, existența este doar un accident al esenței, în Dumnezeu *esența* şi *existența* coincid. Inteligența care guvernează lumea noastră propagă formele inteligibile care dau naştere ființelor în materie. Unirea intelectului uman cu Intelectul agent reprezintă starea de *intellectus sanctus,* a cărui culme e spiritul profeției (Profetul Mahomed).

[210] Al-Gazali (aprox. 1111), supranumit 'înnoitorul credinței", s-a ridicat împotriva ideilor lui Al-Farabi şi Avicenna. A fost considerat cel mai mare teolog al Islamului. "Acest mare adversar al aristotelismului şi purtător de cuvânt al reacțiunii teologiei musulmane contra doctrinei necesității este autorul a numeroase opere, printre care *Restaurarea cunoştințelor religioase* şi *Spulberarea filosofilor,* amândouă necunoscute scolasticii latine. în schimb, a fost tradusă în latină o altă lucrare - *Intențiile filosofilor* - , care nu este decât o prezentare obiectivă a doctrinelor lui Al Farabi şi Ibn Sina..." (Cf ***, *între antichitate şi renaştere...*, vol. I, p. 191-192).

[211] Abubacer sau Abu-Bekr ibn Tufail (aprox. 1100 sau 111 - 1185), medic, matematician, poet şi filosof arab de la curtea califilor din Granada, născut la Cadiz şi mort la Maroc, trecea pentru medievali drept cel care identificase intelectul uman potențial cu imaginația *{phantasia).* Lucrarea sa la care se referă Bărnuțiu. *Haiy fiul lui Yakzan,* descrie procesul autodezvoltării intelectuale şi morale a lui Haiy (=cel viu) Yakzan (=cel treaz), care trăieşte de la naştere singur pe o insulă pustie.

[212] Abu Valid Mohammed Ibn Roşd (latinizat Averroes. 1126-1198), născut în Cordoba, a studiat teologia, jurisprudența. medicina, astronomia şi filosofia. Este considerat cel mai important gânditor medieval din lumea arabă. S-a ocupat temeinic de problema raportului dintre filosofie şi religie, stabilind o ierarhie a diverselor categorii de interpretări ale Coranului şi ale tipurilor umane corespunzătoare: pe primul loc se află filosofia (oamenii demonstrației), apoi teologia (oamenii dialectici) şi în cele din urmă religia sau credința (oamenii îndemnului). în Profet, credința şi rațiunea, religia şi filosofia coincid. Averroes a încercat o *restitutio ad integrum* a lui Aristotel, purificându-1 de sedimentele neoplatonice care i-au fost adăugate. Revine la teoria aristotelică a fonnei şi materiei din care e alcătuită orice substanță sensibilă. Averroes demonstrează eternitatea lumii, fără de care nu poate exista un act pur. Motoarele lumii (în număr de 38, în funcție de mişcările sferelor cereşti), acte pure, lipsite de potențialitate şi materialitate, sunt Inteligențe care se înşiruie ierarhic şi care trimit la Primul Motor Imobil, prima Inteligență separată, identificată cu Dumnezeu. Intelectul agent este şi el o substanță inteligibilă separată, adică o Inteligență agentă, aceeaşi pentru toți. Ea produce cunoaşterea inteligibilă în sufletele individuale aşa cum lumina Soarelui produce văzul în ochi. Pentru a fi posibilă cunoaşterea, intelectul pasiv trebuie luminat dc intelectul agent, prin a căror combinare se produce intelectul material *(intellectus materialis).* Averroes socoteşte că întâlnirea Intelectului agent separat cu Intelectul pasiv al individului dă naştere la o receptivitate față de inteligibil (intelectul pasiv), care nu este altceva decât Intelectul agent particularizat într-un suflet ca lumina într-un corp.

[213] Moise Maimonide (1135-1204) din Cordoba. Scrie *De expositione legum* şi faimoasa *Călăuză a nehotărâților,* pe care o aminteşte Bărnuțiu. A avut o influență covârşitoare asupra tuturor filosofilor creştini din secolul al XHI-lea (în special Toma d" Aquino). Considera că Legea şi Filosofia trebuie să se împace în mod necesar. Admite existența celor 10 Inteligențe, din care 9 superioare guvernează cele 9 sfere, iar a 10-a

este Intelectul agent care influențează oamenii. Sub ultima sferă se află lumea sublunară, care este locul celor 4 elemente și se supune acțiunii aferelor superioare. Omul nu posedă decât un intelect pasiv, intelectul dobândit constituindu-se sub influența Intelectului agent. Fiecare om dobândește astfel un capital intelectual care variază în funcție dc merite și care poate fi îmbogățit prin practicarea filosofiei. După moarte, acesta se va uni din nou cu Intelectul agent. Maimonide dovedește existența lui Dumnezeu prin necesitatea admiterii unui prim motor, care să explice existența mișcării, prin existența unei ființe necesare și a unei cauze prime. Existența lui Dumnezeu c stabilită, indiferent dacă lumea a fost creată *ex nihilo* în timp sau dintotdeauna (ceca cc nu poate fi demonstrat). Aceeași poziție va fi adoptată și dc Toma d'Aquino. în teologie, considera că despre Dumnezeu nu se pot afirma alte atribuie decât cele negative: esența Lui ne scapă, nefiindu-ne accesibile decât efectele acțiunii lui în lume. Este unul dintre primii gânditori care vor recunoaște limitele rațiunii, incapabilă să ajungă prin ea însăși la toate adevărurile revelației (creația lumii în timp. monoteismul).

214 "în această perioadă o figură pregnantă de erudit este Gcrbcrt din Aurillac (938 - 1003). papă începând din 999 sub numele dc Silvestru al II-lea. Spre deosebire dc majoritatea contemporanilor săi instruiți, el poseda nu numai *trivium-u* ci și *quadrivium-ul* și se preocupa dc toate cele șapte arte liberale, dar mai cu seamă de matematică, astronomie și de muzică, precum și dc științele aplicate. Pentru el, cele șapte arte liberale erau legate într-un întreg și chiar teologia nu era decât o știință particulară subordonată filosofiei. I se atribuie inventarea unui orologiu și a unei sirene cu vapori de apă. în scrierea sa *De rationale et ratione uti {Despre rațional și utilizarea rațiunii),* care tratează validitatea logică a propozițiilor, își propune să analizeze cc înseamnă "a face uz de rațiune''. Gerbert deosebește substanțele raționale pure de substanțele raționale sensibile, deosebire dc mare interes pentru dezvoltarea ulterioară a gândirii scolastice (cf. N. Abbagnano). A scris o *Geometrie* și un *Liber de Astrolabio,* în care influența științei arabe este evidentă" (Cf. ***, *între antichitate și renaștere...,* vol. I. p. 143).

215 Alain de Lille (Alanus de Insulis, m. 1203), supranumit "doctor universalis" datorită culturii sale vaste. Scrieri: *Anticlaudianus,* poem didactic cu caracter enciclopedic; *Regulae* sau *Maximae theo/ogicae,* o tentativă de introducere a conceptului de "axiomă" în teologie și organizare riguroasă a acesteia după modelul matematicii, lucrare sprijinită pe concepția lui Boethius. Scrierea *De arte catholicae fidei,* pe care i-au atribuit-o, printre alții, și Bărnuțiu, aparține lui Nicolas din Amiens (Cf. ***, *între antichitate și renaștere,* p. 177-178).

216 Almaric din Bene (m. aprox. 1207) și David din Dinant. reprezentanți ai *panteismului.* Profesor de logică și teologie la Paris, Almaric considera că divinitatea se află în toate creaturile, creatorul identificându-se cu creația. Doctrina sa a fost condamnată la sinodul din Paris (1210) și la al IV-lea Conciliu de la Lateran (1215). David din Dinant afirma identitatea Iui Dumnezeu, a spiritului și materiei: panteismul este la el și mai accentuat.

217 Alexandru din Hales (aprox. 1170 și 1180 - 1245), franciscan englez, stabilit la Paris ca maestru de teologie, supranumit *Doctor irrefrangabilis* (doctorul care nu poate fi combătut). Opera sa. *Summa universae theologiae,* este o compilație lipsită de originalitate.

218 Guillaume d'Auvergne (sau Guillaume din Paris, aprox. 1180 - 1249), profesor dc teologie și episcop al Parisului. Opera principală: *De universo (Despre univers);* de asemenea, un tratat despre suflet care i-a inspirat apoi pe Bonaventura și pe Albert cel Mare.

[219] "Dominicanul Vincent de Beau vais. decedat prin 1264. continuă tradiția enciclopecliştilor medievali. Imensa lui compilație *Speculum mumii (Oglinda lumii)* este importantă numai pentru că prin extrasele din autori arabi sau evrei pe care le conține a contribuit la răspândirea acestora în lumea latină... Fost preceptor al fiului regelui Franței Ludovic al IX-lea (sau Sfântul Ludovic, 1214 - 1270) a alcătuit şi o scriere pedagogică privind educația fiilor de regi sau de nobili" (Cf. ***. *între antichitate şi renaştere...*, vol. II, p. 11).

[220] Albertus Magnus (aprox. 1193 sau 1207-1280). născut în Suabia, în familia cotiților Bollstadt, supranumit "Doctor universalis", a fost teolog, filosof şi naturalist german, "unul dintre primii care au căutat să pună filosofia lui Aristotel în slujba dogmaticii creştine, în vederea "raționalizării" catolicismului şi împotriva tendințelor iraționaliste de inspirație augustiniană - neoplatonică, linie preluată, dealtfel, şi dezvoltată de discipolul său Toma d"Aquino. în lucrările sale de zoologie şi botanică, pe lângă mituri biblice şi superstiții, se află şi observații ştiințifice valoroase (Cf. ***, *Dicționar de filosofie,* p. 21). Considerând aristotelismul ca ultima treaptă a perfecțiunii filosofice, el l-a comentat şi interpretat, dându-i "drept de cetățenie" în scolastica latină. Cu acest gânditor ia sfârşit manuscrisul lui Bărnutiu.

SIMION BĂRNUTIU ŞI ATRACȚIA CLASICISMULUI ANTIC

Fenomenul cultural grec antic a constituit de-a lungul timpului o sursă inepuizabilă de reflecta şi analize pentru posteritate. Mulți dmtre aceia care l-au studiat, fie global, fie stăruind îndeosebi asupra componentei sale filosofice, s-au referit la el în termeni superlativi, vorbind de un "miracol grec". în exegeza filosofică românească este binecunoscut eseul **Minune greacă** al regretatului profesor D. D. Roşea. Acest autor cercetează foarte atent, minuțios şi echilibrat coordonatele spiritului grec, avertizând însă asupra neajunsurilor moştemte de la elini ("oarecare zăgazun păgubitoare", "câteva prejudecăți şi superstiții"). Dar, prin idealul suprem al spiritualității eline - **omul perfect,** "în înțelesul plin al cuvântului" -, putem vorbi şi astăzi cu îndreptățire de un "miracol grec". Cercetările actuale au impus ideea că forma esențializată a spiritului grec este **filosofia,** ca ipostază istorică de început a gândirii europene.

Modernitatea s-a raportat într-o primă instanță la filosofia greacă predominant în manieră admirativ-laudativă, impulsionată evident de imensa activitate a Renaşterii de "arheologie ideatică" implicată în redescoperirea antichității. E. Rohde spunea că grecii ar fi gândit anticipat pentru întreaga omenire, în timp ce E. Renan scria că rațiunea s-a născut în Elada. în **Prelegerile de istorie a filosofiei** de la Heidelberg, 1816, Hegel susținea, bunăoară, explicit supremația filosofică absolută a grecilor pentru perioada antichității, iar pe aceea a germanilor pentru epoca modernă. El considera că grecii şi germanii sunt cele două popoare filosofice ale omenirii; dacă grecii sunt creatorii filosofiei, atunci germanii o continuă şi o dezvoltă pe mai departe. Tot lui îi aparține celebra expresie

că, aşa cum evreii au fost poporul ales al lui Dumnezeu, grecii au fost poporul ales al raţiunii. Filosofia românească a secolului XX a cunoscut în viziunea lui Constantin Noica o interesantă şi semnificativă tentativă de recuperare a temei **Fiinţei,** implicit a ontologiei, pentru demersul filosofic, pornind de la ceea ce autorul român considera a fi singurele filosofii cu adevărat importante dm istorie: **filosofia fiinţei,** creată de gânditorii greci antici, şi **filosofia spiritului,** aparţinând clasicismului modern german.

Secolul XX a consacrat o dramatică turnură în evoluţia istoriei filosofiei şi a metafizicii. Declinul sistematicii tradiţionale a fost însoţit de o restructurare şi o redirectionare a tradiţionalei "ştiinţe despre fiinţă" în sensul analizei şi cercetării critice a limbajului, corespunzător constituirii **metafilosofiei** ca investigare a premiselor formale ale raţionalităţii cunoştinţelor şi discursului filosofic. Istoria filosofiei capătă în perspectivă contemporană un sens nou, acela al întemeierii raţionale a desfăşurării spatio-temporal e a gândirii în intenţia reconstrucţiei sistematice, a articulării sistematice a certitudinilor filosofiei actuale.

Din acest motiv devine cu atât mai interesantă urmărirea atentă şi reconstituirea unor etape importante, semnificative şi valoroase ale istoriei istoriografiei filosofice autohtone, ca meritoriul demersal ediţiei princeps după manuscrisul **Istoria filosofiei** al lui Simion Bărnutiu - prima încercare românească de sistematizare a istoriei filosofiei universale. Publicarea lui constituie, sperăm, începutul "scoaterii din ascundere" a manuscriselor sale filosofice, întrucât, după cum se cunoaşte, la ora actuală chiar şi tratatul de filosofie generală este încă inedit.

Pe firul temporal al receptării filosofiei greceşti antice în istoria gândirii româneşti, Simion Bărnutiu se impune ca reper obligatoriu, încă prea puţin

cercetat, în contextul complexului de "recunoaştere dar necunoaştere" a operei lui. Exponent al unei generaţii cu rol excepţional în afirmarea naţiunii române, el îmbină studiul atent al ideilor teoretice cu activitatea practică militantă. Preocupările sale culturale, concretizate în studii de specialitate, scrieri, discursuri sunt foarte vaste (istorie, drept, teologie, filosofie, filologie ş.a.). Nu se poate desprinde un capitol sau altul al vieţii şi activităţii sale făcând abstracţie de toate celelalte. Tot astfel şi cu filosofia sau, mai specializat, cu istoria filosofiei. Felul în care el interpretează mersul gândirii antichităţii (cu deosebire al celei greco-romane) reflectă presupoziţiile sale de istoriologie a filosofiei, concepţia sa generală metodologică şi metafilosofică. Cursul său de **Istoria filosofiei** se şi deschide, de altfel, cu consideraţii de inspiraţie kantiană şi krugiană referitoare la **conceptul, materia, forma, metodologia** şi **periodizarea** istoriei filosofiei. în ce priveşte cercetarea istoriei filosofiei, el inventariază, sub influenţă kantiană, metoda **dogmatică, sceptică** sau **critică,** optând pentru ultima şi întrebuinţând-o pe tot cuprinsul lucrării Concluzia preliminară la care îl duce **conştiinţa sa filosofică** (nu ne sfiim de acest termen, sub condiţia adecvării lui la contextul mijlocului secolului al X1X-lea) este cea validată de exegeza ulterioară a istoriei filosofiei universale: începuturile propriu-zise ale acesteia se află la greci, la momentul primelor căutări ale unui **principiu raţional** în multitudinea manifestărilor realului.

Cu toate că a fost influenţat atât de Kant **(Critica raţiunii pure)** şi Krug **(Istoria filosofiei antichităţii, cu deosebire a grecilor şi romanilor),** cât şi de iluminism, gânditorul român adoptă numeroase soluţii personale în lucrările sale filosofice. Relaţia **filosofie-limbă** şi **filosofie-societate,** care, datorită circumstanţelor istoriei germane, nu a preocupat într-o măsură notabilă spiritele ilustre ale clasicismului din ţara respectivă, devine la Bărnutiu una de capitală importanţă, datorită militantismului său şi al generaţiei căreia i-a aparţinut, pentru ideile de

neam, limbă şi libertate naţională. Legătura dintre filosofie şi societate apare ca fund însăşi condiţia existenţei istoriei filosofiei; aceasta devine posibilă mai întâi ca **istorie a filosofării,** adică a activităţii omului de autodezvoltare interioară. Cum, însă, nu once idee sau "părere" filosofică este şi una de substanţă, viabilă, deoarece de-a lungul timpului s-au emis şi opinii eronate sau chiar enormităţi, **istoria filosofiei,** ca demers supenor simplei colecţii de opinii şi convingeri, se constituie prin raportare la un **ideal raţionalist** pe care Bărnuţiu îl are în vedere atunci când spune că "în istoria filosofiei pot avea loc numai acele păren care-l merită pentru **originalitatea, complesul intern** şi influenţa lor pre carea au avut-o asupra filosofării contemporanilor şi a posterităţii". Astfel, istoncul filosofiei va selecta din totalitatea registrului ideatic al gânditorilor filosofiei universale acele nuclee teoretice care se disting prin atributele **exemplarităţii,** ale **modelului.** Astăzi este recunoscut faptul că, dacă în ştiinţele naturii/ "exacte'Vtehnice situaţia este uşurată în sensul că tratatele sau manualele de profil cuprind realizările exemplare **(paradigmele)** din diferite perioade istonce, realizări recunoscute de savanţi ca fiind însăşi "substanţa" proprie a raţionalităţii ştiinţifice, în filosofie acelaşi demers este mult mai dificil: până la un punct (greu de delimitat şi aproape imposibil de recunoscut unanim) **filosofia este însăşi istoria ei,** într-o măsură mult mai mare decât ştiinţa. Pentru filosofie nu există canoane metodologice atât de **puternice** încât să determine scrierea unei istorii a genurilor sale într-o modalitate univoc determinată. La fel de semnificative pot fi ideile gânditorilor de la care ne-au rămas zeci de tomuri (Kant sau Hegel, de pildă), după cum acelea **ale** filosofilor din opera cărora s-au păstrat doar câteva fragmente (Heraclit **sau** Parmenide). Apoi, spre deosebire de ştiinţă, în filosofie întrebările **sunt** mai importante decât răspunsurile şi, mai mult decât atât, nu pot primi răspunsuri definitive.

Autorul **Istoriei filosofiei** reia distincţia aristotelică şi kantiană dintre **materia** (suma cunoştinţelor) şi **forma** (spiritul sintezei lor) istoriei filosofiei, urmând schemei tradiţionale **definiţie, însemnătate, concept, scop - punct de plecare - metode - diviziune - izvoare,** întâlnită în majoritatea lucrănlor respective din Germania secolelor XV11I-XIX. Este acesta unul din modelele de care s-a servit, celălalt fiind compilaţia lui Diogenes Laertios, **Despre vieţile şi doctrinele filosofilor**

în consens cu direcţia de interpretare consacrată până astăzi, Bărnuţiu consideră începutul filosofiei la Thales - momentul ventabil al trecerii de la **mythos** la **logos** ("Aşadară începutul istoriei filosofiei proprie se află la **greci,** şi anume în acea epocă când au început ei a căuta pnncipiele adevărului în raţiune, fără dependenţă de la poesie s[au] politică s[au] păreri religionarie. Aceasta s-au întâmplat începând de la **Talete".** Alte popoare antice (asiatice, orientale) nu au ajuns la acest nivel datorită persistenţei şi dominaţiei reprezentărilor mitico-magice, religioase în mentalitatea individuală şi colectivă. Excelent cunoscător al faptului istoric şi al textului original, filosoful român utilizează **metoda comparativă** (deosebit de utilă în cadail analizei şcolilor filosofice din antichitatea clasică greacă).

Preocupat să forjeze un limbaj filosofic românesc într-o manieră de pionierat, la ceasul începutului, în pofida oscilaţiilor sale între criticism şi iluminism (se propune **sintetismul** ca soluţie critică la **realism** şi **idealism),** Bărnuţiu rămâne actual şi pe terenul istonei filosofiei. Cursul său reliefează caracterul **istoric** şi **raţional** al acestei străvechi creaţii spirituale umane, constituindu-se într-o pledoarie autentică sub raport **metodologic, gnoseologic, moral** şi **educativ:** "Istoria filosofiei deprende mintea ca să cugete de puterea sa, o învaţă a cunoaşte metodica cugetării ştienţifice, rătăcirile acesteia, precum şi căuşele şi urmările acelor rătăciri. Istoria filosofiei are influenţă în toate ştienţele şi în istoria lor,

specialmente în istoria religiunii şi a umanităţii, pentru că raţiunea e fundamentul a toată ştienţa. Istoria filosofiei, ca studiu, are influenţă mare în cultura minţii omeneşti, pentru că cercetarea şi espunerea materiei ei cere una încordare de puteri spirituali". Iată o schiţă de **metafilosofie** la care trebuie încă meditat, dacă dorim instaurarea unui **spirit critic** în cultura românească, abilitat să stăvilească oceanul agramatismului, obscenităţii şi elucubraţiilor care o pun la ora actuală sub semnul întrebării.

Cercetarea manuscriselor filosofice de curs bărnuţiene, deosebit de numeroase şi diverse ca tematică (istoria filosofiei, metafizică, etică, estetică ş.a.) dovedeşte o minte neobosită în identificarea referinţelor istorice la capitolele sistematice, dar şi invers, în sesizarea elementelor de sistem pe parcursul succesiunii teoriilor. **Istoria filosofiei** abundă în amănunte despre o mulţime de gânditori mai importanţi sau secundari, întotdeauna, însă, abordarea este, pe cât posibil, dusă până la capăt, Bărnutiu realizând, după cum s-a şi remarcat, cea mai completă expunere de până atunci a filosofiei antice şi medievale, manuscrisul opnndu-se la Albertus Magnus.

Cum se explică, însă, înclinaţia lui **Bărnutiu** - care a urmat studii ecleziastice timp de ani de zile - pentru raţionalismul antichităţii clasice greceşti, pre-creştine, "etnice" (adică păgâne), pe care tacit - şi uneori chiar explicit - o privilegiază în discursul său istonco-filosofic? Se pot invoca multiple motive: marea influenţă a raţionalismului (Wolff Baumeister), dar şi a celebrei triade a filosofiei clasice germane Kant - Fichte - Hegel (primul "intermediat" de Krug, cu ale sale **System der Theoretischen philosophie** şi **System des Praktischen Philosophie,** cu toţii mari admiratori - cu argumente - ai grecilor), studiile în străinătate (doctoratul în drept obţinut la Pavia - iarăşi, zonă de influenţă a discursului

raţionalist germanic occidental), după cum şi aderenţa sa la curentul francmasonic. Ar fi, însă, o simplificare nepermisă a problemei, fiindcă s-ar reduce totul la influenţele exterioare, neglijându-se tocmai esenţialul: personalitatea extrem de complexă, erudită, activă şi vulcanică a lui Bărnutiu. Spintul său raţionalist-antiteologic s-a manifestat, mai întâi, ca expresie a nemulţumim şi dezamăgirii produse de Blajul ecleziastic al vremii în care a trăit şi a activat ca profesor de filosofie (a se reaminti cunoscuta sa expresie că filosofia blăjeană este "numai roabă teologhiei"). Manie sale ambiţii pe acest teren sunt (conform scrisorii către George Banţ din 3/15 octombrie 1839) exprimate în sintagma unei duble "eliberări" a filosofiei: pe de o parte, **de limba latină,** în sensul predăni acestei discipline în limba română, pe de altă parte, **de teologie.** Pe plan teoretico-filosofic aceasta semnifica **raţionalism laic,** nesupus tutelei bisericeşti, în strânse relaţii cu "ştiinţa, dezvoltarea şi progresul", însemne ale veacului al XIX-lea în lumea civilizată. Or, cel mai mare pericol pentru ele îl reprezintă "spiritul călugăresc", care nu le permite să se manifeste liber, întârziind momentul depăşirii evului mediu.

Aceste convingeri de ordin cultural-filosofic, juridic, sociologic şi politic îşi au corelatul firesc în presupoziţia superiorităţii gândirii antichităţii clasice greceşti, din perspectiva **raţiunii** şi **raţionalismului** care îşi găseşte apogeul în paradigma platonico-aristotelică. Nu numai cantitativ, dar şi calitativ, gândirea greacă ocupă primul loc în cursul lui Bărnutiu. "Lucrarea poartă amprenta subiectivă a gustului său pentru raţionalismul linear, etalat în echilibru, al filosofiei greceşti", scrie I. Chindriş. Nu este, însă, o simplă chestiune de gust, ci de convingeri ancorate organic în armonia personalităţii individuale; sau, altfel spus, **gustul** însuşi trebuie explicat. După ce parcurge şirul presocraticilor, chiar dacă aduce anumite amendamente şi critici lui Platon şi, cu deosebire, lui Aristotel, aceştia vor rămâne gânditoni de referinţă ai lui Bărnutiu. Comentează amplu, minuţios şi foarte doct operele acestora

(dialogurile lui Platon şi cărţile lui Aristotel), oprindu-se, pe rând, la traducătorii şi interpreţii semnificativi, începând chiar cu antichitatea. Foarte interesantă ni se pare observaţia că la Platon **ideile** sau **formele** nu sunt **transcendente,** esenţe exterioare lucrurilor, aflate în altă existenţă faţă de aceea reală, a oamenilor şi lucrurilor de zi cu zi, ci **imanente, modele** situate **în** această lume (aceeaşi poziţie o va avea, peste timp, C. Noica); după Bărnuţiu, confuzia de interpretare (situarea ideilor în **transcendent)** s-ar datora binecunoscutului şi celebrului stil literar al lui Platon, care a eclipsat veritabilele sale intenţii filosofice.

Ceea ce urmează filosofiei greceşti - anume filosofia romană şi cea creştină - va fi judecat prin comparaţie cu aceasta dintâi, ca produs cultural de importanţă secundară, am spune chiar ca o succesiune de "stări degradate" (pentru a folosi o sintagmă a ştiinţelor natuni) ale ei. O primă etapă - filosofia romană - mai păstrează ceva din cea greacă, anume asigură circulaţia ideilor filosofilor greci, le propagă pe acestea prin "vulgarizare" sau "istoncizare". A doua etapă, cea a filosofiei creştine, îi produce lui Bărnuţiu reacţii aversive, expeditiv-ironice şi hipercritice, ca urmare a iraţionalismului sau antiraţionalismului pe care aceasta îl profesase. îi oferă ocazia contrapunerii permanente a **filosofiei** (înţeleasă în sensul arătat mai sus) şi a **religiei,** negându-le gânditorilor paleocreştini calitatea de filosofi, pe temeiul incompatibilităţii logic-principiale dintre dogma creştină şi teza filosofică. Atunci când mai are cuvinte de apreciere pentru unul sau altul dintre ei, Bărnuţiu se referă expres la anumite reminiscenţe ideatice pre-creştine sau la atitudinea socială (vezi cazul împăratului Iulian Apostatul). Referinţele bibliografice scad cantitativ, în ce priveşte operele gânditorilor în cauză şi ale exegezei ulterioare.

Perspectiva aceasta se continuă şi în secţiunile care cuprind gândirea evului mediu, autorul cursului de **Istoria filosofiei** împărtăşind opinia de largă circulaţie pe timpul Renaşterii şi al începuturilor modernităţii, în sensul

subapreciem acestei perioade din punctul de vedere al originalităţii şi valoni cugetării filosofice ("evul mediu întunecat", "epoca ignoranţei" etc.). Bărnuţiu reduce acum la minimum referinţele, are în vedere, de cele mai multe ori, doar câte o lucrare pentru fiecare autor, după care îl apreciază, aproape invariabil, negativ. Considerăm că textul infirmă punctele de vedere ale lui G. Bogdan-Duică şi T. Maiorescu, în sensul că Bărnuţiu nu ar fi produs (cu excepţia lucrării **Dreptul public al românilor)** nimic original faţă de sursele exegetice antenoare, întrucât filosoful blăjean depăşeşte atât cronologic cât şi metodologic lucrarea lui Krug din 1815, **Geschichte der Philosophie alter Zeit, vornehmlich unter Griechen und Romern.** Chiar dacă nu a creat un sistem filosofic original (nici nu erau întrunite condiţiile sociale pentru aceasta, fiindcă în miezul evenimentelor care se succedau cu o repeziciune extraordinară Bărnuţiu s-a implicat total, în pofida stării sale precare de sănătate, nepermiţându-şi răgazul de lux al conceperii unei asemenea creaţii), gânditorul român are peste tot contribuţii originale în aplicarea ideilor lui Kant şi Krug la cugetarea românească din timpul său, întruchipând o penoadă de tranziţie între iluminism şi spiritul critic.

Argumentele sistematice ale acestor opţiuni istonco-filosofice sunt de găsit în alte lucrări (încă inedite) ale lui Bărnuţiu, cum ar fi, de pildă, cursul de **Metafizică.** Acolo, critica conceptului fiinţei supreme (a lui Dumnezeu) este detaliată prin pnsma principalelor argumente apărute şi reluate în istoria filosofiei, în special în perioada medievală **(argumentul ontologic,** care deduce existenţa divinităţii din conceptul de "fiinţă perfectă"; **argumentul cosmologic,** ce afirmă o raţiune completă şi suficientă (divinitatea) a existenţelor contingente; **argumentul teleologic,** prin care existenţa lui Dumnezeu este dedusă

din finalitatea naturii; **argumentul istoric** - rod al consensului popoarelor şi a "sorţii" genului uman; **argumentul supranatural,** bazat pe ideea revelaţiei unei fiinţe supreme). Bărnutiu nu merge însă, radical, până la capătul consecinţelor acestei critici - respingerea tezei existenţei divinităţii -, întrucât, afirmă el (corect din punct de vedere logic), falsitatea argumentelor demonstrative nu implică falsitatea tezei de demonstrat, dar prelungeşte această critică logico-filosofică pe terenul creştinismului ca doctrină religioasă, a instituţiei călugăriei, a clericalismului şi episcopilor etc.

Peste tot şi întotdeauna la Bărnutiu istoriografia şi istoriologia filosofică se află în strânsă conexiune cu filosofia sistematică, iar aceasta din urmă cu filosofia socială, cu viziunea sociologică şi politică, pe deplin modernă şi de mare actualitate acum, când România doreşte recunoaşterea oficială a apartenenţei sale la "bătrânul continent" din partea forurilor occidentale şi euroatlantice abilitate (nu îh zadar D.D. Roşea a scris eseul **Europeanul Bărnutiu).** în concepţia lui, **raţiunea** este expresia **libertăţii** şi reciproc. Astfel, filosofia este chemată a contribui esenţial la emanciparea omului, la transformarea radicală a condiţiei sale, atât de **fiinţă cugetătoare** cât şi de **fiinţă activă.** Cercetarea manuscriselor sale relevă reflecţii interesante de acest gen expuse şi în cursurile sale **Pedagogia** şi **Psihologia empirică:** "poterea cea mai nobile a omului e **raţiunea** şi facultatea de a-şi determina **voinţa cu libertate,** ceea ce e strâns unit cu raţiunea". Cel ce studiază istoria filosofiei trebuie să ajungă la înţelegerea acestor determinaţii esenţiale ale fiinţei umane prin analiza evoluţiei spaţio-temporale a infinitelor faţete ale spiritului omenesc.

Unde se situează, de fapt, Bărnutiu în istoria filosofiei româneşti[9] El reprezintă o etapă superioară celei ilustrate, bunăoară, de Samuil Micu, Eufrosin Poteca sau Eftimie Murgu; dă dovezi elocvente de erudiţie deosebit de amplă, cunoaşte toate sursele bibliografice moderne majore ale istoriei filosofiei antice şi medievale (Bayle, Schleiermacher, Ast, Krug, Bekker, Didot ş.a.), chiar şi comentatorii secundari. S-a remarcat că el anticipează, până la un punct, cursurile de logică ale lui Titu Maiorescu (R. Pantazi), respectiv anumite teorii estetice ulterioare (N. Iliescu). De asemenea, utilizează cu măiestrie vocabularul filosofic, aşa cum se putea mai bine la timpul său, ajungând pe plan literar chiar la momente de virtuozitate în expunere, cu nuanţe artistic-dramatice, mai ales la paragrafele cu accentuat caracter critic De pildă, când se referă la **perioada scolastică,** el sene că: "Acest period, vorbind propriamente, e periodul **servitutii raţiunii omeneşti,** căci şi geniii cei mai eminenţi ai seclului încă tremurau de fulgerile Vaticanului şi de carcenle **Inquisiţiunii.** Ei n-aveau voie să vorbească şi să scrie cum cugetau, de aceea filosofia şi raţiunea nice n-au făcut vreun progres în acest lung period. în limba poetică s-ar putea numi acest lung period **somnul raţiunii,** încât şi ideiele cele mai mari ale unor bărbaţi din acest period încă ni se arată numai ca neşte visuri, care aveau însemnătate numai pentru cei ce le visau, şi pentru aceştia numai atunci când îi duceau la tribunalul inchisiţiunii sacre, ca să răspundă la ce visau aşa (Campanella, Galilei ş.a.)".

Filosofia greacă antică exercită şi astăzi o foarte mare atracţie în cercurile cunoscătorilor pe plan mondial. Modelul raţiunii configurat de greci va dăinui, probabil, etern, în ciuda imperfecţiunilor sale dezvăluite de proba timpului. Ceva din complexitatea şi frumuseţea acestei perioade

de naştere a raţionalismului european a răzbătut în eforturile istoriografice filosofice ale lui Bărnuţiu, cursul său de **Istoria filosofiei** având, pe lângă finalitatea propriu-zis **intelectuală,** una **pedagogică** şi **morală** - formarea culturii filosofice la tineretul studios, în spiritul respectului şi pasiunii faţă de adevăr. Odată cu publicarea acestui manuscris se face un important pas înainte pe drumul cunoaşterii şi valorificării operelor filosofiei româneşti, pe care unii gânditori autohtoni, din păcate, n-o prea agreează. Or, nu ne mai putem mulţumi cu jumătăţi de măsură şi semi-adevăruri. Dacă se doreşte un răspuns la problema "cum este posibilă filosofia, istoria filosofiei în Estul Europei, România?" ş.a.m.d. (temă pe care s-au scris deja mai multe cărţi), acesta nu poate ocoli demersuri cum este cel de faţă. Şi poate că, într-o zi, după alte multe iniţiative similare, corul detractorilor culturii româneşti **va** scădea în intensitate sau chiar va amuţi. Editorilor lucrării li se cuvin toate laudele pentru a fi pus în circulaţie "cu inima pe palmă" o "bijuterie a vechii noastre cugetări", absolut indispensabilă comunităţii academice, istoricilor, filosofilor, oamenilor de cultură, profesori, **cercetători** studenţi, oricui **doteşte** să se instruiască şi să se perfecţioneze în domeniul umanist.

IONUT ISAC

Cuprins

§ 121. Platone ... Ş
§ 122. Continuaţiune ... 3
§ 123. Continuaţiune ... ^
§ 124. Continuaţiune ... 7
§ 125. Operele lui Platone ... 8
§126. Clasificarea lui Traşii ... 8
§127. Clasificaţiunea lui Sclileiermacher ... U
§ 128. Clasificaţiunea lui Ast ... 12
§ 129. **Clasificaţiunea după Krug** ... 14_
§ 130. Autenticitatea operelor platonice ... 15
§ 131. Doptrina lui Platone în genere ... I6
§ 132. Filosofia după Platone ... 17
§ 133. Ideiele ca esenţe a literarilor ... 19
§ 134. Dumnezeu şi materia ... 20
§ 135. Sufletul ... 23
§ 136. Continuaţiune ... 2**
§ 137. Etica şi politica lui Pl|atone| ... 25
§ 138. Poetica şi estetica lui Platone ... 27
§ 139. Academicii ... 2 <)
§ 140. Speusip ... 29
§ 141. Doptrina lui Speusip ... ^0
§ 142. Senocrate ... J 1
§ 143. Doptrina lui Senocrate ... 32
§ 144. Polemone ...
§ 145. Doptrina lui Polemone ... 33
§146. Crate şi Crantore ... 34
§ 147. Şcoala sceptică ... ^
§ 148. Pirone ... ^
§ 149. Doptrina lui Pirone ... 38
§150. Pironirii ... j y
§151. Timone ... M
§ 152. Doptrina lui Timone ... 40
§ 153. Argumentele scepticilor ... 41
§ 154. Continuaţiune ... 45
§ 155. Argumentele scepticilor târzii ... 46

s 156. Formulele sceptice 47
§ 157. Şcoala peripatetică 49
§ 158. Aristotele 49
§ 159. Operele lui Aristotele 51
§ 160. Doptrina Un Aristotele ....
§ 161. VicisiUidinile filosofiei lui Arist[otcl] .... -8
§ 162. Cărţile lui Aristotele 58
§ 195. Filone din Larisa şi doptrina lui 61

Epicureismul

§ 196. Epicur .... ^
§ 197. Doptrina lui Epicur .... ^
§ 198. Filosofia la romani ....
§ 199. Romanii de şcoală stoică 69
§ 200. .... (M
§201. Romanii epicurei ....
§ 202. Romanii de alte scoale .... 7(1
§203. Cicerone .. .. ^
§ 204. 73
§ 205. Continuatume ....
§ 206. Continuaţiune .... '
§207. Continuaţiune .... 7?
§208. Seneca şi doptrina lui .... -
§ 209. Epictet şi doptrina lui 77
§210. M. Aureliu Antonii) 78
§211. Doptrina lui 80
§212. Crescente şi Cels 81
§213. Peregrin Proteu şi Demonace 81
§214. Apoloniu dm Thiana 81
.§215. Alti filosofi pitagorei .... ^
§216. .... X3
§217. Pli ita ic din Cheronea .... "
.... £3
§218. Operele şi doptrina lui ....
§219. Masim din Tir 84
§220. Doptrina lui .... >+
§221. Amoniu Saca 86
§ 222. Plotin 86
§223. Doptrina lui 87
<J224. .... Of 1
Porfirul .... ^
lamblich 90
Proclu 91
Doptrina lui 91

V

§ 225. Enesidem 92
§ 226. Sest Empiricul 93
§227. Doptrina lui 93
§ 228. Filone 94
§229. Doptrina lui 95
§ 230. Filosofia Ia evrei 96
§ 231. Filosofia cabalistică 96
§ 232. Gnosticii 97
§ 233. Doptrina gnosticilor 98

EPOCADJ

§ 234. Filosofia la creştini 99
§235. Iustin 100
§ 236. Doptrina lui 101
§ 237. Clemente Alesandrinul 101
§238. Origene 102
§ 239. Doptrina lui 103
§ 240. Augustin 104
§241. Doptrina lui 104
§ 242. Tertulian 106
§ 243. Lictatitiu 107
§ 244. Iulian împăratul .... '117
§ 245. Sinesiu .... 1(18
§ 246. Alcsandra din Afrodisia .... "»
§ 247. Simpliciu 110
§ 248. Filopon 110
§ 249 Boctiu 111
§ 250. Casiodor 113
§251. Petru de Pisa şi Paul Varnefried 113
§ 252. Isidor din Cartagena 114
§253. Beda Venerabile 114
§ 254. Ioane Stobeu 114
§255. Ioane Damascen 115

PERIODULUI
Scolasticismul

§ 256. Filosofia scolastică 116
§ 257. Continuaţiune 1,6
§ 258. Divisinnea acestui period 117

§ 259. Alcuin ... 118
§ 260. lonae Erigena ... 119
§261. Doptrina lui ... 119
§ 262. Berengariu din Turoni ... 122
§26.1 Lanfranc de Pavia ... 122
§ 264. Anselm din Cantuaria ... 122
§ 265. Doptrina şi operele lui ... 122
§ 266. Continuațiune ... 123
§ 267. Nominalism şi realism ... 125
§ 268. Roscellin ... 126
§269.GuiliemdeCampreli ... 127
§270. Abelard ... 127
§271. Doptrina lui ... 127
§ 272. Gilbert de la Porree ... 128
§ 273. Ugone de Sant Victore ... 128
§274. Doptrina lui ... 129
§ 275. Ioane de Salisbury ... 129
§ 276. Petru de Navara s[au] Lombardul ... 130
§ 277. Filosofie arabă ... 131
§278. Alkendi ... 132
§ 279. Alfarabi ... 133
§280. Avicena ... 133
§281. Algazali ... 134
§282. Abubekr ... 135
§ 283. Averhoes ... 135
§ 284. Maimonide ... 136
§ 285. Gerbert dc Alvern ... 137
§286. Alan din Insule ... 138
§ 287. Almaric şi Davide de Dinanto ... 138
§ 288. Alesandru Alesiu Doctor Irrefragabilis ... 140
§ 289. Guiliem de Arvern ... 140
§290. Doptrina lui ... 140
§ 291. Vicențiu de Belovac ... 141
§ 292. Albert Marele ... 142
§ 293. Doptrina lui ... 143
Note ... 147

* * *

Isac Ionuț. *Simion Bărnuțiu şi atracția clasicismului antic* ... 209